

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DUYULARA VE DENEYİME DAYALI MEKAN ALGISININ, İÇ
MEKAN TASARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ:
THERME VALS ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
SERENAY TOPRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ADNAN TEPECİK

ANKARA – 2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 10 / 06 / 2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Serenay TOPRAK

Öğrencinin Numarası: 21810106

Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

Programı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Adnan TEPECİK

Tez Başlığı: Duylara ve Deneyime Dayalı Mekan Algısının, İç Mekan Tasarımı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Therme Vals Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 10 / 06 / 2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 10 / 06 / 2022

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Adnan TEPECİK

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim-öğretim hayatım boyunca emeği geçen, bilgi ve deneyimleri ile her zaman yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Adnan Tepecik ve diğer tüm bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde koşulsuz bir biçimde bana güvenen ve beni destekleyen çok değerli Annem, Babam ve Abim'e bana olan sonsuz güvenleri ve her daim desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

DUYULARA VE DENEYİME DAYALI MEKAN ALGISININ, İÇ MEKAN TASARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: THERME VALS ÖRNEĞİ

Serenay Toprak

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof.Dr. Adnan TEPECİK

2022

Mekanın deneyimlenmesi mekansal algı aracılığıyla gerçekleşmektedir. Modernleşmeyle birlikte gelişen ve değişen yaşam biçimleri mimarinin de değişmesine neden olmaktadır. Kullanıcının istek ve ihtiyaçlarının anlık tüketime yönelmesi sonucu mimaride ve diğer tüm alanlarda görme duyusunu ön plana çıkarıp diğer duyuları arka plana itmiştir. Çalışmanın hazırlanmasının en temel nedenlerinden biri gözmerkezci bakışa karşı bir eleştiridir. Gözün ön plana çıkması ve diğer duyuların arka plana itilmesi mekan içinde kimlik, karakter ve ruhtan yoksun mekanların oluşmasına neden olmaktadır. Mekan deneyimi ve algı bir bütündür. Mekansal deneyim algıların ortaya çıkardığı anlamlar ile bir anlam kazanmaktadır. Hayatı duyuşal bağlarla ilişkili olan Peter Zumthor mimarisinde duyuları ön plana çıkararak mekana atmosferi yaratma çabası içindedir. Duyuların, mekanı biçimlendirdiği, mimari tasarım faktörlerinin kullanım ve uygulanış biçimini de etkilemektedir. Mekan, tüm duyulara hitap etmelidir. Duyular bütündür ve mekan bütün olarak algılanmaktadır. Peter Zumthor'un deneyim ve duyular mimarlığından yola çıkarak hazırlanan tez çalışmasında Zumthor'a ait deneyim ve duyular mekanı olan üç adet yapı incelenmiştir. Vals kaplıcalarının detaylı olarak ele alındığı bu çalışma göz merkeziliğe bir başkaldırı niteliğinde hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler; mekansal deneyim, mekansal algı, Peter Zumthor, tasarım faktörleri.

ABSTRACT

**INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF SPACE BASED ON THE
SENSE AND EXPERIENCE ON INTERIOR DESIGN: THE
EXAMPLE OF THE THERME VALS**

Serenay Toprak

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof.Dr. Adnan TEPECİK

2022

The experience of space is realized through spatial perception. Developing and changing lifestyles with modernization also cause changes in architecture. As a result of the user's desires and needs turning to instant consumption, it has brought the sense of sight to the forefront in architecture and all other areas and pushed other senses into the background. One of the main reasons for the preparation of the study is a criticism against the eye-centred view. Bringing the eye to the forefront and pushing other senses into the background cause spaces to be devoid of identity, character and spirit. Space experience and perception are a whole. Spatial experience gains a meaning with the meanings revealed by the perceptions. Peter Zumthor, whose life is associated with sensory contexts, strives to create atmosphere in the space by bringing the senses to the fore in his architecture. The way the senses shape the space also affects the use and application of architectural design factors. The place should appeal to all the senses. The senses are whole and the space is perceived as a whole. In the thesis study, which was prepared based on Peter Zumthor's architecture of experience and senses, three structures belonging to Zumthor, which are places of experience and senses, were examined. This play, which deals with the waltz spas in detail, was prepared as a rebellion against eye-centrism.

Keywords; spatial experience, spatial perception, Peter Zumthor, design factors

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
1. BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı.....	1
1.2. Tezin Kapsamı.....	3
1.3. Tezin Yöntemi.....	4
1.4. Benzer Çalışmalar.....	4
2. BÖLÜM MİMARLIĞIN FENOMENOLOJİSİ	5
2.1. Fenomenoloji Kavramı.....	6
2.2. Mimaride Fenomenoloji.....	7
2.3. Fenomenolojik Mimarlıkta Mimari Mekân – Kültür İlişkisi.....	9
2.3.1. Kültür Kavramı.....	10
2.3.2. Mimaride Kültür Kavramının Yeri.....	13
3. BÖLÜM MEKÂN VE MEKANSAL ALGI	16
3.1. Mekân ve İç Mekan Kavramı.....	16
3.2. Algı Kavramı.....	20
3.2.1. Algı Kuramları.....	24
3.2.1.1. Duyuya Dayalı Algı Kuramları.....	25
3.2.1.2. Bilgiye Dayalı Algı Kuramları.....	34
3.2.2. Algı Türleri.....	36
3.2.2.1. Duyulara Dayalı Algı.....	37
3.2.2.2. Bilişsel Algı.....	47
3.3. Mekansal Algı.....	50

3.3.1. Mekan Algısını Etkileyen Mimari Tasarım Faktörleri.....	53
3.3.1.1 Malzeme.....	53
3.3.1.2. Biçim.....	57
3.3.1.3. Renk.....	60
3.3.1.4. Doku.....	63
3.3.1.5. Işık.....	65
4.BÖLÜM KULLANICI DENEYİMİNE DAYALI İÇ MEKAN ALGISININ, İÇ MEKAN TASARIM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: THERME VALS ÖRNEĞİ.....	68
4.1. Therme Vals.....	69
4.2. Kolumba Müzesi.....	79
4.3. Bruder Klaus Şapeli.....	89
5.BÖLÜM.....	95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	95
KAYNAKLAR.....	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. İmaj Oluşum Süreci.....	12
Şekil 2.2. Mardin Evleri, Kültür Kavramının Mimariye Etkisi.....	15
Şekil 2.3. Geleneksel Japon Evleri, Kültür Kavramının Mimariye Etkisi.....	15
Şekil 3.1. Mekan – Mimari Mekan Örnekleri, Bruder Klause Şapeli İç ve Dış Mekanı.....	18
Şekil 3.2. Algılama Süreci Aşamaları.....	21
Şekil 3.3. Algı Şeması.....	24
Şekil 3.4. Algı Kuramları.....	25
Şekil 3.5. Optik Hareket Yanılsaması.....	28
Şekil 3.6. Gestalt İlkeleri.....	30
Şekil 3.7. Benzerlik İlkesi.....	31
Şekil 3.8. Şekil - Zemin İlkesi.....	32
Şekil 3.9. Yakınlık İlkesi.....	32
Şekil 3.10. Devamlılık İlkesi.....	33
Şekil 3.11. Tamamlama İlkesi.....	33
Şekil 3.12. Algı – Tasarım İlişkisi.....	36
Şekil 3.13. Algılama Süreci.....	37
Şekil 3.14. Görsel Algı Davranışının Temeli.....	39
Şekil 3.15. Ses Yalıtımlı Oda Örneği.....	41
Şekil 3.16. Dokunma Şekillerinin Algısal Karşılığı.....	44
Şekil 3.17. Çevrenin Algısal Süreç İle İlişkisi.....	47
Şekil 3.18. Kısa Süreli Bellek ve Uzun Süreli Bellek.....	48
Şekil 3.19. Bellek Süreçleri.....	49
Şekil 3.20. Bellek Sistemleri.....	49
Şekil 3.21. Malzeme ve Duyular Arasındaki İlişki.....	53

Şekil 3.22. Malzeme Sınıflandırılması.....	54
Şekil 3.23. Amsterdam Evleri.....	57
Şekil 3.24. Biçimi Oluşturan Öğelerin Psikolojik Etkileri.....	58
Şekil 3.25. Biçimlerin Farklı Kültürlere Göre Yorumlanması.....	59
Şekil 3.26. Akdeniz Heykeli / İlhan Koman.....	59
Şekil 3.27. Rengin Mekansal Vurgusu.....	61
Şekil 3.28. Renk ve Algı İlişkisi.....	62
Şekil 3.29 Doku Türleri.....	63
Şekil 3.30. Malzeme – Uzaklık – Doku.....	64
Şekil 3.31. Tadao Ando "Işık Kilisesi".....	66
Şekil 3.32. Işık Kilisesi, Malzeme-Işık Kullanımı.....	67
Şekil 4.1. Doğanın Parçası / Vals Kaplıcaları Genel Bakış.....	69
Şekil 4.2. Dağa Gömülü Vals Kaplıcaları Genel Bakış.....	70
Şekil 4.3. Malzeme ve Su İlişkisi.....	71
Şekil 4.4. Doğa ve Malzeme.....	72
Şekil 4.5. Işık ve Su.....	73
Şekil 4.6. Dağ-Taş ve Su İlişkisi.....	74
Şekil 4.7. Gözlem Alanı.....	75
Şekil 4.8. Vals Kaplıcaları Mimari Planı.....	77
Şekil 4.9. Kolumba Müzesi Dış Cephe.....	79
Şekil 4.10 Kolumba Müzesi Dış Cephe Yakın Çekim.....	80
Şekil 4.11. Kolumba Müzesi Resepsiyon Bölümü.....	81
Şekil 4.12. Kolumba Müzesi Bahçe Bölümü.....	82
Şekil 4.13. Kolumba Müzesi Köprü Bağlantısı.....	83
Şekil 4.14. Kolumba Müzesi Karanlık Oda.....	84
Şekil 4.15. Kolumba Müzesi Köln Manzarası.....	85

Şekil 4.16. Kolumba Müzesi Dinlenme Mekanı.....	86
Şekil 4.17. Kolumba Müzesi Zemin Kat Planı.....	87
Şekil 4.18. Kolumba Müzesi 1. Kat Planı.....	87
Şekil 4.19. Kolumba Müzesi 2. Kat Planı.....	87
Şekil 4.20. Bruder Klaus Şapeli Dış Cephe.....	89
Şekil 4.21. Bruder Klaus Tarla Görünümü.....	90
Şekil 4.22. Bruder Klaus Virgül Formu.....	90
Şekil 4.23. Bruder Klaus İskeleti.....	91
Şekil 4.24. Şapel Tavan Açıklığı.....	92
Şekil 4.25. Şapel İç Mekan.....	93

TABLolar LİSTESİ

Şekil 4.1. Therme Vals Mekansal Algı Değerlendirmesi.....	78
Şekil 4.2. Kolumba Müzesi Mekansal Algı Değerlendirmesi.....	88
Şekil 4.3. Bruder Klauese Şapeli Mekansal Algı Değerlendirmesi.....	94

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı

Mimarlığın ana unsuru olan mekân kavramı ve bu kavramın algılanmasına yönelik yapılan çalışmalar, bireyin mekân ile etkileşim ve iletişim halinde olduğunu göstermektedir. Mekân kavramı fiziksel olmanın ötesinde deneyimlenebilir olması nedeniyle mimarlığın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Mekâna dair imgelem oluşumunda, bireyin içinde bulunduğu psikolojik, sosyolojik ve fizyolojik koşullar etkili olmaktadır. Bireylerin var oluşunda algılama kavramı yer alır. Bireyler içinde bulunduğu mekânı duyular yoluyla algılamaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan mekân, birey tarafından deneyimlenebilmesiyle bir anlam kazanmaktadır.

Mekân deneyimi, bireylerin içinde bulunduğu yer ile etkileşime girmesi olarak kabul edilmektedir. Bireyler mekânı sadece görerek değil dokunarak, hissederek ve yaşayarak deneyimleyebilmektedir. Mekân, kullanıcısı da dâhil olmak üzere kendisini oluşturan parçalar ile ayrılmaz bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Martin Heidegger, mekân kavramının tanımlanmasından çok bu kavramın anlaşılması gerektiğini savunan 'dünya-içinde-olmak' düşüncesiyle bireyi ve bireyin dünyasını, varlık biçiminin ayrılmaz bir bütünü olarak aktarmaktadır (Ulubay, 2020). Mekânın anlaşılmasına ilişkin farklı çalışmalar yapılmıştır. Çevreye ilişkin algı, algıya ilişkin duygu ifadesinden yola çıkan, mekânın ayırt edici özellikleri arasında yer alan mekân atmosferi kavramı, mekânın ruhunu anlamaya yönelik bir kavramdır. Mekânın, kullanıcısı olan birey ile diyaloga girmesi mekân atmosferi kavramının en temel altlığını oluşturmaktadır. Mekan atmosferi, mimari mekan kavramının sorgulanmasına ve sorgulamalar doğrultusunda bireylerin mekan ile olan ilişkisine dayanarak fenomenoloji yöntemi ile mekan-birey etkileşimini ortaya koymuştur. Mekânın çok yönlülüğü, kavram tanımından çok birey tarafından anlaşılır ve algılanabilir olması, mimarlığın felsefe ile olan ilişkisini de ortaya koymaktadır. Felsefede yer alan fenomenoloji kavramı, mimaride de mekânın çok yönlü anlamını ortaya koymak ve mekânın birey ile olan etkileşimini anlamlandırabilmek için kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bolak B., 2008). Mekân kavramının duyular yoluyla algılanabilmesi ve bireylerin mekânı algılama sayesinde deneyimleyebilmesi mimari

tasarımın da şekillenmesinde rol oynamaktadır. Mimarlıkta algısal deneyim sadece görme aracılığıyla oluşmamaktadır. Algı, bütün duyu organları ile bir bütündür. Mekanın gerçekliği, kullanıcı olan birey ile iletişime girmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kullanıcı, mekan ile bütün duyu organları aracılığıyla etkileşime girmektedir.

Modernleşme, mimarlık kavramını görsel sanatlar bütünü olarak karşımıza çıkarmıştır. Günümüzde mimarlık kavramı görme duyusuna öncelik vermektedir ve diğer duyuları yok saymaktadır. Modernleşmeyle birlikte görme duyusunun ön plana çıkması mekan içerisindeki duysal ve deneyimsel niteliklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Son zamanlarda teknolojinin gelişmesi mimari mekanın tasviri üzerinde de etkili olmaktadır. Gelişen tasarım programlarının da etkisiyle mimari mekan, bir duygudan yoksun olup tamamen göz hegemonyası altında ele alınmaktadır. Mimarlığın göz hegemonyasına dayalı olması bu tezin problemi olarak belirlenmiştir. Bu probleme fenomenoloji kavramı üzerinden çözüm aranmıştır. Modernizmin getirdiği form odaklı yaklaşım, gözmerkezciliği ortaya çıkarmıştır Tezin ana amacı modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan görsel estetiğin aksine mimarinin sadece görme duyusuyla değil diğer duyularla bir bütünlük oluşturduğunu vurgulamaktır. Mekan kurgusunda kullanılan iç mekan tasarım kriterleri ve duyular arasındaki bağlantıyı incelemek ve bu bağlantıyı örnekler üzerinden sergilemek tezin diğer bir amacı olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda hareket ederek hazırlanan çalışma, aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır.

1. Felsefi bir terim olan fenomenoloji kavramının, duylara dayalı mekan tasarımındaki yeri ve önemi nedir? Algımızı etkileyen kültür kavramı, duylara dayalı mekan tasarımını nasıl şekillendirmektedir?
2. Algı kavramının mekan tasarımı üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Mekan algısını etkileyen mimari tasarım faktörleri nelerdir?
4. Duylara dayalı mekan algısının mimari tasarım üzerindeki etkileri nelerdir ve mekan uygulaması nasıldır?
5. Mekanı duylar yoluyla algıladığımız tasarım örnekleri var mıdır?

Bu soruların ortaya çıkardığı çalışmada, bu sorulara yanıt aramak ve bu yanıtlar

doğrultusunda karşımız çıkan deneyime dayalı mekanları incelemek diğer bir amaç olarak belirlenmiştir. Sadece göze hitap eden mekanlardan çok duyular yoluyla algıladığımız ve anlamlandırdığımız mekanları ele almak esastır.

1.2. Tezin Kapsamı

Tez çalışmasını kapsamını, duyulara dayalı algı mekansal algının mimari tasarım faktörleri çerçevesinde incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın sınırlılığı ise duyulara dayalı mimarlık anlayışını benimseyen Peter Zumthor'un belirli tasarım kriterleri çerçevesinde oluşturduğu Therme Vals yapısı olarak belirlenmiştir.

Tez çalışması kapsamında hazırlanan 1. bölümde duyulara dayalı her şey anlamına gelen fenomenoloji kavramı, Mimarlığın Fenomenolojisi başlığı altında ele alınmıştır. Mimarlığın felsefe ile olan ilişkisini ortaya koyan bu bölümde algı kavramının daha soyut taraflarına değinilmiştir. Algılarımız etkileyen ve duyularımız aracılığıyla algıladığımız dünyayı kavramayı sağlayan kültür kavramının mimarideki yansımaları yine bu bölümde açıklanmıştır. Sadece algılarımız değil algılarımızı şekillendiren kültür kavramı ve bu kavramın mimarlığı nasıl şekillendirdiği aktarılmıştır. Fenomenoloji ve kültür kavramının mimarideki yeri ele alınarak kavram çalışması yapılmıştır. Bu kavramlar araştırmanın altlığını oluşturmaktadır. Fenomenoloji kavramını ele alan tez çalışmasının 1. bölümünde, mimarlığın gözmerkezciliğinin aksine duyuları bir bütün olarak ele alan fenomenoloji felsefesinin mimarlığa yansması incelenmiştir.

Fenomenolojinin temeli olan algı kavramı ve mimarlığın temeli mekan kavramı tez çalışmasının 2.bölümünde incelenmiştir. Mimari Mekan ve Mekansal Algı başlığı altında bu kavramlar detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Algıların, insan ve mekan deneyimindeki önemi vurgulanmıştır. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimi anlayabilmemiz için önemli olan algı kavramı ve bu kavramın alt başlıkları ele alınmıştır. Bu alt başlıkları, duyuya ve bilgiye dayalı algı türlü oluşturmaktadır. Tezin ana problemlerinden biri olan duyuların bir bütün olarak incelenmesi mimari tasarım kriterleri kapsamında çalışmanın 2. bölümünde aktarılmıştır. Mekan Algısını Etkileyen Mimari Tasarım Faktörleri başlığı altında incelenen kavramların mimarideki karşılıkları belirtilmiştir. Mekanı anlama noktasında bir bütün olarak hareket eden duyularımızın mimari tasarım faktörlerini ne yönde şekillendirdiği yine tez çalışmasının 2. bölümünde ele alınmıştır. Mimarlığın sadece görme duyusu ile değil diğer duyularla da bir bütün içerisinde olduğu vurgulanmıştır.

Tezin 3. bölümünde 1. ve 2. bölümde ele alınan bilgiler doğrultusunda duyulara dayalı mekan algısının mimari tasarım üzerindeki etkileri dünyadan örneklerle incelenmiştir.

Duyulara dayalı mimarlık yapan Peter Zumthor ve Zumthor'un mimarlığını yaptığı 3 adet yapı mimari tasarım faktörleri kapsamında detaylı olarak incelenmiştir.

1.3. Tezin Yöntemi

Duyulara dayalı mekan algısının mimari tasarım üzerindeki etkilerinin incelenmesine yönelik hazırlanan tez çalışmasında; ağırlıklı olarak nitel veriler kullanılmıştır. Tez çalışmasında soyut ve gözlemlenebilir bir yönetim olan nitel araştırma yöntemi kullanılarak deneyime dayalı olan kullanıcı olan insan tarafından farklı algılanan duyulara dayalı mimarlık anlayışı ele alınmıştır. Tez yönetimi olarak duyulara dayalı mekan tasarımı ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış mimari tasarım faktörleri analiz edilmiştir. Benzer çalışmalar incelenerek farklı bir bakış açısıyla tez çalışması hazırlanmıştır. Çeşitli dergi, kitap ve internet kaynaklarından yararlanılarak tez çalışması hazırlanmıştır.

1.4. Benzer Çalışmalar

- Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım isimli Ayşe OKUDAN tarafından 2018 yılında hazırlanan tez çalışmasında, görme duyusunu diğer duyuların üstünde tutmayan fenomenoloji felsefesi ortaya konulmuştur. Beden-mekan ve dünya üçgeninde ele alınan tez çalışmasında, Peter Zumthor'un Kolumba Müzesi incelenmiştir.

Bu tezin en geniş özeti mekanların duyular aracılığıyla deneyimlenebilir olması ve bunu sadece görme duyusu değil her duyunun işbirliği içinde yapmasıdır. Hazırladığım tez çalışması duyularımızın mekan algısında ortak hareket etmesi noktasını desteklemekte ancak yaklaşım olarak Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım isimli tez çalışmasından ayrılmaktadır. Tez çalışmamın en temel noktası ise mimari mekan algısını etkileyen tasarım faktörleri ile duyulara dayalı mekansal algının ortak bir çalışması sunmaktadır.

- Biçim, Renk, Malzeme, Doku ve Işığın Mekan Algısına Etkisi Serpil GÖLER tarafından 2009 yılında hazırlanan tez çalışmasında, algı kavramı ve mekanda görsel algıyı etkileyen tasarım öğeleri detaylı olarak ele alınmıştır.

Belirtilen tez çalışmasından da yola çıkarak duyular mimarlığının, mimari tasarım faktörleri çerçevesinden incelenmesi tez çalışmamı oluşturmuştur.

2. BÖLÜM

MİMARLIĞIN FENOMENOLOJİSİ

Mimarlık olgusunun felsefe ile bağlantısı olan mimarlık fenomenolojisi duyularla ilgili olan bir mimarlık hareketidir. Deneysel mimarlık üzerinde etkisi olan fenomenoloji kuramı sadece görsel değil bedensel deneyimin de etkili olacağı mimari yapı tasarımlarının ortaya çıkmasına olanak tanımıştır (Kayaduran., 2017). Mimarlığın fenomenolojisi, bireyin mekan ile duyular aracılığıyla etkileşime girerek mekanın deneyimlenebilmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda mimarlık fenomenolojisi, mekan-birey etkileşimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin sadece mekanı değil aynı zamanda dünyayı da deneyimleyebilmesi için duyular bütüncül yaklaşımla ele alınmaktadır. Modernleşmeyle birlikte gözmerkezci yaklaşıma olan ilgi diğer duyu kiplerinin kaybolmasına neden olmuştur. Göz egemenliğine dayalı mimarlık olgusunda duyusal niteliklerin kaybolması, zaman içerisinde duyuların önemine yönelik ilgiyi arttırmıştır (Pallasmaa., 2005). Süreç içerisinde birey ve bireyin dünyayı deneyimleyebilmesi sadece göz egemenliğine değil diğer duyu kiplerine de bağlı olduğu anlaşılmıştır. Bireyin dünya üzerinde var olmağı bütüncül bir yaklaşım olan fenomenoloji kuramıyla ele alınmıştır. Bireylerin mekan duyular yoluyla algılaması ve anlamlandırması mekan deneyimini ortaya çıkarmıştır. Deneyimlenebilir mekan olarak beden; mekan deneyimini karşılamaktadır. Fenomenoloji kuramının mimarlığa yansması bireylerin mekanı sadece görerek değil dokunarak, hissederek ve yaşayarak deneyimleyebilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Mekanı anlamaya yönelik olan bu kuram duyuların önemi konusundaki varsayımları doğrular niteliktedir. Mekanın birey ile olan duyusal etkileşimini ve ilişkisini ortaya koyan mimarlığın fenomenolojisi, mekanın çok yönlü kurgulanmasına altyapı oluşturmaktadır. Mimarlık olgusu birey ve dünya arasındaki aracı olarak görülmektedir. Çok yönlü olarak kurgulanan mekanın deneyimlenebilmesinde duyuların rolü ön plana çıkmaktadır. Birey-Mekan-Deneyim kavramlarını anlamamızı sağlayan fenomenoloji kuramı mimarlık olgusunun en temel altlığını oluşturmaktadır.

2.1. Fenomenoloji Kavramı

Kelime kökeni fenomen olan Fenomenoloji kelimesi, Eski Yunanca'da aydınlanmak, görünmek anlamına gelen *phainō φαίνω* kelimesinden türetilmiştir ve duyuyla algılanan şey anlamına gelmektedir (Ulaş, 2002). Fenomenoloji, fenomenin deneyim yoluyla incelenmesi olarak araştırılmaktadır. Fenomenoloji düşünce yöntemi olarak kabul edilmektedir. Düşünürler tarafından farklı açılarla ele alınan fenomenoloji kavramı Kant'a göre *numen* teriminin karşıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Lalande'a göre ise fenomenolojik yöntemle bireyde var olan çok anlamlılık ortadan kalkmaktadır. Hegel'de fenomenoloji tanımı ise tinin bireysel duygulardan alınıp kendilik bilincine ulaşma yolu olarak karşımıza çıkmaktadır (Heidegger, 2020). Fenomenolojini temelinde "Bilinç nedir?" sorusu yer almaktadır. Bilinç, üzerinde çalışmaları devam eden bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. 1900'lerin başında fenomenolojinin kurucusu kabul edilen Edmund Husserl deneyim bilinci üzerine çalışmıştır. Husserl'e göre, fenomenoloji, bütün bilimlerin temel altlığını oluşturmaktadır. Husserl fenomenolojisine göre bu kavram, bir şeyi bütün olarak ele almaktadır. Husserl'in fenomenoloji yönetiminde nesneden önce özne gelmektedir ve her şey özenin içindedir (Gündüz, 2015). Fenomenoloji bu bağlamda felsefe, mantık ve psikolojinin temeli olarak görünmektedir. Edmund Husserl fenomenoloji yöntemi çerçevesinde nesnelerin özünü ele almaktadır. Husserl'in yaklaşımı ön yargıları ve varsayımları askıya alma olarak "parantez içine alma" fikrini içerir. Bu yöntem, mevcut dünyayı sorgulayan değil, bilinçli deneyim üzerine odaklanan "epoché" olarak adlandırılır. Heidegger'e göre ise deneyim bu dünyada "dasein" olmaktan ayrılamaz, yani kişi yalnızca yorumlayabilir. Heidegger, deneyimin önyargılı olması ve "dasein" olmaya bağlı olması, dolayısıyla bir ön anlayışın sürekli revizyonunu ifade etmektedir. Buna "Hermeneutik çember" denmektedir. Hermeneut Yunanca'da yorum anlamına gelirken, terim anlaşılacak nesneden kişiye, sürekli harekete sonra nesneye geri dönmektedir. Yorumun sürekli bir revizyonudur. 1940'larda Merleau-Ponty algı fenomenolojisini tartışarak, bir algı ontolojisi sunmaktadır. Yenilikçi bir fenomenoloji vizyonu yaratan Merleau-Ponty, algının öznelliğin ötesine geçtiğini belirtir. Özne ve nesneden çok ikisi arasındaki ilişkiyi ele alan fenomenoloji, Sartre gibi bugüne kadar birçok filozof tarafından tartışılmıştır. Frege, Russell, Kripke, Putnam gibi düşünürlerden birçok teori geliştirilmiştir. Merleau-Ponty'ye göre algı, sadece "mantıklı" olanın duyuyla algılandığı bir "araçsal işlev" değil, aynı zamanda bir insanın duyuyla algılamasını gerektiren bir kavram olduğunu belirtmektedir. "İçeride ve dışarda ayrılmaz.

Dünya tamamen içeride ve ben tamamen benim dışımda "(Merleau-Ponty, 2010). İnsan zihni çevresiyle etkileşime girerek algısı doğrultusunda çevresini anlamlandırmaktadır. İnsan beyni, bizi çevreleyen şeyleri yorumlamak için duyu sistemi tarafından sağlanan ham verileri alır ve getirir. Algı bu süreçte bazı psikolojik faktörlerden etkilenmektedir. Fenomenoloji yöntemi algılar dünyasını ele alarak bireylerin çevresi ile etkileşime girmesini sağlamaktadır. Algılama, beklentiler, deneyimler, ruh halleri ve kültürel normlardan etkilenmektedir. Bireyler çevresini duyu yoluyla algılamaktadır. Duyular yoluyla algılanan çevre mimari düzenlemeleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda ele alınan fenomenoloji kavramı mimariyle doğrudan ilişki halindedir. Fenomenoloji yönteminin mimarideki yansımaları ele almak fenomenoloji yöntemini daha net ortaya koymaktadır.

2.2. Mimaride Fenomenoloji (Görüngü Bilim)

1950' lerden sonra bir yöntem olarak ele alınan fenomenoloji kavramının mimarlıktaki etkisi 1960' larda ortaya çıkmıştır. Mimarlığın fenomenoloji ile olan bağlantısı 1950'lerden sonra evrenselleşen modernleşme hareketine karşıt söylemlerin ele alınmasıyla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Fenomenoloji, öz ve nesne arasındaki ilişkiyi algılara çerçevesinde incelemektedir. Fenomenolojide ön plana çıkan düşünce bireyin çevresine yüklendiği anlamı kavramak ve dünyayı algılama biçimidir. Fenomenolojik yaklaşım bireylerin çevreyle olan ilişkisini anlayabilmemiz için bireyin içinde bulunduğu, sosyal, kültürel ve psikolojik gibi etkenleri bilmemiz gerektiğini savunmaktadır. Fenomenolojik mimarlık, mimarlığın bir bütün olarak ele alınması için bütüncül bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Deneyim kavramının ön plana çıktığı fenomenolojik yaklaşımda mimari, algı ve deneyim kavramlarıyla incelenmektedir. Bir bütün olarak ele alınan özne ve nesne, bireyin içinde bulunduğu psikolojik, sosyolojik, kültürel gibi faktörlerle değerlendirilerek mekan ile ilişkisini değerlendirmektedir. Mekan algılamasında sadece bireyin içinde bulunduğu psikolojik, sosyolojik, kültürel gibi faktörler değil mimari mekanın yansıtmış olduğu biçim, renk, uyum, ışık, malzeme gibi öğeler de bireyin mekan deneyiminde etkili olmaktadır. Fenomenolojik yöntem mekan algısının bireyden bireye farklılık gösterceğini savunmaktadır. Bir deneyim ortamı olarak kabul edilen mimari mekan bireyin deneyimleyebilmesi ile bir anlam kazanmaktadır. Öz ve nesne arasındaki ilişki mimarlıkta deneyim kavramı ile ilişkilendirilmektedir.

Mimari mekan kullanıcı ile birlikte deneyim ortamı oluşturmakta ve bu doğrultuda tanımlanmaktadır. Deneyimlemenin ön plana çıktığı mekanların oluşturulması mimari yapıları sadece fiziksel bir yapılanmadan soyutlamaktadır. Birey kendinin bilincinde olarak, duyuları ile mekanı deneyimleyerek mekanla ve çevreyle ilişki kurmaktadır. Birey deneyiminin ve duygularının ikinci plana itilmesine karşın bedensel deneyimin ön plana çıktığı bir ortam yaratılması savunulmaktadır. Bu bağlamda ele alınan deneyim kavramı ancak bireyin kendisinin mekanı deneyimleyebilmesi ile anlaşılabilir hale gelmektedir. Birey algısı geçmişte yaşadığı durumlara göre değişiklik göstermektedir. Yaşadığı durumlar sonucu tecrübe kazanan bireyin dünyaya bakış açısı, tecrübeleri sonucu dünyayı algılamasıyla şekillenmektedir. Mimaride ele alınan fenomenoloji kavramı 1900'lerin başında değişen dünya yapısıyla birlikte bireyin mekanı algılama biçimini de içeren bireyin algısı üzerinde çeşitli çalışmalar gerçekleştiren Husserl, Heidegger ve Merleau- Ponty'nin çalışmalarından yola çıkmaktadır. Heidegger'e göre modernleşme ile birlikte gelen anlamsızlık sorunu ön plana çıkmaktadır ve bu mimari alanda da etkisini göstermektedir. Mekanın anlam kaybının arttığı düşüncesi bazı düşünürler tarafından ele alınarak irdelenmiştir. Mekanın Poetikası(1957) ile mekan ve algı konusunu irdeleyen Bacherald, Heidegger'in ele aldığı yer'in ruhu kavramına vurgu yapmaktadır. Meleau-Ponty ise göz hegemonyasına karşı algıların dünyasını savunarak 'Algının Fenomenolojisi' çalışmasını ortaya koymuştur. Merleau-Ponty bu çalışmasında bireyin çevresi ile etkileşim halinde olduğunu ve onunla iletişim kurduğunu belirtmektedir. Mimarinin fenomenoloji ile olan ilişkisi bu noktada devreye girmektedir. Bu çalışmalarda, modernleşmeyle birlikte gelen tekdüzelik ve anlamsızlığın aksine mekanın deneyimlenerek bir anlam kazanması ve mekanın çok yönlülüğü vurgulanmak istenmiştir. Dünya, mekan olarak kabul edilmekte ve mekan içinde deneyimlenebilir olması ile Dünya-içinde-olmak düşüncesi ile algı, deneyime ulaşma yolu olarak kabul edilmektedir (Hisarlıgil, 2007). Merleau-Ponty'e göre fenomenoloji birey deneyimini ele almaktadır. Birey deneyimi anlamlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda ele alınan mimarlık da deneyim mekanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin algısı ile bireyin deneyimini ele alan fenomenolojik yöntem, mimaride malzeme, renk, biçim, ışık gibi faktörler üzerinden uygulanmaktadır. Mimari fenomenoloji, yapıya salt fiziksel bakmanın dışında deneyim mekanı hatta deneyimin kendisi olarak kabul edilmektedir. Fenomenolojik mimarlık özne ile nesne arasındaki ilişkiden ortaya çıkmaktadır. Mimarlığın temeli, bireyin deneyimi ile algıladığı duygusal ve düşünsel davranışı ile yapının sunduğu işlevsellik arasında ilişki kurmaya yöneliktir. anlamlandırılmaktadır.

2.3. Fenomenolojik Mimarlıkta Mimari Mekân – Kültür İlişkisi

Mimari mekan ve kültür arasındaki ilişki, toplumsal hareketliliğin ön planda olduğu yerlerde, şehir yerleşimi üzerinde toplumsal ve mekansal etkileşimi gözler önüne sermiştir. Mimari mekan, kullanıcısı olan bireyden bağımsız düşünülmemektedir. Bireyin, mekanı deneyimlemesi ve algılaması fenomenolojik yöntem ile açıklanmaktadır. Algılar, tecrübeler sonucu bireyde ortaya çıkan bilinç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mimari mekan ele alındığında, birey ve mekan içinde bulunan kültürden bağımsız düşünülmemektedir. Kültür olgusu, mimari mekanı birebir şekillendirmemekte ancak dolaylı olarak mimari mekanı, kullanıcısı olan birey aracılığı ile şekillenmesini etkilemektedir. Tarih boyunca mekan-kültür arasındaki ilişki irdelenmiştir. İnsanların barınma ihtiyacı sonucu ortaya çıkan mekan kavramı birbirinden farklı özelliklere, malzemeye ve uyuma sahiptir. Mimari mekanların bu denli farklılık göstermesinin temel nedeni toplumlarda meydana gelen kültürel farklılıklardır. Birey ihtiyacına göre şekillenen mimari mekanlar, yaşam biçimleri, gelenek-görenek, toplumsal yapı gibi faktörler çerçevesinde ele alınarak ortaya çıkmaktadır. Bu faktörleri meydana getiren ise bireyin içinde bulunduğu kültürel yapı olarak görünmektedir. Birey çevresi algıladığı şekilde anlamlandırmaktadır. Bu nedenle mimari bir mekanın kullanıcı tarafından anlamlandırılması, mimari mekanın deneyimlenir ve duyumsanabilir olması ile ilgilidir. Bireyin, algısını etkileyen kültür kavramı ve mimari mekan arasındaki iletişim fenomenolojik yöntem ile ele alınarak incelenmektedir. Sadece görsel algı dışında tüm algı türlerini ele alan fenomenolojik yöntem, bu noktada bireyin kültürel çevresi ile olan etkileşimiyle doğrudan iletişim haline gelmektedir. Fenomenolojide mimari mekan, yaşamın ana unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda mekan, bireyin ihtiyacı için gereken bir donanım, bir hammaddedir ve birey, mimari mekanı kullanmaktadır. Bu nedenle mekan, bireyin en temel ihtiyacı olarak kabul edilmektedir. Bireyler arasında bulunan coğrafi, sosyolojik, kültürel, psikolojik gibi faktörlerin farklılaşması mekanların biçimlenmesini de etkilemektedir. Bu faktörlerin farklılığı, birey ve mekan arasındaki ilişkinin birçok bilim dalının ilgisine girerek çok yönlü bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bireyin çevresi ile olan ilişkisi birçok disiplin tarafından farklı açılarla ele alınmıştır. Fenomenolojik yöntem ile ele alınan birey-mekan arasındaki ilişki, bireyin mekana yüklediği anlam ile şekillenmektedir. Mekana yüklenen anlam ise kültür olgusu içerisinde şekillenen faktörler ile ortaya çıkmaktadır.

2.3.1. Kültür Kavramı

Kültür kavramı TKD'de "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü. " olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre kültür kavramı en geniş anlamıyla nesilden nesile aktarılan öğrenilmiş davranışların tamamı olarak ele alınmaktadır. Kültür olgusu tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Geniş bir alanı kaplaması nedeniyle tanımı üzerine farklı tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Toplumların farklılık oluşturmasının en temel nedeni kültürdür ve bu farklılıkların kaynağı ise kültürün getirdiği yaşam şekli, normlar ve toplumdaki çeşitliliğidir. Toplumda meydana gelen geçmiş hareketlerin birikimi ve bu birikimin aktarılmasıyla ortaya çıkan sonuç kültür kavramına karşılık gelmektedir. Kültür ve toplum birbirinden bağımsız düşünülmemektedir. Kültürün tanımlanması ve yorumlanması, soyut bir kavram olması ve birçok farklı disiplinleri de içinde barındırması nedeniyle oldukça zordur. Kültür, tek başına değil ait olduğu toplum ve toplumsal olaylar ile ele alınmaktadır. Sürekli değişim gösteren toplumsal hareketlenme kültürel sorunları da ortaya çıkarmaktadır. İnsanların yaşam biçimi olarak ortaya çıkan kültür kavramı toplumun sahip olduğu bir dizi inanç, bilgi, eğitim, gelenek ve değerler bütünüdür. Kültür kavramının bilinen ilk tanımı Antropolog Tylor tarafından yapılmıştır. Tylor'a göre kültür: " Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek - görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür." şeklinde tanımlanmaktadır. Tylor'ın bu tanımını antropolog Murdock şu şekilde açıklamıştır ;

- Kültürün, bireyin doğduğu an itibariyle yaşadığı toplumsal çevre ile etkileşimi sonucu kazandığı davranışları ve bu etkileşime gösterdiği tepki doğrultusunda öğrenilebilirliği.
- Öğrenilen kültürün gelecek nesillere aktarılması.
- Kültürel öğelerin, toplumları oluşturan bireyler tarafından oluşturulması ve ortak bir alanda paylaşılması nedeniyle toplumsallığı.
- Kültürün birleştirici ve bütünlüğü olması.
- Kültürün soyut olması.

Kültür kavramı üzerine yapılan araştırmalar insanlığın varoluşundan süregelen bir zamanı kapsamaktadır. Çeşitli tartışmalara konu olan bu kavram Marx'ın en genel tanımlamasıyla doğa ve insanın etkileşim halinde olmasına karşılık gelmektedir (Güvenç, 2003). Yine bu

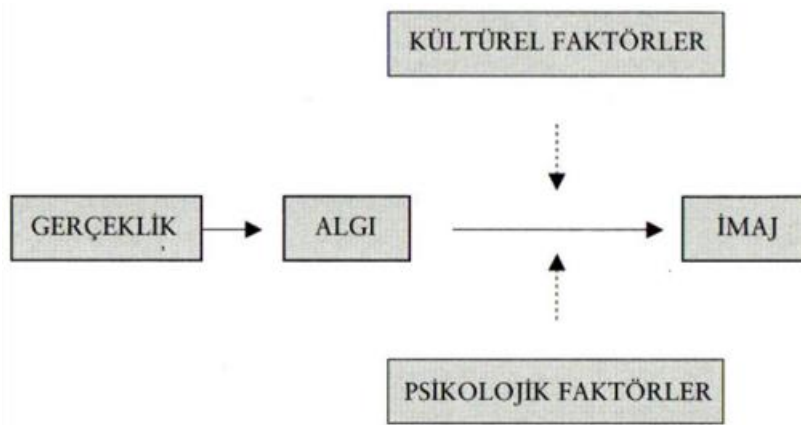
konuda Güvenç: “Aslında canlı ve cansız doğa dışında, insan elinin ve çabasının ürünü olan her şey kültürel bir anlam ve değer taşır. Bu açıdan alındığında yazılı-basılı, sözlü-sazlı, iyikötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış her şey, kültürel bir öge ve simge olarak incelenebilir,” demektedir, (Güvenç, 2003). Bu tanımdan yola çıkarak kültür kavramının, bireyin içinde bulunduğu çevre ile iletişim ve etkileşim halinde olup insana dair her şeyin gelecek nesillere aktarılması olarak açıklanmaktadır. Kültür kavramının belirli bir sistematiğe sokulması ve incelenmesi farklı anlamları ve tanımları olması nedeniyle oldukça zor olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramına yönelik farklı tanımlar, anlamlar ve yaklaşımlar mevcuttur. Güvenç tarafından bu yaklaşımlar şu şekilde düzenlenmiştir;

- Sapir'in tanımında yola çıkan gelenekler bütünüdür. Kültür kavramı bu yaklaşımda bireyin içinde bulunduğu toplum ile etkileşim halinde olarak, öğrenmiş olduğu inanç, maddi-manevi, gelenekler bütünüdür.
- Kültür kavramı bir toplumun yaşam şekli olarak Linton'un tanımında karşımıza çıkmaktadır.
- Sorokin'e göre kültür, sosyo-kültürel dünyada eylemler ve araçlar yoluyla tanımlanan ve nesneleşen, değerler ve kuralların, bunların birbiriyle olan etkileşimi üzerinden entegre ve entegre olmayan gruplardır.
- Bireyin içinde bulunduğu toplum ile olan uyumu ve yaşam biçimi Sumner ve Keller'e göre bireyin kültürüdür.
- Tozzer'e göre toplum içerisinde öğrenilen ve nesilden nesile aktarılan davranış biçimidir.
- Bireyin psikolojisi ile olan bağlantısı ve bu bağlantının bilimsel alana aktarılması Benedict'in kültür tanımıdır.
- Winston'a göre kültür oluşumu itibari ile sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkmıştır. Herskovits'e göre kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir.
- Düşünceler bütünü olarak Wissler'ın tanımı yer almaktadır.
- White'a göre ise kültür kavramının tanımı, simgelere dayalıdır. Bireylerin içinde bulunduğu toplum ile etkileşimi sonucu öğrendiği maddi ve manevi, davranış, düşünce ve duyguların bütünüdür (Köseoğlu, 2013).

Kültür kavramının genel olan tanımından çok ne yaptığı ile ilgili çalışmalar ön plandadır. Kültür, bireyin çevresiyle olan iletişiminin bir belirleyicisi olarak görülmektedir. Birey ve

çevre etkileşimi açısından, kültür çevrenin biçimlenmesinde önem taşımaktadır. İnsan ve çevre ilişkileri ele alındığında Altman'a göre kültür kavramı, farklı temel özellikler taşımaktadır. İlk özellik, toplumun alışkanlık, inanç ve değer yargıları, çevreyi algılama biçimleri ve normlarının bütününe dayanmaktadır. İkinci özellik, kültür kelimesinin belirli bir grup tarafından ortak bir paydayı belirlemek için kullanılmasıdır. Bu ortak payda, bilgi, hissetme ve davranışların bütünüdür. Kültür kavramının yavaş bir şekilde değişmesi ve gelişmesine rağmen, kültürün kendi temel özelliklerini koruması fikrine dayanan üçüncü özellik ise, kültürü oluşturan inançlar, değerler ve davranışların nesilden nesile aktarılmasıdır. Dördüncü özellik ise, kültürün çevrede kendi değerlerini yansıtması durumudur (Turgut, 1990). Rapoport'a göre, birey ve çevre arasındaki ilişkide kültür birbirinin bütünleyicisi olan üç bakış açısıyla ele alınmıştır. İlk olarak belirli bir grubun yaşam tarzı, ikincisi sembollere dayanan kodların getirdiği bilişsel şemalar, üçüncüsü ise; kültürün çevre ve kaynaklarla ilgili olarak uyum sağlama stratejisi olduğunu savunan bakış açısıdır (Turgut, 1990). Rapoport her açıdan ele aldığı kültür kavramını, kültür ve birey arasındaki bağlantıyı, bakış açısı, inançlar, değerler, normlar, yaşam biçimleri ve eylemler olarak ele alınan bir süreç olarak tanımlamıştır (Rapoport, 2004).

Kültür, her toplum için farklı kavramlarla tanımlanmaktadır. Mimarlık ve kültür arasındaki ilişkiyi ele almak içinse kültürel oluşumların incelenmesi gerekmektedir. Yaşayışın bir parçası olan mimarlık, kültür ile yakın ilişki içindedir. Toplumun kültürel bileşenlerini oluşturan tarihsel, sosyal, ekonomik özellikleri mimarlık alanına yansımaktadır.

Şekil 2.1. İmaj Oluşum Süreci

Kaynak: Baksi S., Çocukların Mekan Algısının Yaşam Çevresi Üzerinden İncelenmesi, 2018

2.3.2. Mimarlıkta Kültür Kavramının Yeri

Yaşam mekanları, toplumların varoluşundan itibaren vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların kültürünü yansıtan şehrsel yerleşim öğeleri ve kültürel çevre arasındaki bağlatıyı, toplumların yaşam mekanları oluşturmaktadır. Şehrsel yerleşim öğeleri, ait olduğu toplumun kültürünü alan bireyin dünyaya bakış açısını, inancını, sosyal yaşantısını belirli bir gösterge ile yansıtır. Şehrsel yerleşim öğeleri olarak karşımıza çıkan fiziksel çevre ile kültür kavramı arasında doğrudan bir bağlantı mevcut değildir. Topluma ait kültür yansımalarının bulunduğu fiziksel çevre, mimari çevre tanımına karşılık gelmektedir. Ortak bir değeri paylaşan bireyler tarafından zaman içerisinde kendiliğinden oluşan kültürün her topluma özgü olmasının temel nedeni, toplumların paylaştığı ortak değerlerin farklı olmasıdır. Rapoport; kültürler arasındaki farklılığın nedeni olarak her toplumun kendine özgü iletişim ve etkileşim, anlama ve kavrama yetisine sahip olması olduğundan bahsetmektedir. Fiziksel çevre, toplumun içinde bulunduğu yaşantıyı da yansıtmaktadır ve yaşamı şekillendirmektedir. Mekan ve kültür arasında doğrudan değil dolaylı olarak bir bağlantı mevcuttur. Bu bağlantı, kültür kavramını oluşturan ve bu kavramdan ortak olarak etkilenen toplum ve özelemanları ile mekan arasında kurulmuştur. Rapoport, her topluma özgü olan ve özgünlükten doğan kültürel farklılıkların doğal bir sonucu olan yaşam şekilleri ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin belirlenmesi için 11 başlık altın kültürel özelemanları sıralamıştır (Rapoport ve diğerleri, 1980.).

1. Bireylerin birbiri ile olan ilişkisi ve akrabalık ilişkileri
2. Dil ve inançlar
3. Doğal ve yapay çevre düzenleri
4. Yeme biçimleri
5. Simgeler ve kodlar
6. Mahremiyet, özel alan
7. Statü ve toplum içerisinde sosyal kimlik kazanım şekli
8. Tavırlar ve biçimleri
9. Doğal ve yapay çevre ile olan etkileşimleri
10. Birbiriyle olan çalışma özellikleri
11. Bilişsel şema

Bu özelliklerin en önemlisi, birey varoluşu gereği fiziksel çevre ile etkileşime girip onu şekillendirirken, doğal ve yapay faktörlerin etkisi altında kalmaktadır. Rapoport'a göre bir

yapı; sosyal düzen, bakış açısı, yaşam biçimi, ruhsal ve toplumsal ihtiyaçlar gibi faktörleriyle birey; çevresel faktörleri ile yapay çevre arasındaki bağlantı olarak görmektedir (Rapoport, 1969).

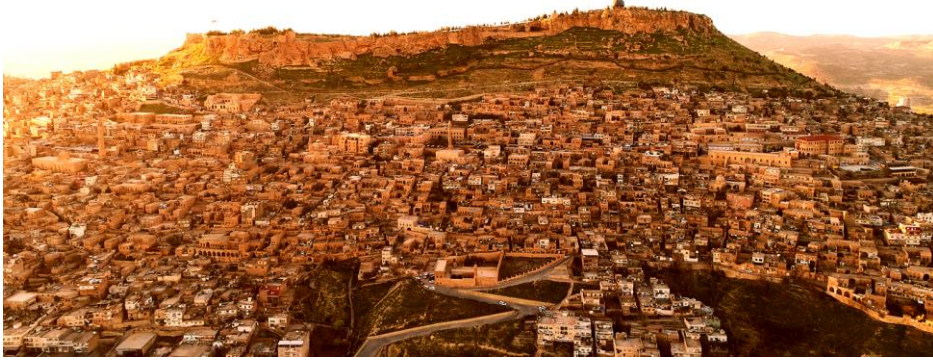
Yücel yapılan incelemeler sonucu, her toplumun sosyal, siyasi, ekonomik değerleri ile dil, din, inanç biçimlerinin yaşam mekanına doğrudan yansıtıldığını savunmuştur (Yücel, 1981). Yücel; toplumsal ve kültürel etkileşimler ile mekanın şekillenmesi arasında mutlak bir bağlantı olduğunu belirtmektedir. Birbiriyle olan ilişkisiyle şekillenen toplumun yerleşme biçimi bu bağlantıyı yansıtmaktadır. Bu etkileşim toplumdan topluma farklılık gösterse de bağlantının var olması değiştirmemektedir.

Lewton'a göre çevre farklı bileşenlerle oluşan bir sistemler bütünüdür. Bu bileşenler; insan, fiziki çevre (coğrafi konum, mevsim), doğal çevre (aile, akraba, toplumsal gruplar vb.), sosyal çevre (yaşam biçimi, toplum içindeki statü, geleneksel varlık gibi kavramların var olduğu sistem), toplumsal çevre (ortak bir değeri etkileyen değerler bütünü) olarak sınıflandırılmaktadır .

Lee'ye göre mekan, ait olduğu toplumun değerleriyle iç içe girmiş, kendine air bir sosyal alanı simgelemektedir. Geçmiş ile bütünleşen ve kültürel etkenlerin ön plana çıktığı kent mekanları, kültürel kimliği yansıtır (Erez, 2003).

Toplumdan topluma kültür farklılıklarının olmasının nedeni, toplumların hayat tarzının, durumları algılama biçimlerinin ve dünyaya bakış açılarının farklı olması şeklinde açıklanmaktadır. Bireyin davranışına yansıyan kültürel hareketler, kültür kavramının bilinç dışı olarak denetim mekanizması olduğu Çakın tarafından dile getirilmiştir. Hall (1966), Bireylerin mekan içerisinde mekan kullanma şekilleri, ait olduğu toplumun kültüründen izler barındırması nedeniyle kültürel mekan kavramını da ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Mimarlıkta mekan kavramı, kültürden kültüre göre değişmektedir. Fiziksel çevrenin algılanmasının çeşitlilik göstermesinin nedenine yönelik bazı çalışmalar yapılmıştır. Sorokin'in yapmış olduğu bu çalışmadan 3 farklı kültür vurgulanmıştır. Bu kültürlerden ilki manevi inancın ağır bastığı odak noktasının tanrı olduğu kültürdür. Manevi inancın ağır bastığı kültürde dışarıdaki fiziksel gereksinimlere az yer verilirken insani gereksinimler manevi olarak giderilmektedir. Budizmi benimseyen kültürler bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu kültürü benimseyen yerlerde yansıtılmak istenen durum simge ve semboller ile aktarılmaktadır. 2. kültür biçimi akıl, mantık, bilim ve uygulamabilimi hedef edinen ve merkezine maddeyi alan kültürdür. Manevi inancı temel alan kültürün aksine somut olanı merkez alan bu kültürde simge ve semboller yerinin maddeye bırakmıştır. Merkezine bireyi koyan 3. kültür biçiminde ise birey yaratıcılığı ön

plana çıkmaktadır. 3. kültür biçimi, 1. ve 2. kültür biçiminin biresimi olarak düşünülmektedir.

Şekil 2.2. Mardin Evleri, Kültür Kavramının Mimariye Etkisi

Kaynak: T.C. Mardin Valiliği, Mardin Evleri, 2021, URL 1

Şekil 2.3. Geleneksel Japon Evleri, Kültür Kavramının Mimariye Etkisi

Kaynak: Explore Japan, Timgrubu Söyleşi: Ayako Takashi, Japon Mimarisi: Geleneksel Konut Mimarisi, 2017, URL 2

Mekan içerisinde oluşan değişim kültürü, kültür içerisinde oluşan değişim mekanı etkilemektedir. Mekan ve kültür ilişkisinin doğrudan kavranması mekan algısı ile ilişkilendirilmektedir. Mekanın kullanıcısı olan birey, ait olduğu toplumun kültürü ve kazanımları doğrultusunda fiziksel çevresini algılamaktadır. Belli bir kültüre ait olan bireyin mekanı algılaması da o kültür doğrultusunda gerçekleşmektedir. Mekan ve kültür arasında bu bağlamdan doğrudan bir algı etkisi yer almaktadır. Kültür ve mekan birlikteliğinin kavranabilmesi için öncelikle algı süreçlerinin anlaşılması gerekmektedir.

3. BÖLÜM

MİMARİ MEKÂN VE MEKANSAL ALGI

Mimarlığın temel ögesi olarak ele alınan mekan, insanlığın var oluşundan beri mevcut olan bir olgudur. Mimarlığın temelinde yer alan bu kavram 3 farklı başlık altında toplanmaktadır. Bu farklılaşmanın temel nedenleri, bireyin algısı, mekan içerisindeki sınırlayıcılık ve çevreleyici öğelerin çeşitliliğidir. Doğal, yapay ve karma mekan kavramları ile birbirinden ayrılan mekan, sadece görme duyusu ile değil diğer bütün duyu organlarımız tarafından algılanabilmektedir. Çeşitli zihinsel süreçlerden geçen birey algısının toplumdan topluma farklılık göstermesi ve bu farklılığın doğal bir sonucu olarak tek tip değil, çeşitli mekanların var olmasının nedeni daha önceki bölümde de bahsedildiği gibi her toplumun kültürel farklılığıdır.

3.1. Mekân ve İç Mekân Kavramı

TDK'nin tanımına göre mekân: "Yer, bulunulan yer, ev, yurt ve uzay" anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2013). Yerin tanımı ise: "Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân" anlamlarına gelmektedir (Gür, 2010). Bu iki kavram arasındaki tartışmalar Avrupa felsefesine dayanmaktadır.

Mekân, fiziksel coğrafyanın insan tarafından algılanan çok yönlü görünümüdür. Mekân, algısal olması nedeniyle birden çok tanımı içermektedir. Aristoteles'in yaptığı tanımda bu çok yönlülük vurgulanmaktadır. Aristotel mekânı dinamik bir alan olarak tanımlamıştır (Demirkaya,).

İnsanı fiziksel çevreden ayıran ve sınırlayıcı öğeler ile içinde yaşanan bir özel alan ihtiyacı mimariyi ortaya çıkarmıştır. Bu özel alan "mekân" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği ile mekan, diğer mimari yapılardan ayrılmaktadır (Kuban, 1990).

Mekân, kullanıcısı olan insan ile doğrudan etkileşim halindedir. İç mekanı, yapının kimliği ve ruhu olarak tanımlayan Wright, içinde yaşanan alanı mekana ait ve mekanda doğma kabul etmektedir. İçinde yaşanan alanı bir bütün olarak ele aldığımızda mekânın,

mimarinin kendisi olduğunu vurgulamaktadır.

İçinde yaşanan boşluk, yaşamsal çevre olarak karşımıza çıkan mekan, kullanıcısı olan insan tarafından tanımlanıp, şekillendirilebilmektedir. İnsan ve mekan arasında çok yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İnsan, mekanı biçimlendirirken, mekan da insanı biçimlendirmektedir. N. Eldem tarafından yaşamsal çevre: "birbiriyle ilişkili doğa ve yapay boşluklardan oluşan bir kurgu" olarak tanımlanmıştır (Eldem, 1991).

İnsan tarafından sınırlayıcı öğeler sayesinde tanımlanabilen boşluk, sınırlayıcı öğelerinin olması sebebiyle, Scott tarafından, bu boşluk, mekan olarak tanımlanmaktadır. Scott'a göre mimarlığın temel unsuru olan mekan aynı zamanda mimari malzeme olarak kullanılmıştır (Zevi, 1990).

İnsan tarafından algılanan boşluk, bu algılama doğrultusunda mekanı oluşturmaktadır. Mekan tanımı insan algılamasına göre farklılaşmaktadır. Yaşanılan yer, ait olunan toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı nedeniyle farklılaşan insan algısı, mekan tanımının da birden çok anlamı olabileceği sonucunu doğurmaktadır. En geniş anlamıyla bakıldığında mekan, üç farklı tanımda ele alınmaktadır. Bunlardan ilki canlıların, birbirlerine bağlı olmadan , öz benliğiyle var oldukları dünya, ikincisi birbirleri ve çevresiyle etkileşim halinde oldukları algısal mekan, üçüncüsü ise zaman-algı ilişkisine bağlı olan başlangıç mekanlarıdır (Demirkaya, 1999).

Mimarlık, tarihsel süreç içerisinde devamlılığı sağlamaktadır. Mekan ise bu devamlılığı sağlayan en önemli kavramdır. Özer, geçmişin devamlılığının olabilmesinin, mekan devamlılığı ile sağlanabildiğini belirtmiştir (Özer, 1982).

Mekan, mimarlığın sadece bir parçası değil, bütünüyle ilişkilendirilmektedir. Mimari bir yapının anlamlandırılması ve tanımlanması öncelikle mekanı algılamakla ilgilidir. Oran, bütünlük, çeşitlilik gibi kavramlardan oluşan mimari tasarım ilkeleri, mekan içerisine yerleştirilmesiyle bir anlam kazanmaktadır.

Mimarlığın temeli mekanı ele almaktır. Lao Tzu mekan tanımını "Bir yapının gerçeği, döşeme ve duvarlarında değil, duvarlar arasında oluşturulan mekanın kendisinde değerlendirilmektedir." şeklinde yapmıştır (Kuban, 1990). Mekan sadece ait olduğu mimari öğeler çerçevesinde değil direkt olarak kendi yarattığı atmosfer ile ele alınmaktadır.

Çok boyutlu olan mekan, mimaride de farklı bir boyutla ele alınmaktadır. Mekan sayesinde kütle, üç boyutlu bir kavram olmaktan çıkmaktadır (Demirkaya, 1999). Mimari bir yapı,

mekan sayesinde, genişlik, derinlik ve yüksekliğin yanı sıra dinamik bir yapı haline gelmektedir. Zevi, mekan kavramını mimari yapının temeli olmasının yanı sıra, içerisinde süreklilik barındıran dinamik bir gerçek olarak görmektedir (Zevi, 1993).

Schulz' a göre mekan, kullanıcısı olan insanın her türlü fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimini karşılamaktadır. Mekanın var olması için öncelikle mekanın öznesi, yani kullanıcısı olan insan varlığı gerekmektedir. Mekan, insan algısı dahilinde var olarak kabul edilmektedir. İnsan-mekan etkileşimi mekanın bütünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda ele alınan mekan için süreklilik kavramı önem taşımaktadır (Norberg-Schulz, 1972).

Şekil 3.1. Mekan – Mimari Mekan Örnekleri, Bruder Klaus Şapeli İç ve Dış Mekanı

Kaynak: Megan Sveiven, İnceleme: Bruder Klaus Şapeli, 2011, URL 3

İnsanın mekan algısının toplumdan topluma farklılaşması ve biçimlendirilmesi mekanın sınıflandırılması konusunda etken olmuştur. Norberg ve Schulz'un yapmış olduğu çalışmada beş farklı mekan sınıflandırılmasından söz edilmektedir.

- İlk olarak; insan davranışının etkili olduğu ve doğal yapı ile iletişim halinde olunan **cisimsel mekandır**. Wheatley tarafından fiziksel aktivite alanı olarak tanımlanan bu mekân türünde insan, doğal çevresiyle bütünleşerek tavırlarını belirlemektedir. Ormanlık bir alanda yapılan koşu bu mekân türüne örnek olarak gösterilebilmektedir.
- İkinci mekân türü; doğrudan insan ve mekânı etkileyen, duyular aracılığıyla zihinde oluşan imgeler ve insanın bu imgeleri anlamlı bir bütün haline getirmesiyle meydana gelen **algısal mekandır**. Algısal mekân türünde deneyim kavramı önemli rol oynamaktadır. Çevresini deneyimleyen insan, mekân tanımının ve türünün farklılaşmasını sağlamaktadır. Mekânın algılanması, kullanıcısı olan insanın kimlik oluşumunda önemli hale gelmektedir.
- İnsanın çevresiyle olan iletişimi ve etkileşimi sonucu meydana gelen **varoluş mekânı**, diğer bir mekân türü olarak ele alınmaktadır. Varoluş mekânlarında, insan ve çevre arasındaki ilişki büyük önem taşımaktadır. İnsanın bir toplumun parçası olmasını sağlayan bu mekân türü, insanın fiziksel çevresi ile arasında kesin bir imaj oluşturmaktadır. Varoluş mekânı, insanın çevresiyle girmiş olduğu etkileşimin boyutuna bağlı olarak sürekli yenilenip, şekillendirilmektedir. Bu mekân türün insan ve mekân bir bütün olarak ele alınmaktadır ve bütün olarak değerlendirilmektedir.
- Dördüncü mekân türü, mekân içerisinde yer alan somut nesnelere ilişkin ilişkisi ile oluşan **kavramsal mekandır**. İnsanın, mekâna ait düşüncelerini kapsayan bu mekân türü fiziksel dünya ve insan arasındaki etkileşim sonucu oluşmaktadır. Duyu organlarımız aracılığıyla algılanan bu mekân türü, insanın mekân hakkındaki fikirlerini barındırmaktadır.
- Son mekân türü olarak da, her şeyden bağımsız olarak karşımıza çıkan ve insanın mantıksal bağlarıyla oluşan **mantıksal mekân** türü ele alınmıştır. Bu mekân türünde insan, içinde bulunduğu mekânı her şeyden bağımsız bir şekilde tamamen mantıksal olarak analiz etmektedir (Norberg, Schluz, 1972).

Bir mekânın anlamlandırılabilmesi, kullanıcısı olan insanın algılamasıyla doğrudan ilişkilidir. Mimari mekânın varlığından söz edebilmek için öncelikle insan – mekân arasında deneyime dayalı ilişkinin olması gerekmektedir. İnsan – mekân arasındaki deneyime dayalı ilişki algısal faktörler ile mümkün olmaktadır.

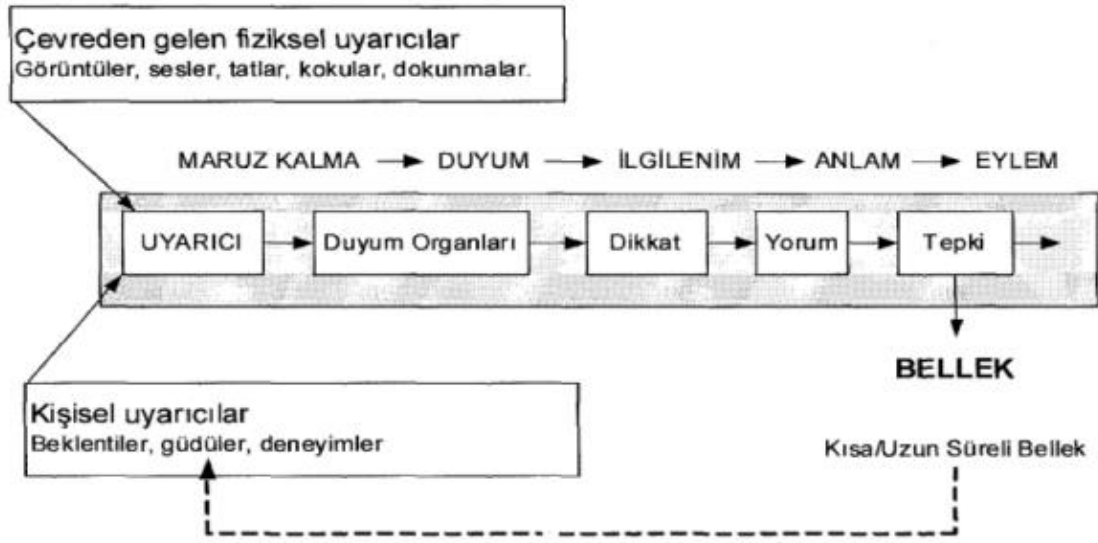
3.2. Algı Kavramı

Latince'den gelen almak kelime kökenli olan algı kelimesi, +gı/gu biçimini alarak dilimize "algı" olarak geçmiştir. TDK'ye göre algı; bir şeye dikkat yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak, olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak algı kavramı en geniş anlamıyla, çevreden topladığımız ve zihinsel süreçten geçirerek yorumladığımız bir bilgidir.

Mimarlık, çok yönlüdür. Çok yönlü olması sebebiyle mimarlık alanı, disiplinler arası birçok alanla birlikte çalışmaktadır. İnsana dair yapılan tasarım, yine insana dair bilimleri içermektedir. Mimaride ortaya atılan ergonomi, göstergebilim gibi kavramlar, mimarlık alanının, insanı doğrudan ilgilendiren psikoloji, sosyoloji gibi alanlardan faydalanması gerektiğini göstermektedir (Elmalı Ş., 2009). İnsanı doğrudan ilgilendiren bilimler ile mimarlık bilimi ortak bir çalışma içindedir.

İnsan ve çevre arasında karşılıklı bir etkileşim mevcuttur. 1960'larda insan ve çevre arasındaki etkileşimi anlamak için bazı deneysel çalışma alanları geliştirilmiştir. Temelinde çevre ve insan psikolojisini alan bu çalışma Çevresel ve Mimari psikoloji olarak adlandırılmaktadır (Ertürk, 1984; Aydın, 1986). Bu çalışma alanı, mimarlık alanının, insanı doğrudan ilgilendiren psikoloji alanı ile birlikte çalışmasına olanak sağlamıştır. Mimarlık ve psikoloji arasında köprü görevi gören bu çalışma alanı, sorunların çözümsüz kaldığı geleneksel tasarım anlayışından uzaklaşma isteğiyle oluşmuştur. Çevresel psikoloji ve mimari psikoloji çalışma alanı oluşturulurken, insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılabilir ve deneyimlenerek, var olan sorunların çözülmesi amaçlanmıştır (Elmalı Ş., 2009).

Duyular aracılığıyla edinilen bilgi ve bu bilginin zihinsel süzgeçten geçirilmesini ele alan algı psikolojisinin, insan ve çevre arasındaki etkileşimi anlayabilmemiz için önemli olduğu vurgulanmaktadır. İnsan, yaşadığı çevreye uyum sağlaması için, çevreyi anlamak ve anlamlandırmak durumundadır. İnsan, fiziksel çevredeki faktörler ve duyular aracılığıyla çevreyi algılamaktadır. Bu algı sayesinde çevre ile etkileşim içine girmektedir.

Şekil 3.2. Algılama Süreci Aşamaları

Kaynak: Akıllıbaş, E, Beş Duyunun Pazarlama Algısındaki Gücü, 2019.

Algının temelinde duyum yer almaktadır. Duyum, duyu organlarının belli bir amaç doğrultusunda uyarılmasıdır. Duyu organlarımız aracılığıyla çevresel etkilerin alınması anlamına gelmektedir (Ertürk, 1984). Duyum, havanın soğukluğu, çiçeklerin kokusu gibi durumları içermektedir. Algı ise; en geniş anlamıyla, çevredeki uyarıcıların duyu organları aracılığı ile kavranmasıdır. Duyular aracılığıyla edinilen bilgi, zihinsel süreçten geçerek, çevrenin anlamlandırılması ve yorumlanması sağlanmaktadır. Algılamada biliş ön plana çıkmaktadır. Bireyin, belli bir amaç doğrultusunda, dışarıdan ya da içeriden gelen duyumlar aracılığıyla bilgi toplaması ve bu bilgiler doğrultusunda da harekete geçmesi, algı kavramıyla açıklanmaktadır. Kişiden kişiye göre değişiklik gösteren algı olgusu, bireyin içinde bulunduğu psikolojik, fizyolojik ve sosyal gibi dış uyaranlar tarafından da şekillenmektedir. Duyular aracılığıyla belirli bir amaç doğrultusunda topladığımız bilgiler algıyı oluşturmaktadır. Oluşan algının anlamlandırılması biliş aracılığıyla gerçekleşmektedir. Algı bilginin toplanması, biliş ise toplanan bilginin kavranılmasıdır. Algı ve biliş bir bütün olarak hareket etmektedir. İnsan davranışını amaca yönelik olarak duyum yoluyla dış dünyaya verdiğimiz bilişsel tepkiler ve bu tepki biçimleri şekillendirmektedir. İnsan, varoluşunu dış dünyadan topladığı bilgilerin katkısıyla şekillendirir. Algı, çevremizdeki bilgilerin duyular aracılığıyla toplanması ve biliş aracılığıyla da anlamlandırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan ve çevre arasındaki ilişkide, algının çok yönlü olması, algılanan çevre ve algılayan insan arasındaki etkileşimin

farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Algı, tek bir süreç değil süreçler bütünü olarak ele alınmaktadır. Süreçler bütünü olarak karşımıza çıkan algı, belirli özellikler çerçevesinde oluşmaktadır. Bu özellikler şu şekilde açıklanmaktadır:

- **Algıda seçicilik;** İnsan, çevre ile etkileşimi sırasında dışarıdan gelen her uyarıyı algılamamaktadır. Algılamada, insanın amaç ve güduları ön plana çıkmaktadır. Algıda seçicilikte önemli olan insanın amaçları ve dışarıdan gelen uyarıcının özelliğidir. Kendi amacı doğrultusunda dışarıdan gelen uyarıları algılayan insan, amacının dışındaki nesne ya da olaylara karşı duyarsız kalmaktadır.
- **Algıda değişmezlik;** İnsan, daha önce karşılaşmış olduğu bir nesneyi farklı bir biçimde görse de ilk gördüğü gibi algılamaktadır. Örneğin bir çay bardağını insan her zaman çay bardağı olarak algılamaktadır. Algıda değişmezlik en geniş anlamıyla, insanın daha önce algıladığı nesneyi her zaman aynı şekilde algılaması olarak tanımlanmaktadır.
- **Örgütlenme ve gruplama;** Algılama bütündür. Duyu organları aracılığıyla topladığımız bilgiler zihin süzgecinden geçerken tek tek değil bir bütün olarak geçmekte ve bir bütün olarak yorumlanmaktadır. Örneğin, bir yapıyı, onu oluşturan elemanları ile değil bütün bir yapı olarak algılarız. Şekil-zemin ilişkisi bu özelliğe örnek olarak gösterilebilmektedir. İçinde bulunduğumuz çevreyi, bulunduğumuz ortamdan bağımsız olarak algılarız.
- **Derinlik algısı;** Görme duyusuyla ilgili olan bu kavramda nesnelere çok boyutlu olarak algılanmasıdır. Uzaklık ve yakınlık ilişkisi içerisinde nesnelere algılarız.

İnsandan insana değişiklik gösteren algı, dinamik bir yapıdır. Dinamik bir yapıda olması nedeniyle de algılamada hareket önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Algılamayı etkileyen bazı faktörler vardır. Bu faktörler;

- **Duygular;** bir nesne ya da durumu algılamamızda duygusal durumumuz etkili olmaktadır. Öfke, üzüntü, sevinç, mutluluk gibi duygulardır.
- **Amaç ve ihtiyaçlar;** algıda seçicilik ile etkileşim içerisinde çalışan bu faktör, insanın belirli bir ortamda ya da durumda sadece amaç, istek ve beklentilerine yönelik olan durumu algılaması olarak açıklanmaktadır.
- **Kişilik;** algılamayı etkileyen iç faktörler arasında yer alan kişilik, insanın zaman içerisinde kendine kazandırdığı bir takım durumları kapsamaktadır.

- **Ruhsal ve zihinsel durum;** algı kavramı psikoloji bilimi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. İnsan psikolojisi algıyı şekillendirmektedir.
- **Geçmiş yaşam deneyimleri;** Algılanan durumlar insan zihninde etki bırakmaktadır. Geçmişte deneyimlediğimiz durumlara karşı insan, kendine özgü bir sistem geliştirmektedir. Daha önce deneyimleyerek algıladığımız durumlar zihnimizde canlanmakta ve biliş aracılığıyla yorumlanmaktadır. Bu durumlar ile farklı zamanlarda karşılaştığımızda zihin, durumun farklı özellikleriyle birlikte yeniden değerlendirmektedir. Bu durum yenilenen algıyı oluşturmaktadır. İnsan zihinde daha öncesinde belleğine attığı durumlara göre algılamayı gerçekleştirir. Bu noktada algılama, zihinsel tasarımın sonucu oluşmaktadır. Bir nesne ve olayı semboller aracılığıyla algılarız. Bu semboller durum ya da nesne tasvirlerinin zihnimizde oluşmasını sağlamaktadır. Kişiden kişiye göre değişen algı, bu nedenle farklılaşmaktadır. İnsanın daha önce içerisinde bulunduğu yaşam deneyimi ile sonrasında yaşamış olduğu olaylar ya da nesnelere farklı şekillerde algılabilmektedir.
- **Kültür;** insanın ait olduğu kültür çevreyi algılamamız önemli bir rol oynamaktadır. Her insan yetiştiği ve bildiği ortamın kültürüne göre algılamaktadır.
- **Organizasyon ve bütünlük;** algılama, uyarıcıların insan zihninde yorumlanmasıyla gerçekleşmektedir. İnsan algılamayı bütün olarak gerçekleştirir. Organizasyon ve bütünlüğü destekleyen faktörler uyarıcı çevresinde şekillenmektedir. Uyarıcıyla bağlantılı olarak organizasyonu ve bütünlüğü sağlayan özellikler, hareket, tekrar, benzerlik, uzaklık ve yakınlık, devamlılık şeklindedir. İnsan, ait olduğunu ortamdaki bağımsız olarak bir nesneyi noktasından çizgisine kadar zihin süzgecinde birleştirir ve bu birleşimler algılamayı gerçekleştirir.
- **Algı alanı ve çevresi;** ait olduğu çevreden bağımsız olarak ele alınan bir nesne, aynı çevredeki başka uyarıcıların etkisiyle ait olduğu çevreyle birlikte algılanmaktadır. Nesnenin ya da durumun ait olduğu çevreden bağımsız algılanmaması algı alanı ya da algı çevresi faktörüyle açıklanmaktadır. Var olan bir nesne ya da durum tek başına bir anlam ifade ederken, bulunduğu ortam içerisinde değerlendirilerek farklı anlamlar da ifade edebilmektedir. Bu durum çevredeki uyarıcıların etkisiyle oluşmaktadır. Algılamayı etkileyen çevre ve nesne ile insan arasındaki etkileşim belirli bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Durumun benzerliği ya da yakınlığı, geçmiş hali algılamayı etkilemektedir. Bilinenin dışında

algılanan durumlar algı yanılsamaları kavramıyla açıklanmaktadır. Algı yanılsamaları kavramında insan ve uyarıcının bulunduğu ortam önemli bir yer tutmaktadır. Psikolojik ve fizyolojik olarak 2'ye ayrılan algı yanılsamaları insanların içinde bulunduğu psikolojik ve fizyolojik durumlar sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3.3. Algı Şeması

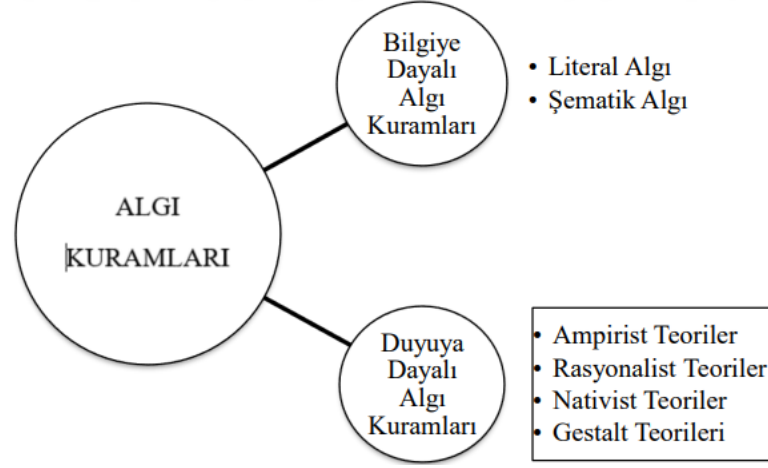
Kaynak: Yorgancıoğlu D., Bedensel Deneyime Dayalı Yer Bilgisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Yöntem İrdelemesi: Deneysel Haritalama. 2020

Algı kavramı çeşitli alt başlıklar altında ele alınmaktadır. Algı kavramının temelini oluşturan algısal ve algılama kuramlarını incelemek algı kavramını anlamamız ve kavramamız için temel altlığını oluşturacaklardır.

3.2.1. Algı Kuramları

Algı ve algılama çok yönlüdür. Algılamada geçmiş yaşam deneyim ve tecrübeleri önemli rol oynamaktadır. Algılama sadece duyu organları aracılığıyla gerçekleşmemektedir. Algılamada beyin ve duyu bir bütün olarak hareket etmektedir ve bu nedenle algılama pasif bir deneyim olmanın çok ötesindedir. Algılamada birden fazla uyaran etkili olmaktadır. Birden fazla uyarının etkili olması sebebiyle de algılama belli bir süreç içerisinde gerçekleşir. Bilgiyi toplama, bilgiyi tanıma, bilgi üzerine düşünme, anımsama ve

benimseme gibi hareketler bu süreçlerin oluşum aşamasıdır. Algılama süreci içerisindeki hareketler, insanın geçmiş yaşamı, bilgi birikimleri, ait olduğu kültür vb. gibi durumlarla yakın ilişki içerisinde. İnsan algılaması bu gibi durumların etkisi altında kalarak gerçekleşmektedir. John Lang tarafından ele alınan bu değerlendirmeler, algı kuramlarını duyuya ve bilgiye dayalı olmak üzere 2 farklı başlık altında toplamaktadır.

Şekil 3.4. Algı Kuramları

Kaynak: Tanrıcut B, Mekansal Algıyı Etkileyen Tasarım Parametreleri ve Marka Kimliği İlişkisi, 2019

3.2.1.1. Duyuya Dayalı Algı Kuramları

Duyusal algılama kuramları, bireyin iç ve dış ortamındaki fenomenlerin algılanmasını içermektedir. Ortaya çıkan duyusal veriler daha sonra nörolojik olarak işlenmektedir. Çevresel veriler akustik, koku alma, dokunma ve görsel kanallar gibi farklı duyusal kanallar aracılığıyla toplanır. Bu nedenle, duyusal algı, geleneksel olarak işlevsel ve yapısal olarak farklı olarak görülen farklı veri işleme ve yorumlama yöntemlerini içermektedir. Algılamanın, duyular aracılığıyla ortaya çıktığını ele alan duyuya dayalı algı kuramı için çeşitli görüşler içermektedir.

- **Görgücülük(ampirizm);** Tüm kavramların deneyime dayalı ve deneyimlenebilecek şeyler hakkında olduğunu savunan algılama teorisidir. Görgücülük teorisinde görsel deney ön plana çıkmaktadır. Bilginin görsel deneyim üzerine kurulu olduğunu savunmaktadır. Tarihsel olarak, ampirizm, insan zihninin doğumda "boş" olduğu ve

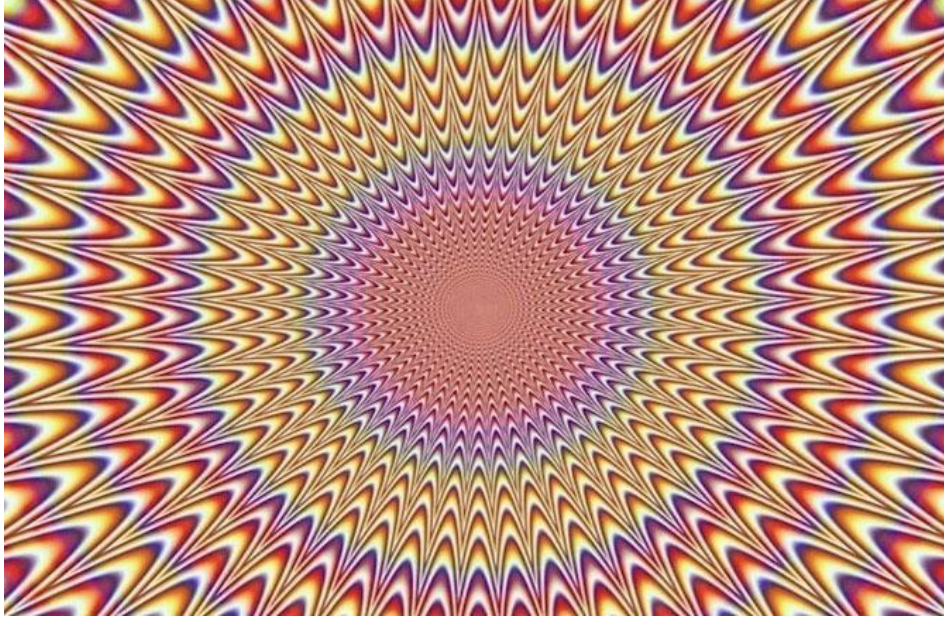
düşüncelerini yalnızca deneyim yoluyla geliştirdiği "boş levha" kavramıyla (tabula rasa) ilişkilendirilmiştir. Ampirizm, kişinin duyu temelli deneyiminden türetilmediği sürece hiçbir bilgiyi uygun şekilde çıkarsama yapma hakkına sahip olmadığını savunmaktadır (Markie, P. 2004). Bu sebeple bilginin büyük ölçüde kavramların keşfi, tümdengelim, sezgi ve vahiy yoluyla geliştirildiği söylenen rasyonalizmle çelişmektedir. Rasyonalizmde, sezgiye dayalı tümdengelimler, ön koşul duyuusal deneyim olmaksızın kazanılan bilgiyi yaratabilir ve onları deneyimden önce (a priori) yapar. Bununla birlikte, ampiristler bazen tüm bu zihinsel süreçlerin de başlangıçta birincil deneyimlerden geldiğini iddia ederler.

- **Doğuşancılık ve Uşçuluk (Rationalism ve Nativism);** Doğuşancılık kuramı (rasyonalizm) belirli becerilerin veya yeteneklerin doğuştan olduğu veya doğuştan beyne bağı olduğu görüşünü içermektedir. Bu, beynin çevreden öğrenmek için doğuştan gelen yeteneklere sahip olduğunu ancak doğuştan gelen inançlar gibi içeriği içermediğini belirten "boş sayfa" veya tabula rasa görüşüne karşıt görüş oluşturmaktadır. Bu kuramda bilgiye sadece akıl yoluyla ulaşılabilir. Bir yeteneğin ne zaman "doğuştan" olarak değerlendirileceğine dair sabit bir tanımın olmaması sebebiyle doğuşancılık teorisi yanlışlanmayacak kadar belirsiz olarak algılanmaktadır. Doğuşancılık ve Deneycilik, bilginin kökenleri hakkındaki sorulara karşıt yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğuşancılık kuramı, dünyayı anlamamızın önemli unsurlarının doğuştan geldiğini, başlangıç koşulumuzun bir parçası olduklarını ve bu nedenle deneyimlerden öğrenilmeleri gerekmediğini savunmaktadır.. Ampiristler (Görgücülük, deneycilik), tüm bilginin deneyime dayandığını iddia ederek bunu reddetmektedirler. Farklı Nativist ve Ampirist görüşler, bilgimizin hangi unsurlarının söz konusu olduğuna, neyin anlama sayıldığına, başlangıç koşulunun ne anlama geldiğine, öğrenmenin nasıl anlaşılması gerektiğine, bilginin anlaşılmasının ne olduğuna bağı olarak ayrıntıları farklı şekillerde dile getirmektedir. Rasyonalizm, fikir olarak savunmadığı kuramın çeşidine bağı olarak, disiplinler arası farklı anlamlandırmalara sahiptir. Örneğin, algı psikolojisinde rasyonalizm ele alındığında yeni doğanlar üzerinde çalışma yapan Piaget'in genetik kavramına karşıt olarak ele alınmaktadır. Zihin, yalnızca bebeğin dünyayla birlikte yaşadığı deneyim yoluyla gelişir. Benzer olarak, rasyonalizm, dinamik bir duruma karşıt yapılan eylemler aracılığıyla elde edilen, bireyin algısal yetilerinin kazanımlar olarak var sayıldığı işlemliliği

savunmamaktadır. Bu görüşe göre, algının benzer durumlarda gerçekleştirilen daha önceki eylemlere dayanarak oluşturulan olasılık yargılarıyla koşullandırıldığı deneysel iddiasında bulunmaktadır. Bu kapsamlı iddiaları düzeltici olarak, rasyonalist, belirli algısal ve kavramsal kapasitelerin doğuştan geldiğini savunan bir nativizmi desteklemektedir.

- **Gestalt Kuramı;** Gestalt psikolojide 1900'lü yıllarda ortaya atılan algı ve algılama ile yakından ilişkili olan bir okul olarak kabul edilmektedir. Modern algı üzerine yapılan ilk çalışmaların bu okulda yapıldığı düşünülmektedir. Gestalt kuramı ise, bir obje ya da durumun bütünü en küçük parçalarının toplamından daha büyük olduğunu vurgulamaktadır. Gestalt kelime kökeni Almanca dilinden gelmektedir. Diğer dillerde tam karşılığı olmamasına rağmen İngilizce dilinde "form" ve "şekil" olarak adlandırılmaktadır. Almanca'da ise herhangi bir obje, nesne ya da durumun "yerleştirildiği" veya "bir araya getirildiği" şeklinde tanımlanmaktadır. Gestalt modern algı üzerine çalışmalar yapan bir psikoloji okulu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda gestalt kelimesinin psikoloji alanındaki tanımı ise "yapılandırma" olarak yorumlanmaktadır. İnsan deneyimini, deneyimden bağımsız durumlara ayıran ve bütünden ziyade küçük parçalara odaklanan dönemin diğer okulları olan çağrışımçı ve yapısal okullara karşıt olarak Gestalt psikolojisi ortaya atılmıştır. Fenomenolojinin yanı sıra gestalt çalışmaları ön plan çıkmıştır. Gestalt, psikolojik deneyimin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Gestalt, nitelikleri, herhangi bir nesne ya da durumun bütünü en küçük parçalarının tamamından tanımlanamayacak kadar bütünleştirilmiş öğeler birliği olarak ele alınmaktadır. İnsanın, algı, duyum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir yer almaktadır. Gestalt kuramının temeli 1910 yılında "phi fenomeni" olarak tanımlanan optik yanılısama hareketinin Max Wertheimer tarafından keşfedilmesiyle atılmıştır. Optik yanılısama hareketi üzerine yapılan çalışmalar Gestalt kuramının temeli oluşturmuştur. Optik yanılısama hareketi üzerine yapılan çalışmalar Gestalt kuramının temeli oluşturmuştur. Phi fenomeni, diğer bir adıyla optik hareket yanılısaması, hareket halinde olmayan objelerin belirli mesafede ve hızlı bir şekilde görüntülenmesi ile meydana gelen hareket algısıdır. Bu algı, gerçekte var olmayan bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Gestalt kuramı ve Wertheimer'in yapmış olduğu optik hareket yanılısaması çalışmasının ortak sonucu, olayları bir bütün olarak algılamamızdır. Wertheimer'in çalışmasında da olduğu gibi insan zihni,

durum ya da objeleri küçük parçalarına değil bütününe odaklanmakta ve bütün olarak algılamaktadır. İnsan zihni görmüş olduğu obje ya da durumu algıarken daha bütün ve gördüğünden daha karmaşık olarak algılama eğilimindedir.

Şekil 3.5. Optik Hareket Yanılsaması

Kaynak: Uğur M., Hareket Yanılsaması, 2018, URL 4

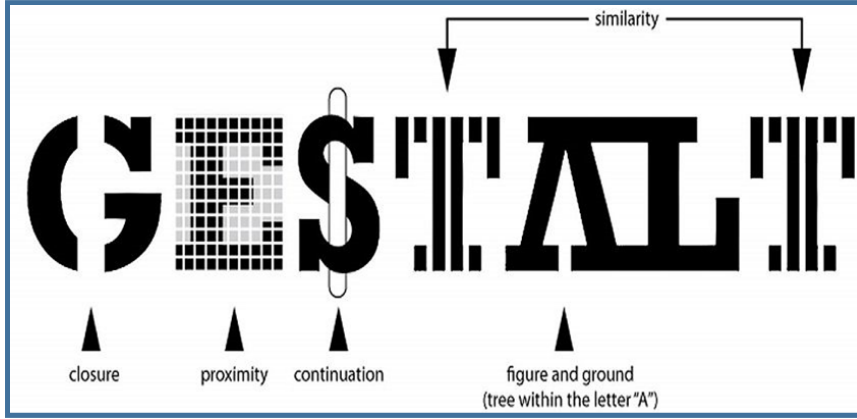
Modern algı çalışmalarının ön plana çıkması gestalt algı kuramları aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Gestalt'ın başlıca felsefi etkilerinden ikisi Kantçı epistemoloji ve Husserl'in fenomenolojik yöntemi olarak ele alınmaktadır. Kantçı epistemoloji ve fenomenolojik yöntem savunucuları, zihinsel ve algısal süreçlerin sadece rasyonalist yaklaşımının aracılığıyla olmadığını ortaya koymuş ve insan duyum ve davranışlarını algı çerçevesinde incelemeye çalışmışlardır. Gestalt psikolojisi üzerine çalışma yapan Wertheimer, Koffka ve Kohler, zihnin görsel bilgileri gruplama yaparak algılamakta ve anlamlandırmakta olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu gruplama, algılama ve anlamlandırma süreçleri zihinde otomatik olarak meydana gelmektedir. Bu durum sebebiyle, bütünün algılanması, parçaların tek tek algılanmasından daha farklı bir anlama gelmektedir. Gestalt kuramı, obje ya da durumun parçalarından ziyade bütünün algılanması ve anlamlandırılmasına odaklanan bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Wertheimer'e göre, zihnin algılama süreci, belirli ilkelere çerçevesinde tahmin edilebilir bazı işaretleri izleyerek duyular aracılığıyla dışarıdan gelen ve çevreden topladığımız bilgilere anlam yüklemek şeklinde

ilerlemektedir. Bu süreç sadece duyular aracılığıyla değil zihinde de oluşan bir süreçtir. Gestalt 'in temeli, herhangi bir obje ya da durumun, karmaşık bir görüntüden daha algılanabilir ve anlamlandırılabilir olan basit bir görüntüye çevirme eğilimindedir. En basit ifadeyle, gestalt kuramı, insan beyninin, bilinçaltında parçaları bir bütün oluşturan senkronize bir sistem halinde düzenleyerek, birçok unsurdan oluşan karmaşık görüntüleri veya tasarımları basitleştirmeye ve düzenlemeye çalışacağı fikrine dayanmaktadır. Gestalt ilkeleri, en temel ifadeyle, insan zihninin birbiriyle bağlantısı yok gibi görünen görüntü kümelerinden belirli biçimleri belirli bir düzen çerçevesinde algılamasına yardımcı olacak şekilde uygulanmaktadır. Bu ilkeler zihinde tahmin edilebilir olarak ele alınsa da dışarıdan gelen verileri anlamlandırmak için ortaya çıkan kısayollardır. Bazı durumlarda bu kısayollar farklı yorumlanabilir ve olması gerekenden farklı bir anlamın oluşmasına neden olabilmektedir. Birbirinden farklı unsurlar dizisi bu kuramın temelini oluşturmaktadır.

Optik hareket yanılsaması bu durumu açıklamaktadır. Bu hareket yanılsamasında olduğu gib algısal deneyim parçaya değil bütüne odaklanmaktadır. Bununla birlikte, aslında sabit olan görüntü, bir dizi işaretlerin hızlı ve seri olarak yansıtılmasıyla hareketli bir görüntü olarak algılanmaktadır. Bu durum, gestalt kuramının da temeli olan, insan zihninin parçayı değil bütünü algılaması ve anlamlandırmasıyla açıklanmaktadır. Algısal örgütlenmenin temeli, basitlik yasası olarak da bilinen Pragnanz yasasına dayanmaktadır (Eysencek, Michael W., 2006). Pragnanz, gestalt kelimesi gibi Almanca kökenli bir kelimedir ve kelime karşılığı "özlülük" olarak belirtilmektedir (Todorovic, Dejan 2008). Pragnanz yasası karmaşadan çok basitliği temel almaktadır. Düzensiz görünen obje ya da durumda düzen, belirsizlikte belirginlik deneyimini ele almaktadır. Koffka bu konuyla ilgili olarak "Geometrik olarak mümkün olan birkaç organizasyondan en iyi, en basit ve en istikrarlı şekle sahip olanı gerçekten oluşacaktır." (Koffka, K. 1935) şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu yasa, insan zihni, dış dünya ile iletişime ve etkileşime girerken karmaşık bir düzensizlik yerine durum ya da nesnelere en basit haliyle algıladığımızı vurgulamaktadır. Bu yasa doğrultusunda dış çevreden gelen ve tanıdık olmayan uyaranlar göz ardı edilerek insanın karşılaştığı durumu anlamlandırması sağlanmaktadır.

Algısal örgütlenme ilkeleri kapsamın, insan zihni, dışarıdan gelen uyaranları parça olarak değil bütün olarak algılamaktadır. Algısal örgütlenme ilkeleri bir nesne ya da durumun bütününe kapsamaktadır. Gestalt kuramı 4 ana özellik üzerine kurulmaktadır. İlk özellik Algıda seçicilik; İnsanın dış dünyayı algılayan öncelikli olarak dikkatini yoğunlaştırdığı nesneyi algılayarak başlamaktadır. Bu durum algıda seçicilik ile açıklanmaktadır. İkinci

özellik algıda değişmezlik olarak ele alınmaktadır. Algıda değişmezlik özelliğinde ise; İnsan, dış dünyayı algılamak nesnenin boyutu, rengi, formu gibi özellikleri değişse de hep aynı biçimde algılamaktadır. Üçüncü özellik algısal örgütlenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesnelerin belirli özellikleri sebebiyle bir olarak algılanması durumu algısal örgütlenmeyi ortaya çıkarmıştır. Algısal örgütlenme çeşitli alt başlıklar altında incelenmektedir ve bu alt başlıklar gestalt ilkelerini oluşturmaktadır.

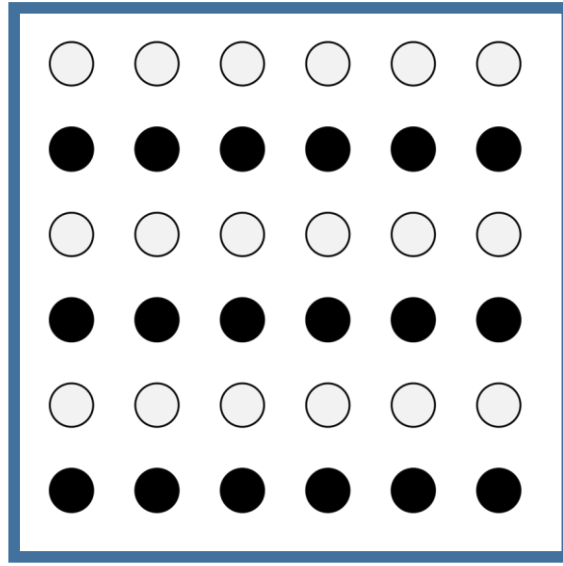

Şekil 3.6. Gestalt İlkeleri

Kaynak: Zengin O., Gestalt Kuramı Nedir? Gestalt İlkeleri Nelerdir?, 2020, URL 5

Bu ilkelerin ilki Gestalt kuramının temelini oluşturan Prägnanz yasasıdır. Algı ve algılama ile yakından ilişkili olan gestalt kuramının algısal örgütlenme özelliği ile detaylı incelenen diğer ilkeleri şu şekilde açıklanmaktadır; Gestalt kuramı 4 ana özellik üzerine kurulmaktadır. İlk özellik *Algıda seçicilik*; İnsanın dış dünyayı algılaya öncelikli olarak dikkatini yoğunlaştırdığı nesneyi algılayarak başlamaktadır. Bu durum algıda seçicilik ile açıklanmaktadır. İkinci özellik *algıda değişmezlik* olarak ele alınmaktadır. Algıda değişmezlik özelliğinde ise; İnsan, dış dünyayı algılamak nesnenin boyutu, rengi, formu gibi özellikleri değişse de hep aynı biçimde algılamaktadır. Üçüncü özellik *algısal örgütlenme* olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesnelerin belirli özellikleri sebebiyle bir olarak algılanması durumu algısal örgütlenmeyi ortaya çıkarmıştır. Algısal örgütlenme çeşitli alt başlıklar altında incelenmektedir ve bu alt başlıklar gestalt ilkelerini oluşturmaktadır. Bu ilkelerin ilki Gestalt kuramının temelini oluşturan **Prägnanz yasasıdır**. Algı ve algılamayla yakında ilişkili olan gestalt kuramının algısal örgütlenme özelliği ile detaylı incelenen ilkeleri şu şekilde açıklanmaktadır;

- **Benzerlik;** İnsan, doğası gereği benzer nesnelere bir araya toplamaktadır. Gestalt kuramında benzer öğeler, birbirlerine yakınlıklarından bağımsız olarak görsel olarak gruplandırılmaktadır. Renk, şekil veya boyuta göre gruplandırılabilirler. Benzerlik, bir tasarımda yan yana olmayabilecek öğeleri birbirine bağlamak için kullanılabilir. Benzer özellik içeren nesnelere uyarıcılar tarafından tek bir grup oluşturulmak üzere algılanmaktadır. Benzer özellik içermeyen nesnelere ise bu grubun dışında algılanmaktadır (Koç ve Bulut, 2014).

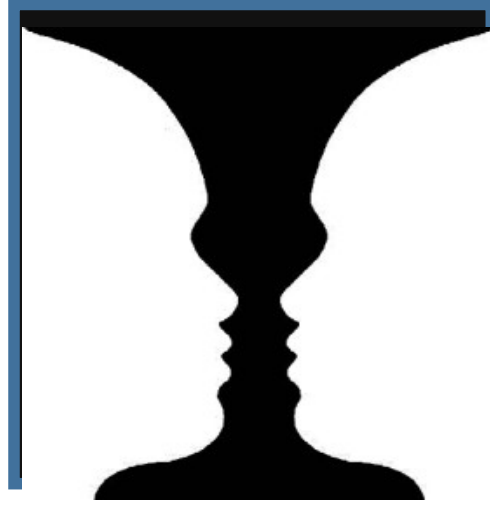

Şekil 3.7. Benzerlik İlkesi

Kaynak: Gestalt Psikolojisi, 2022, URL 6

- **Şekil – Zemin İlişkisi;** Şekil- Zemin ilişkisi gestalt ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilke doğrultusunda, insan, görsel algısını şekil ve zemin olarak bölümlere ayırma eğilimindedir. Şekil, görsel alanın odak noktası olan obje veya insanı belirtirken, zemin ise görsel alanın odak noktası olmayan ve ilk bakışta ön plana çıkmayan arka planı belirtmektedir.

Algımız, neyin şekil olarak algılandığına ve neyin zemin olarak algılandığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

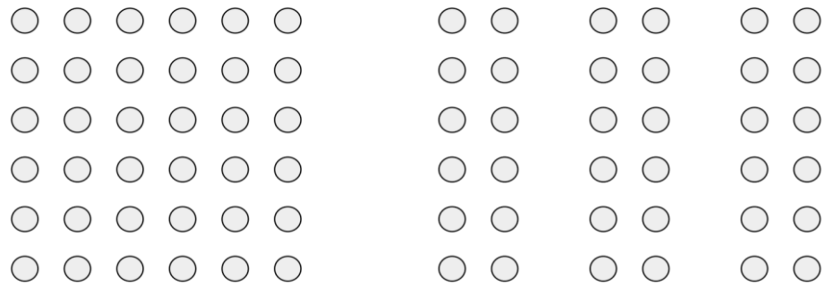

Şekil 3.8. Şekil - Zemin İlkesi

Kaynak: Yıldırım T., Parçalarından Ayır Bir Bütün: Gestalt İlkeleri, 2018, URL 7

Şekil-zemin ilişkisi, nesnelere görme yoluyla tanımak için bir tür algısal gruplandırma olarak ele alınmaktadır. Gestalt psikolojisinde bir figürü arka plandan tanımlamak olarak bilinmektedir. Örneğin, basılı bir kâğıt üzerindeki siyah kelimeler "şekil", beyaz sayfa ise "arka plan" olarak görülmektedir.

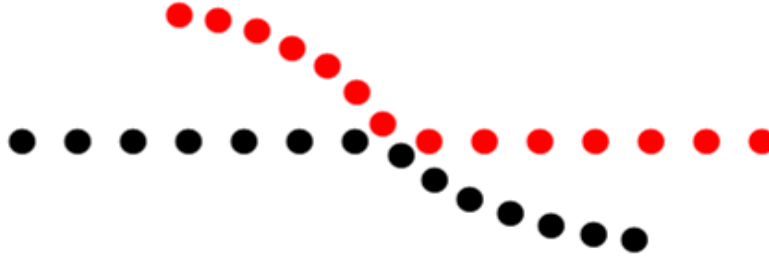
- **Yakınlık İlkesi;** Yakınlık ilkesi, birbirine yakın olan nesnelere, birbirinden uzak olanlardan daha fazla ilişkili görüldüğünü belirtmektedir. Yakınlık odak noktasıdır ve o kadar ön plandadır ki, bir grup nesneyi ayırt edebilecek renk, biçim, form ve diğer özelliklerin benzerliğini etkisiz kılmaktadır.

Şekil 3.9. Yakınlık İlkesi

Kaynak: Zengin O., Gestalt Kuramı Nedir? Gestalt İlkeleri Nelerdir?, 2020, URL 8

- **Devamlılık (Süreklilik) İlkesi;** insan algısının, düzensiz veya kesik olan görüntüler yerine sürekli ve düzgün ilerleyen çizgileri görme odaklı olduğunu savunmaktadır. Bunun nedeni, gözlerimiz bir şeyi takip etmeye başladığında, başka bir nesne veya nesne ile karşılaşana kadar o yönde ilerlemeye devam edecek olmasıdır. Nesnelere algısal bütünlük içerisinde ele almaktadır.

Şekil 3.10. Devamlılık İlkesi

Kaynak: Zengin O., Gestalt Kuramı Nedir? Gestalt İlkeleri Nelerdir?, 2020, URL 9

- **Tamamlama (Kapalılık) İlkesi;** görsel nesnelere karmaşık bir düzenleme ele alındığında, algılanabilir tek bir nesne arama eğiliminde olduğumuzu belirtmektedir. Başka bir deyişle, eksik parçaları olan bir görüntü gösterildiğinde, insan beyni boşlukları dolduracak ve tam bir görüntü oluşturacaktır.

Şekil 3.11. Tamamlama İlkesi

Kaynak: Koç ve Bulut, Gestalt Kuramının Öğrencilerin Harita Okuma ve Yorumlama Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme, 2014

Örneğin, yukarıdaki görselde, sadece siyah formların olduğu bir topluluk olduğu halde, insan beyni bu görüntüyü panda olarak algılamaktadır. Geçmiş deneyimlere de bağlı olarak insan beyni, kalan boşlukları doldurarak anlamlı bir bütün oluşturmaktadır.

Algısal örgütlenmeler bu şekilde ele alınmaktadır. Gestalt kuramının 4. özelliği ise nesnenin ve algının çok yönlülüğünün vurgulandığı *derinlik algısı*dır. Derinlik algısı, nesne ya da mekanın çok boyutlu algıdır. Bir nesne bize yaklaştıkça görsel olarak görüntüsü daha büyük olmaktadır. Mesafe yarıya indirilirse, görüntünün boyutu iki katına çıkmaktadır. Yine aynı şekilde boyut sabitliği, nesnelerin boyutuna ilişkin algılarımızın görsel olarak nesnelerin boyutlarının nispeten sabit olmasına rağmen mesafe ile büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Bize daha yakın olan nesnelere göre daha büyük görünmektedir. Bu durum derinlik algısıyla açıklanmaktadır. Kısmen başka bir nesne tarafından kapsanan bir nesne, daha uzak olarak algılanmaktadır. Perspektif açısından birleşen çizgilerin varlığı bir görüntüye derinlik katmaktadır. Doğrusal perspektif ile bu durum açıklanmaktadır.

3.2.1.2. Bilgiye Dayalı Algı Kuramları

1950 yılında Gibson'lar tarafından öne atılan bilgiye dayalı algı kuramı, gerçek dünyada, algısal yargılarda bulunmak için genellikle yeterli bağlamsal bilginin var olduğunu savunmaktadır (Ertürk, 1984). Duyusal algı kuramları ile Gibson'ın temsilcisi olduğu bilişsel algı kuramları dış dünyayı algı şeklimizin farklılaşması sebebiyle birbirinden ayrılmaktadır. Uyarın kaynak ile dış dünyaya ait veriler arasında bir iletişim mevcuttur. Bu iletişim bilişsel algı kuramları çerçevesinde ele alınmaktadır. Gibson'lar tarafından yapılan incelemeler ağırlıklı olarak görsel algı temelinde olmuştur. Bu incelemelerde ışık kaynağından çıkan ışığı insan zihninin hafıza altına aldığı gözlemlenmiştir. Gibson'un üzerinde durduğu konular şu şekilde sıralanmaktadır;

- Dış çevreyi algılama biçimimiz iki farklı şekilde ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki somut nesnelere dünyasının algılanması, diğeri ise insanların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yöneldiği, kendi için faydalı ve yorumlanabilir olan durumların algısıdır (Gibson, 1988).

- Somut nesnelere algılanması durumu, nesnelere fiziksel nitelikleri, nesnelere ilişkin biçim, renk, form ve şekil gibi özellikleriyle ilgili olarak, diğer algılama durumu kişinin içinde bulunduğu psikolojiye bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Minez, 2013). Bilişsel algı kuramında insan algısını meydana getiren farklı 2 kısım yer almaktadır.

Farklılaşan bu iki algı şekli Gibson tarafından literal ve şematik algı olarak adlandırılmaktadır (Mine, 2013). Literal algı şematik algıyla birlikte tüm deneyimler için gereken temeli oluşturmaktadır. Literal algı şematik algının temelidir. Bu iki algı düzeyi karşılıklı ilişki halindedir. Bilişsel kuramın ortaya çıkardığı literal ve şematik algılama, mekan oluşturulan tasarım elemanlarının kavranmasında farklılaşan ve aynı kalan durumları belirtmektedir. Literal algılama, ortamın somut nitelikleri aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Gibson Literal algıyı;

- İçinde bulunduğumuz çevrenin nesnel ve somut algısı,
- Ait olunan ortamın dolaysız bir şekilde deneyimi,
- Sabit bir arka plan,
- Mekanın, nesnenin ya da durumun fiziksel algısı,
- Uyarıcı ve uyarım ile iletişim hali,
- Zihinsel süreçten bağımsız olarak belirtmektedir.

Şematik algı ise;

- Görmeye ya da duymaya aşina olduğumuz sembol ve imgeler, faydalı ve anlamlı durumlar dünyası,
- İnsan psikolojisine bağlı olarak zaman içerisinde değişiklik gösteren kişisel algı olarak nitelendirilmektedir (Minez, 2013).

İnsan ve çevre ilişkisi kapsamında literal algı dolaysız deneyimi vurgulamaktadır. Şematik algı ise, daha soyut olarak var olan bir kavramdır. Şematik algıda insan psikolojisi ön plana çıkmaktadır. Şematik algı çeşitli durumlardan etkilenmektedir. Bu durumlar, geçmiş hayat tecrübesi, insan istek ve ihtiyaçları, ait olduğumuz kültürün etkileri gibi durumlardır.

bulunduğu yerin durumunu vurgulayan özellikleri ve geçmiş yaşam tecrübeleri aracılığıyla çözümlenerek algılanmaktadır. Algılama süreci sırasında insan ve bulunduğu ortam arasında bir iletişim meydana gelmektedir. İçinde bulunulan ortamın genel atmosferiyle karşı karşıya kalan insan, his ve deneyimlerini bulunduğu ortama yansıtmaktadır. İnsan – mekan arasında karşılıklı bir iletişim ve etkileşim mevcuttur. İnsan, içinde bulunduğu ortamın durumuna göre şekillenirken, içinde bulunulan ortam da kullanıcısı olan insanın istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Ortamı algılama süreci sırasında tüm duyarlar bir bütün olarak hareket ederek içinde bulunduğu ortam ile iletişim halinde olurlar (Tanrıkut, 2019). Algılama süreci sırasında görme duyusu ve görsel algı ön plana çıkmaktadır. Ön plana çıkan görme duyusu diğer duyarlar ile ortak hareket etmektedir. Her duyu organımız algılama konusunda destek olmaktadır. Algılama süreci kapsamında duyarlar bilişsel algımayla birlikte hareket etmektedir. Bu durum algı türlerinde çeşitliliği ortaya çıkarmaktadır. Algı türleri duyarlara dayalı algı türleri ve bilişsel algı türleri olarak 2 farklı başlık altında incelenmektedir.

3.2.2.1 Duyulara Dayalı Algı Türleri

Algı türleri duyarlara dayalı algı türleri ve bilişsel algı türleri olarak 2 farklı başlık altında incelenmektedir. En geniş anlamıyla duyarlara dayalı algı türü, beş duyu organı aracılığıyla bir durum ya da nesneyi kavramamızı sağlayan algı türünü ifade etmektedir.

Şekil 3.13. Algılama Süreci

Kaynak: Dirsehan ve Taşkın, Tüketici Algılama Sürecinde Marka Kavram Haritaları ve Marka Ederi, 2015

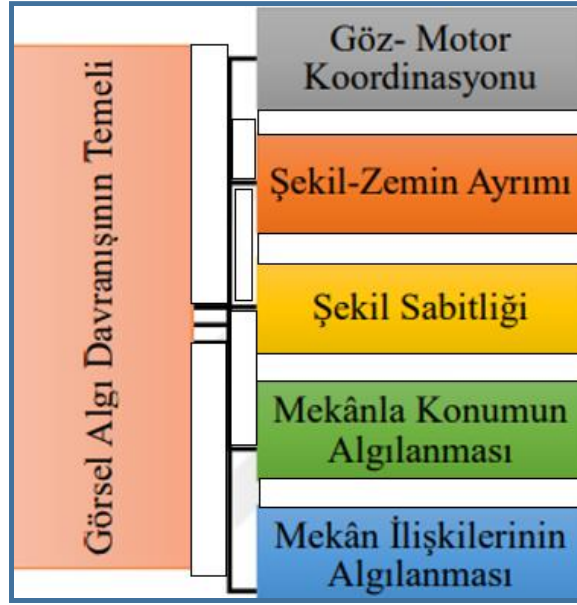
Somut objeler, kişinin duyu organları aracılığıyla dışarıdan topladığı bilgileri birleştirme ve dağıtma becerisiyle anlamlı hale gelirken, fiziksel ortam iletilen uyarıların tümüyle algılanmaktadır.

Leland' e göre mimari bir yapıyı algılama biçimimiz ile yapıdan alınan haz ve verilen değer doğru orantılıdır (Leland, 2006). *“Bu değer gözün ve bilincin (aklın) mimari yaşantıya ilişkin görsel veriyi nasıl algıladığı ve yorumladığıyla ilgilidir. Belki en temel kavram, bilincin kendisine gönderilen tüm bilgilerle duyular arası iletişime bağlı olarak anlam aramaya programlı olmasıdır. Bu kuşkusuz, yaşamda kalma içgüdüleriyle bağlantılıdır. Bilinç kendisine verilen bilgiyi anlamlı bir şablon içine yerleştirmeye çalışır. Gelen veri anlamsız olduğunda bilinç bunu tanıyamaz. Tamamıyla rastgele görsel ya da işitsel görüngüler verildiğinde bile, bilinç daha önce depoladığı değerlendirme bilişimi temelinde bunlara bir ön yorum katar. Bu nedenle neyi algıladığımız daha önceden neyi bildiğimize dayanmaktadır.”* (Leland, 2006: 91).

Leland'in bu vurgusu doğrultusunda mekan-insan arasındaki algısal boyutta bir etkileşimin varlığından söz edilebilmektedir. Mekanı, duyular aracılığıyla tanır ve kavrarız. İçinde bulunduğumuz psikolojik ve fizyolojik koşullar algımızı şekillendirmektedir. Geçmiş yaşam tecrübelerimiz ile mekanı duyu ve biliş aracılığıyla anlamlandırırız. İçinde bulunduğumuz ortamı anlama ve kavrama süreci duyu organları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Duyu organlarımız algı türlerinde çeşitliliğe sebep olarak görsel, işitsel, dokunsal, kokusal ve tatsal algı deneyimleri yaşamımıza yardımcı olmaktadır. Algı türleri şu şekilde açıklanmaktadır;

- **Görsel Algı;** Bireyler, çevrelerinde yaşadığı olaylara karşı farklı algılama türlerine sahiptir. Bu algı çeşitliliği arasında görmeye dayalı algının en belirgin algı türü olduğu belirtilmektedir (Tantu, 2021). Görmeye dayalı algı türünün, insanlık tarihinin en eski zamanlarından beri insanların yapıları gereği iç ve dış dünyamızı, çevresel durumları, objeleri ve süreçleri kavramamızı sağlayan bütünleyici bir faktör olduğu ileri sürülmektedir. Görmeye dayalı algı sürecinin başlaması için ilk olarak insanların göz organı aracılığıyla yapılan görme hareketini zihinsel olarak çözümlemesi gerekmektedir. Algıda seçicilik ile de ilişkili olan bu çözümleme durumunda insanlar, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda uyarıcılardan gelen bilgileri toplayarak algısal süreci başlatmaktadır (Babayeva, 200). Görmeye dayalı algılama

yalnızca görme becerisi taşımamaktadır (Yıldırım, Akman ve Alabay, 2012: 93).

Şekil 3.14. Görsel Algı Davranışının Temeli

Kaynak: Dirsehan ve Taşkın, Tüketici Algılama Sürecinde Marka Kavram Haritaları ve Marka Ederi, 2015

Görmeye dayalı algılama, çevresel faktörler aracılığıyla görmeye dayalı ve duylara dayalı uyarıcılar tarafından dışarıdan gelen bilgilerin insan zihninde toplanması olarak da ifade edilmektedir (Erben, Sayime. 2005). Bu doğrultuda görmeye dayalı algının, dışarıdan gelen verileri kavrama ve insanın hayat tecrübeleri arasında iletişim sağlayarak çözümlene becerisi olduğu söylenebilmektedir. Görmeye dayalı algı, nesneyi kavrama, görsel olarak farkındalık kazanma, gestalt ilkeleri kapsamında şekil ve zemin ilişkisini anlama ve tamamlama, içinde bulunduğu ortam ile iletişim ve görselleri belirli bir düzene yerleştirme gibi faktörlerden meydana gelmektedir (Erben, 2005).

Görsel algı, nesnelerin fiziksel niteliklerinin ayırımını yapma yeteneği olarak da karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel niteliklerin ayırımına vardığımız, nesnelere kavrayıp anlamlandırdığımız görsel algılama türünde, dış çevre ile olan ilk temas göz sayesinde yapılmaktadır. Görme duyusu, objelerden dönen ışığı zihindeki duysal hareket noktasına aktararak bilinç kısmında gruplar ve renk, biçim, form gibi faktörlerin etkisiyle görsel algıyı meydana getirir (Gezer, 2012). Görsel algılama "Nesnelerin renk, şekil, çevreyle olan durumu gibi özelliklerin duyu ve zihinsel yetiler aracılığıyla oluşan algılama biçimi" (Tantu, 2013) olarak tanımlanmaktadır.

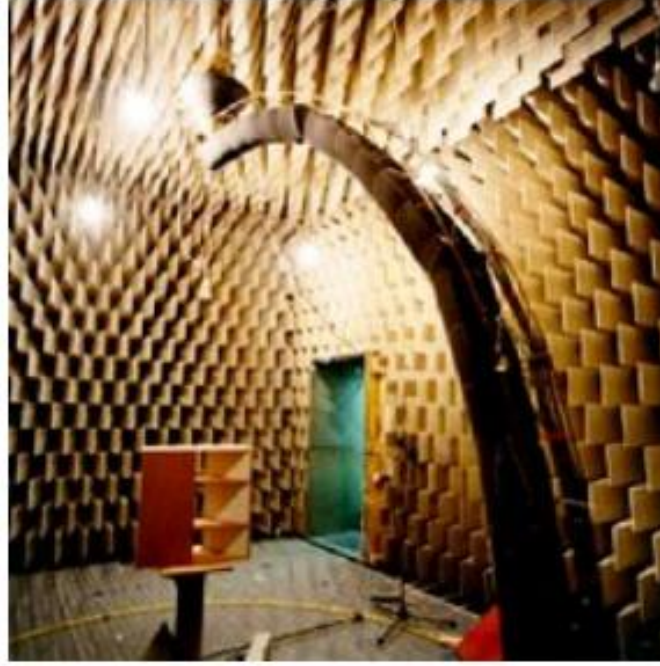
Yapılan çalışmalar yapı sınırları içerisinde kullanılan duvar ya da mobilya boyası olarak kullanılan renklerin açık olması, içinde bulunduğumuz ortamı daha aydınlık ve kolay anlaşılabilir hale getirirken, daha koyu tonların tercih edilmesi mekanda anlaşılması zor ve daha karanlık bir etki yaratmaktadır. Bulduğumuz ortamın fonksiyonel deneyimi üzerinde renk kavramının görsel faaliyeti gözlemlerle tespit edilmiştir (Göler, 2009). Mağaza vitrinlerinin ya da yemek alanlarının insanların psikolojik ve fizyolojik olarak dikkatini çekebileceği tonlarda renklendirilmesi veya ışıklandırılması görsel algının insan psikolojisi üzerinden etkisi olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda görme duyusu ile ortaya çıkan görsel algının duysal olarak insan psikolojisine etkisi her zaman için olumlu olmamaktadır .

Tercih edilen ışığın yönü, şiddeti ve yansıması, rengin belirgin yüzeyindeki farklılaşmalar konusunda etkilidir. Işık geliş açısı renk üzerinde değişimlere neden olurken görsel algımız da bu durumdan etkilenmektedir. Görsel algılamada görme duyusu ön plana çıksa dahi duyu organları bir bütün olarak hareket etmektedir. Nesne ya da durumlara karşı ilk temas genellikle görme duyusu ile olmaktadır. Dış dünyadan görme duyusu ile alınan bilgi beyne aktarılmaktadır. Görme duyusu aracılığıyla algılanan ve toplanan bilgi insan zihni tarafından anlamlandırılarak algılama süreci sonlanmış olmaktadır.

- **İşitsel Algı;** Algısal süreci başlatma noktasında en kuvvetli tür olan görmeye dayalı algıya destekleyici güç olarak karşımıza çıkan, melodi ya da canlı sesleri gibi, görmeye dayalı algıyı yönlendiren ve biçimlendiren diğer bir duysal algı şekli işitsel algıdır (Tanrıkut, 2019). Ses, dinamik durumdaki hava olarak ele alınmaktadır. Basınç etkisiyle ortaya çıkan dalgaların peşpeşe yayılması sesi oluşturmaktadır (Gezer, 2008). Ses, yansıma ile anlam kazanmaktadır. Bu dalgaların yansıması için de boşluk ya da bir ortama, sesi oluşturma konusunda önemli bir kavram olan nesnelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle kaynağından çıkan her sesin farklı algılanmasının nedeni objelerin ya da ortamın, boyutu ve türüdür. Ses, nesnelere çarpıp yankılanması sonucu nitelik kazanırke, bütün ortam ya da boşluklar da kendine has sesiyle anlam kazanmaktadır. Leland'a göre mekansal algılamada, görmeye dayalı algı türü daha ön plana çıkarken, işitsel algı görmeye dayalı algı sebebiyle daha geri plana itilse dahi Leland mekanı işitmeyi vurgulamaktadır (Leland, 2006). Mimarlık ve ses arasındaki iletişim çeşitli kişiler tarafından ele alınmıştır. Schelling (1805) mimarlığın "donmuş bir müzik"

olduğunu belirtirken (Gezer, 2008.), Rasmussen (1994) mekânın şekillendirilmesi ve malzeme aracılığıyla işitsel olarak ayrılabilceğini belirtmiştir. “Çoğu kimse, büyük olasılıkla, mimarinin ses çıkarmadığını, bu yüzden de işitilemeyeceğini söyleyecektir. Fakat mimari aynı şekilde ışık da çıkarmaz ama yine de görülebilir. Onun yansıttığı ışık görülür ve böylece biçim ve malzemesi hakkında bir izlenim edinilir. Aynı şekilde mimarinin yansıttığı ses de duyulabilir. Bu ses yansımaları biçim ve malzeme hakkında izlenim uyandırır ve farklı biçimdeki odalar, farklı malzemeler, sesi farklı yansıtırlar (Rasmussen, 1994: 188)” (Işıkyıldız, 2000).

Bulduğumuz ortam içerisindeki sesler insan psikolojisi üzerinden etki etmektedir. Sesin olmadığı ortamlar insanlar için üzüntülü bir ruh hali yansıtırken, gürütünün olduğu ortamlar insanlar daha dinamik bir durumu yansıtmaktadır. Sesin olmadığı bir ortamda insan kendisiyle içsel konuşma halindedir. Sessizlik kişiyi kendi iç dünyasına döndürmektedir.

Şekil 3.15. Ses Yalıtımlı Oda Örneği

Kaynak: Göler, S., Biçim, Renk, Malzeme, Doku ve Işığın Mekan Algısına Etkisi, 2013.

Alçak seviyeli tonlar konusundaki değerlendirmelerde akustik veriler, çeşitli katmanlardan oluşan duvarlar, zemin ve tavandan oluşan dışarıdaki dünyadan tamamen soyutlanmış

mekanlarda test edilmektedir. Bu mekanlarda ses özel yalıtımın yalıtılması nedeniyle yankılanmamaktadır. Bu mekanda vakit geçiren bir insan, sessizliğin çok derin olması sebebiyle belli bir süre sonra vücudunun biyolojik değişimlerini kan akışı, kalp atışı gibi durumları duyduğunu düşünmektedir (Leland, 2006).

Sesler, ortamın hacmine ve tercih edilen malzemenin özelliği ile farklılaşırken, bu farklılaşmanın temel nedeni içinde bulunduğumuz ortamında kendine özgü bir sesinin olmasıdır. Ortam ile etkileşim, ortamın sahip olduğu ses aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bir yapının formu, yapının sesini de taşımaktadır. Mimari tasarım elemanları ile akustik arasında özel bir iletişim mevcuttur. Cami kubbeleri bu iletişime örnek olarak gösterilebilmektedir. Yapının şeklinden ve formundan farklı olarak farklı yüzeylere uygulanan renkler de işitsel algıyı sağlamaktadır. Yapının şekil ve formlarından başka yüzeylerde tercih edilen renkler de sesi oluşturmaktadır. Toplum tarafından renklerin sesi olduğu herhangi bir renk için “avaz avaz” bağırması tabirinden de anlaşılmaktadır. Bulduğumuz ortamında renkleri ses olup anlaşılacak istemektedirler (Gezer, 2012). İçinde bulunduğumuz ortamlar sesleri farklılaştırıp kendine özgü tınısıyla vurgularken, doğal yollarla oluşmayan seslerle de ortamın tınısı spesifik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev ile karşılaşmamız ve eve dair ilk izlenimimizin olması evlerin zil sesleri ya da kapı tokmakları aracılığıyla olmaktadır. Evin ve içinde bulunan kullanıcıların ön izlemesi niteliğinde olan kapı sesleri içinde yaşayan kişilerin yaşantısı hakkında bilgi vermektedir. Konuyla ilgili olarak Gezer “Anadolu’nun evlerinde kapı tokmaklarının seslerine göre mekânın iç düzeni sağlanır. Örneğin Mardin’in taş evlerinin bazılarında tokmaktaki halka sayısı fazladır; kapıya gelen kadınsa küçük olanı çalar ve böylece evin içindekilere gelenin kadın olduğunu anlatır. Gelen erkekse kalın sesli tokmağı vurur aynasına (tokmağın göbek kısmı) ve ev halkı kapıyı tokmağın sesine göre açar. Gece kalın sesli tokmak çalınırsa kapıyı evin erkeği, ince sesli tokmaktan ses gelirse kapıyı evin kadını açar (Noyan, 2008:209)” (Gezer, 2012) şeklinde ifade edilmiştir. Malzeme, kendi bünyesinde topladıkları ve yansıttıklarıyla iç yapının sesi olurken, evi ya da yapıyı anlaşılır hale getiren farklı sesler de yer almaktadır. Yapı elemanları, düşey ve yatay taşıyıcıların sesleri, ahşap gıcırtiları bu seslere örnek olarak gösterilebilmektedir. Dış dünyanın algılanması konusunda bu sesler destekleyici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortamda işitilen ses ya da sesin olmama hali, bireyi, önceden deneyimlediği farklı ortamlara ve anlara götürmektedir. Algısal deneyimde, görsel algının yanı sıra işitsel algı, dokunsal, kokusal ve tatsal algı türleri de bütünleşerek insan zihninde bu deneyim kaydedilmektedir. Her insanın

hafızasından silemediği duyuşal deneyimler mevcuttur. Duyusal deneyimler bir bütün içerisinde değerlendirilirken her biri kendinden sonra gelen duyunun temelinin oluşturmaktadır (Gezer, 2008).

- **Dokunsal Algı;** Dokunsal algı, dokunma duyuşu aracılığıyla objeleri kavrama ya da durumları yorumlama becerisi olarak değerlendirilmektedir. Dokunsal algı kavramı, derinin farklı durumlarda uyarımı, deriye etki eden bir yuzyeyin ısısal niteliği gibi duyuşal faktörler ile yakından ilişki içerisinde. Dokunma eylemi, yuzyelerin algılanması için duygularımızı kendiliğinden harekete geçirmektir. Bulunduğumuz ortamın algılanması fiziksel ve gorsel olarak meydana gelmektedir (Leland, 2006). Bireylerin bulunduğu ortamlarla iletişime geçmesi duyuşlarımız aracılığıyla geekleşmektedir. Etki-tepki noktasından duyuşlar bir bütün olarak hareket etmektedir. Bu bütünlüğün ilk basamaklarından biri dokunsal duyuş olarak ele alınmaktadır. Dış çevreden gelen ve bedene etki eden fiziksel bir etkinin insan zihnine iletilerek duyuşal bölgenin uyarılması sonucu dokunsal algı geekleşmektedir. Bu algı türü, insan zihninde duyuşların toplanması kavranması ve yorumlanması için altlık oluşturmaktadır.

Dokunsal algının da etkisiyle dışarıdan alınan verilen insan zihninde toplanmaktadır ve bu durumun sonucu olarak insan, çevresini anlamaya yönelik hareket etmektedir. Dokunsal algı eylemi aktif ve pasif olarak iki farklı başlık altında ele alınabilmektedir. Aktif algılama dışarıdan gelen uyarılara karşı verilen duyuşal tepkilerin kontrolü olarak ele alınırken pasif algılama dokunma eylemidir (Koç ., 2020). Kişiler, gorsel algı aracılığıyla tecrübe ettiği nesne ya da mekanlara dokunarak, görme duyuşu aracılığıyla algılanan şeyin güvenirliliğini deneyimlemektedir. Bu deneyim, dokunsal algı türünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dokunsal deneyim, gorsel deneyime yardımcı olmaktadır. Gorsel algı, herhangi bir objeyi görüp obje hakkında fikir yürütmeye neden olurken, dokunsal algı objenin kavranmasını sağlamaktadır (ağlayan, Korkmaz, Öktem, 2014). Bu durum doğrultusunda, insanın göz ile algıladığı ve topladığı düşünce dokunma duyuşuyla desteklenmektedir. Dokunma aracılığıyla nesnelerin türü ya da şekli, yuzyey malzemesi ya da çeşitli ısısal durumlar konusunda fikir edinilebilmektedir. Bu durum ortamın deneyimi noktasında dokunsal algının etkisini belirtmektedir. İnsanların daha zayıf kalan duyuşları, diğer duyuşları tarafından bastırılmaktadır. İşitme sorunu yaşayan bireylerde göze dayalı algılama becerisi daha ön plandadır. Gözün faaliyetini yerine getiremediği bireylerin ise koklama duyuşları daha gelişmiştir (Gür, 1996).

Şekil 3.16. Dokunma Şekillerinin Algısal Karşılığı

Kaynak: Seçkin P., Mimaride Malzeme Algısı: Dokunsal ve Görsel-Dokunsal Deneyimlerin Değerlendirilmesi, 2010

Bulduğumuz ortamda her cisim dokunma ile kavranır ve ortam dokunduğumuz cisimlerin nitelikleriyle daha anlaşılır hale gelir. Her duyu kendinden önce ve sonra gelen duyu ile bütünlük içerisindedir. Dokunma duyusu mekanı anlama ve okuma konusunda destekleyici bir duyudur. Dokunma duyusu ile mekan içerisindeki termal değerler, cismin nitelikleri gibi konulara hakim olur ve mekanın algılanmasını daha anlaşılır hale getiririz. Görsel ve işitsel algılamanın yanı sıra dokunarak algılama eylemi mekan deneyimi açısından önemli bir yerdedir. Mekanın deneyimlenmesi, insan elinin mekan yüzeylerinde gezinmesi ve cisimlerin kavranması gibi konular dokunsal algı kapsamında incelenmektedir. Malzemenin kavranması dokunsal algı sayesinde gerçekleşmektedir (McCabe, Nowlis, 2003). Dokunsal algı, görsel algı, tatsal, kokusal ve işitsel algı ile birlikte hareket ederek mekanın anlamlandırılması sağlanmaktadır. İnsan zihni algı türlerini tek bir algı olarak değil algı çeşitliliğinin bütünü olarak ele almaktadır.

- **Kokusal Algı;** Diğer algı türleri gibiramamıza destek olan algı türüdür. Kokusal algı, koku duyusu aracılığıyla meydana gelmektedir. Bulduğumuz ortamın kendine has doğal bir kokusu mevcuttur. Kendine özgü olan bu koku, ortamı

tanımlama noktasında etkili olmaktadır. İçinde bulunduğumuz mekanın kendine has kokusu, mekan hakkında olumlu ya da olumsuz bir izlenim uyandırmaktadır. Duyular aracılığıyla algıladığımız herhangi bir koku insanlara güzel gelip gelmemesine bakılmadan insan zihni tarafından kaydedilmektedir. İnsan zihni, geçmiş yaşam tecrübelerinde denk geldiği bir kokuyu kaydedip, daha sonra bulunulan bir yerde aynı koku ile karşılaşır, geçmişte deneyimlediği kokuyu hatırlamaktadır. Beğenilen bir koku bazı durumlarda insan zihni tarafından, herhangi bir dış uyaran olmamasına rağmen hatırlanabilmektedir. Kokunun hatırlanmasıyla birlikte o an mekan içerisinde olmasak bile mekanın hatırlanması sağlanmaktadır (Çağlayan, Korkmaz, Öktem, 2014). Bu durum insan zihninin, duyular ile sağladığı tüm deneyimleri birbirinden ayırmadan kaydettiğini göstermektedir.

Mekanlar içerisindeki farklı kokular o mekan hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Örneğin, insan zihni tarafından, baharat kokularının çok olduğu bir ortam "aktar" ya da çiçek kokularının ağırlıklı olduğu bir ortam "çiçekçi" olarak tanımlanmaktadır. Somut tanımlamaların yanı sıra koku duyusu ile sağlanan kokusal algı insanları psikolojik olarak da etkilemektedir. Örneğin hastanelerde ağırlık olan dezenfektan kokusu, insanlara genel olarak üzüntü, acı gibi olumsuz duyguları çağrıştırmaktadır. Koku duyusu, insan ve mekan arasındaki özel bir bağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel, işitsel ve dokunsal algı aracılığıyla yorumlanmaya başlayan mekan ya da nesne, kokusal algı ile insan zihnine kaydedilmektedir. Koku, o yer ve nesne hakkında gereken verileri toplayıp kaydetmektedir ve yorum yapma imkanı sağlamaktadır.

Koku, insan davranışları üzerinde de etkili olmaktadır. Mekan içerisinde yer alan farklı kokular insanların duygusal olarak değişimlerine de neden olmaktadır. Kimi kokular insanlar için "kötü", "acı", "olumsuz" ve "soğuk" olurken kimi kokular da içinde bulunduğumuz ortam için "iyi", "güzel", "sıcak" gibi yorumlar yapmamıza destek olmaktadır. Koku sadece koklama duyusu ile değil diğer duyularla da ilişki içindedir. Bir mekanın termal olarak sıcaklık ya da soğukluğu sadece dokunma duyusu ile değil aynı zamanda kokusal duyu ile de belli olmaktadır. İçinde bulunduğumuz ortam hoşumuza gitmeyen bir koku olması o ortamı "soğuk", hoşumuza giden kokusu olması ise o ortamı "sıcak" olarak tanımlamamıza destek olmaktadır.

- **Tatsal Algı;** Bulduğumuz ortamların sesi, kokusu olduğu kadar tadı da mevcuttur. Bulduğumuz ortamın, nesnenin ya da mekanın hissedilmesi, zihinde duyular

sayesinde kaydedilen bilgiler aracılığıyla olmaktadır. Görme, duyma, koklama gibi tatma duyusu da bize içinde bulunduğumuz ortama dair ipucu vermektedir.

Bütün duyular birlikte bütün olarak çalışsalar da tat duyusu ağırlıklı olarak koklama duyusuyla birlikte hareket etmektedir. Örneğin, soğuk alınlığına yakalanan bir kişinin, tıkalı bir burun sonucunda hem koku hem tat alması engellenecektir. Aynı zamanda görme duyusu ile tat duyusu arasında da bir ilişki mevcuttur. Örneğin, görme yetisi olmayan bir insan yemekleri yerken, yediği şey hakkında ilk anda bir fikre sahip olamamaktadır. Hem görme hem koklama duyusunun olmadığı durumlarda ise sadece tat duyusu yeterli olmamaktadır ve insan zihni yenilen yiyeceği ayırt edememektedir. Tıpkı yemek konusunda olduğu gibi mekanların da kendine özgü tatları vardır ve o tatlar mekanları çağrıştırmaktadır. Örneğin Afyon Lokumu şehir ölçeğinde incelendiğinde tat duyusu ile akıllara yer edinmiştir. Aynı şekilde Adana Kebabı, Kayseri Mantısı gibi örnekler yine bu sürece örnek gösterilmektedir (Gezer H., 2012). Bu mekanlar gidilerek deneyimlenmiş olmasa bile tatları ile insan zihninde yer edinmiştir. Gezer bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Gidilmesi istenmeyen mekanlar için kullanılan "o mekanın hiç tadı tuzu yok" deyimini gerçekte mekanın koku, tat algısıyla kurulan ilişkisini kısaca özetlemektedir." (Gezer H., 2012).

Tatsal algı mekanın hatırlanması için oldukça önemli bir algı türüdür. Mekan içerisindeki yemeklerin tadarak deneyimlenmesi insan zihninde kaydedilmektedir. Farklı bir zamanda ve farklı bir mekanda olursa dahi geçmiş yaşam tecrübeleriyle daha önceden deneyimlenen tat o mekanı anımsatacaktır.

3.2.2.2. Bilişsel Algı

Dış ortamı algılama evresinde, o ortamda hangi eylemleri gerçekleştireceğimize ait fikirlerimiz, o ortamı geçmişte deneyimlediğimiz yerlerle karşılaştırmamız, kavrama ve yorumlamamız, mekânsal deneyimde geçmiş yaşam tecrübelerimiz aracılığıyla zihnimize kaydettiğimiz bilgiler, bilişsel algı ile açıklanmaktadır (Doğrusoy, 2002). Ruhsal açıdan, verilerin toplandığı dış kaynaktan gelen uyarıları, insan zihninde kaydederek insanın içinde bulunduğu ortam ile ilgili bilişsel bir şema oluşturulmaktadır (Ünlü, 1998). Toplanan veriler bu şema çerçevesinde şekillenmektedir. İçsel ve öğrenilmiş veriler, algı ve zihin arasında köprü görevi görmektedir. Bu veriler, algı sürecini şekillendirmenin yanı sıra duyular aracılığıyla edindiğimiz bilgileri ve bunun doğal bir sonucu olarak bilişsel algıyı etkileyen durumları da olan hareket ilişkilerini kapsamaktadır. Bilişsel algı, dışarıdaki uyarıcılar aracılığıyla toplanan verilerin zihin tarafından belirli bir düzene sokulup kaydedilmesi olarak değerlendirilmektedir. Algı ve hafıza bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu durum kapsamında algının, dışarıdan toplanan verilerin, insan zihnine taşınması destek olan yardımcı bir köprü olduğunu söylemek mümkündür (Aydın, 2001). Bilişsel durumların kaydedildiği hafıza ise, dışarıdan toplanan verilerin yeni bir anlam kazanmasına yardımcı olan bir süreçler bütünü olduğu belirtilmiştir (Oksel, 2013).

Şekil 3.17. Çevrenin Algısal Süreç İle İlişkisi

Kaynak: Aydın, A. Gelişim ve öğrenme psikolojisi, 2001

Geçmiş yaşam tecrübeleri aracılığıyla elde edilen deneyimin depolandığı yer olarak da adlandırılan hafıza, bir verinin tanımlanması, kaydedilmesi ve anımsanması gibi farklı işlevlerin bulunduğu alt süreçlerden oluşmaktadır. Dış uyaranlar tarafından alınan veriler, zihin tarafından kodlanmaktadır. Bu kodlama insanın hayatını kapsayan, daha sonra karşılaşılabilecek durumlara karşı tepkilerini de kapsayan durumların temelini oluşturmaktadır. Tüm bu süreçler kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olarak o tür hafıza ile ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3.18. Kısa Süreli Bellek ve Uzun Süreli Bellek

Kaynak: Yasemin Oksel Y., Sergi Mekanlarında Aydınlatma Biçimlerinin Kullanıcı Algısı Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi. 2013, doğrultusunda Serenay Toprak tarafından oluşturulmuştur.

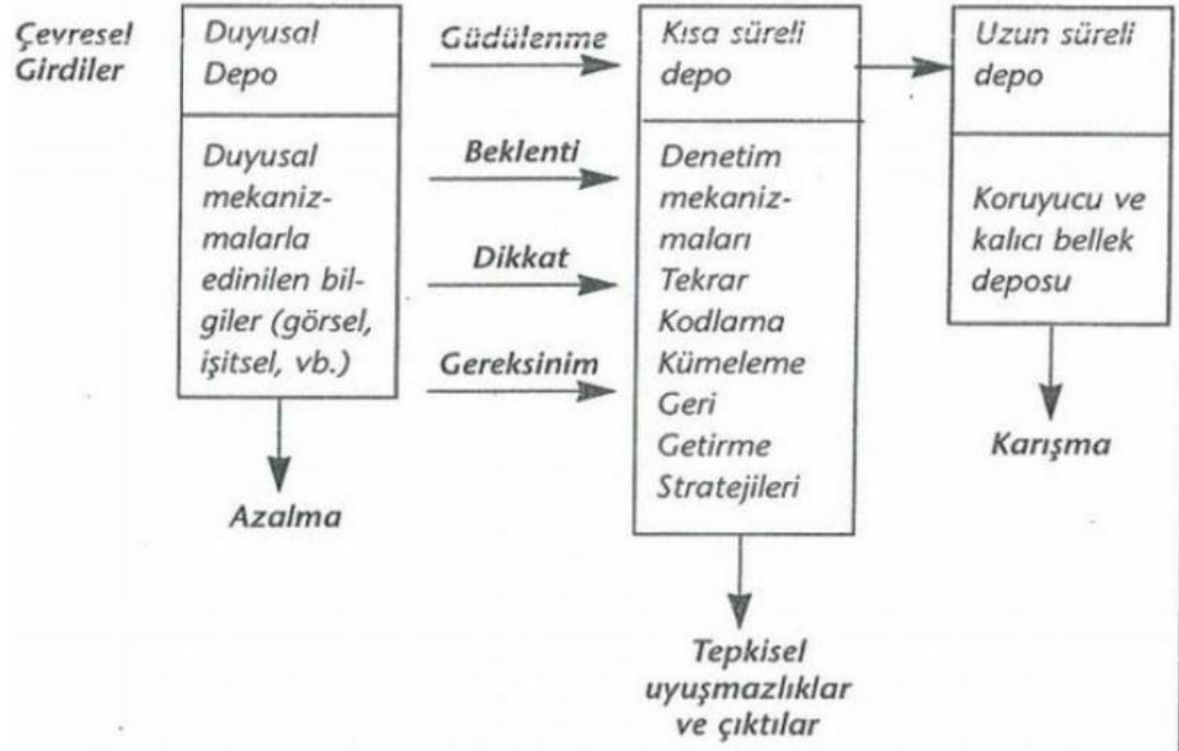
Kısa süreli belleğin belirli bir depolama kapasitesi vardır. Bu bellek türü dışarıdan gelen verileri kalıcı olmayacak şekilde kaydetmektedir. Geçici olarak kaydetmesi sebebiyle algı ve uzun süreli bellek arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Anımsama, kaydedilen verinin hafıza tarafından yeniden çağrılmasıdır.

Şekil 3.19. Bellek Süreçleri

Kaynak: Oksel Y., Sergi Mekanlarında Aydınlatma Biçimlerinin Kullanıcı Algısı Üzerindeki Etkileri, 2013

Aydın (2001) tarafından kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek şekil 3.17'deki gibi sistemlere ayrılmıştır.

Şekil 3.20. Bellek Sistemleri

Kaynak: Aydın, A., Gelişim ve öğrenme psikolojisi (3. Baskı), 2001.

Duyusal alanda kaydedilen verilerin tamamı duyular aracılığıyla elde edilen verilerdir. Bu verilerin küçük bir parçası KSB'ye aktarılmaktadır. Duyular aracılığıyla toplanan verilerin belleğe gönderilmesi, insanın anlık olarak istek ve ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik göstermektedir. Bu süreçte belirleyici faktör odaktır. İnsan, içinde bulunduğu durumlara göre odak noktasını yönlendirme ve istek ve ihtiyaçları doğrultusunda verileri toplama

eğilimindedir.

Belirli bir sınıra, hacim ve depolama alanına sahip olan kısa süreli bellek, duyu alanından geçerek alınan verileri birleştiren kontrol evrelerini tanımlamaktadır. Bu sebeple hangi verilerin kaydedileceği ya da kaydedilmeden atılacağı KSB'nin süreç şekline göre belirlenmektedir. KSB'den alınan bilgiler, USB'ye aktarılmaktadır. Duyusal simgelerle kodlanmış olan veriler, bilişsel evrelerle şekillendirilerek kaydedilmektedir (Oksel, 2013). Somut alanın algılanmasıyla başlayan, çevresel anlamdan ve insanların geçmiş yaşam tecrübelerinin de etkili olduğu bilişsel evrenin sonucunda insanların çevresel deneyimi meydana gelmektedir. Bireylerin seçim ve tutumlarını etkileyen, çevresiyle alakalı bu deneyimleri çevrede sona ermiş ve devam eden faaliyetler, insanların duyu alanlarından süzülerek bilişsel değerlendirmelerini oluşturmaktadır.

3.3. Mekansal Algı

Mekanı duyu organları aracılığıyla algılayan insan, bu bağlamda mekan ile sürekli bir etkileşim ve iletişim halindedir. Duyularla algılanan mekan, insan zihninden geçerek, insanın deneyim ve tecrübeleri aracılığıyla yorumlanmaktadır. Göz hegemonyasının ağırlıklı olduğu duyu alanı da, görmenin yanı sıra, mekan, işitme, koklama, dokunma gibi farklı duyu organları aracılığıyla da algılanabilmektedir. Bir mekanın algılanabilmesi için gereken bazı mimari tasarım öğeleri vardır. Biçim, renk, doku gibi kavramlardan oluşan tasarım öğeleri, mekanın algılanmasında destek olmaktadır.

Mekan, sadece fiziksel sınırlayıcıların olduğu alan olarak değil fiziksel sınırlayıcıların olmadığı alan olarak da kabul edilmektedir. Mekanın sınırlayıcılığı sadece fiziksel eylemi engelleyici fiziksel sınırlar olarak karşımıza çıkmamaktadır. Görmenin yanı sıra farklı duyu organlarımız tarafından da algılanabilen bir sınırlayıcılık, mekanın sınırlayıcı öğeleri arasında yer almaktadır. Mekanın soyut veya somut sınırlarının algılanabilmesi, mekanı anlamak ve yorumlamak adına önem taşımaktadır.

Mekanı algılama konusunda öncelik görme duyusuna verilse de, her duyu organımızın yarattığı algı farklıdır. Bu nedenle algılama konusunda duyu organları, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen bir bütün olarak ele alınmalıdır. İnsan algısı, insanların yaşamış olduğu deneyim ve kazanmış olduğu tecrübelerle ilgilidir. Eylem ve zamanın farklılığına bağlı olarak değişkenlik gösteren deneyim, insan algısını etkilemektedir.

İnsan ve çevre arasındaki etkileşim, insanın içinde bulunduğu çevreyi tanımak istemesiyle oluşmaktadır. Belli bir mekan içerisinde bulunan insan, bulunduğu mekanı kendi zihinsel süreçlerinden geçirerek algılar ve depolar. İnsanın çevreyi algılamasında üç farklı süreç vardır. Bunlardır ilki, mekansal algıdır. Mekansal algıyı, mekansal biliş ve mekansal değerlendirme takip etmektedir (Tanrıku, 2019).

İnsanın, çevresiyle olan ilişkisinin duyular yoluyla olması, mekansal algı sürecini başlatmaktadır. İnsanın, duyular aracılığıyla, çevre hakkında sahip olduğu bilgilerin zihinsel süreçten geçme aşaması mekansal algıyı oluşturmaktadır. Bu aşamada insanın, mekan hakkında belli görüşleri vardır. Mekansal algıyı takip eden diğer bir süreç, mekansal biliştir. İnsanların, duyular aracılığıyla çevreyi anlayıp yorumlamaları biliş aracılığıyla olmaktadır. Mekansal biliş de, insanın zihinsel sürecinde depo edilen algının, yeri geldiği zaman ortaya çıkmasıdır. Yani, bu süreçte insan, mekan hakkında sahip olduğu fikirleri zihin süzgecinden geçirerek mekanı belli bir noktaya koymaktadır. İnsanın mekanı kavraması biliş sayesinde gerçekleşmektedir. Mekansal değerlendirme ise; ilk iki sürecin sonunda kavranan ve mekana dair net bir fikrin olduğu aşamadır. İnsanların bu aşamada artık mekana dair net bir tutumları vardır. Mekansal algı, mekansal biliş ve mekansal değerlendirme, birbirlerine bağlı zincilerdir ve birbirlerinden bağımsız düşünülmemektedir (Tanrıku, 2019).

İnsanın, mekan ile etkileşime girme, mekanı algılama süreci, mekanın ana unsurları ve insanın deneyimlerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Farklı bir açıdan bakıldığında da algısal süreç, insan-mekan etkileşimini oluşturmaktadır. Mekan, kullanıcısı olan insana göre şekillenirken, insan da kendi duygu ve düşüncelerini mekana yansıtmaktadır.

Mekansal algı, insanların çevresiyle olan konumu ve mekandaki diğer objelerin birbirlerine olan mesafesini algılayabilmesini sağlamaktadır. Başlangıçta iki boyutlu olan mekan, mekandaki derinlik sayesinde üç boyutlu bir hal almaktadır. İnsanın hareketi ve yön bulma yetisi için önemli olan derinlik, insanın mekanı algılamasıyla yakın ilişki içindedir.

Duyular, insan ve mekan arasında köprü görevi görmektedir. Mekan kurgusunda, yaratılmak istenen ambiyans ve belirlenen amaç doğrultusunda duyular sürece dahil edilmektedir. Mekansal algıda, tüm duyuların ayrı bir yeri ve görevi vardır. Günümüzde mekan tasarımı yapılırken ağırlıklı olarak görme duyusu ön plana çıkmaktadır. Küresel

çapta bakıldığında her çeşit insanın içinde bulunduğu yer olan mekanın, algıların güçlenmesi açısından sadece görsel değil işitsel, kokusal ya da dokunsal algıya da hitap etmesi gerekmektedir. İnsanın mekan ile iletişiminin sağlanması algı kavramıyla mümkün olmaktadır.

Mekan algısı, mekanın biçimlenişini etkilemektedir. Kullanılan malzeme, malzeme dokusu, mekanda kullanılan ahşabın kokusu ve mekanın akustuiği duyuların getirmiş olduğu mimari tasarım etkileridir. Mekanı anlamak, onu algılamaktan geçmektedir. Mekanın çok yönlü algısı duyular sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir duvarın rengi mekanda sıcak ve soğuk etki yaratmaktadır. Aynı şekilde malzemenin dokusu kişiden farklı etkiler uyandırmaktadır. Mekansal algı mekansal deneyimi doğurmaktadır. Bir deneyim mekanın algılanmasıyla gerçekleştiği gibi, mekansal algı deneyim sonucu ortaya çıkmaktadır. Mekansal deneyim ve algı bu bağlamda bir ilişki içerisindedir.

Mekansal algıyı ortaya çıkaran bir diğer faktör de aslında kullanıcının istek ve ihtiyaçlarıdır. Kişi, ihtiyacı olanı ya da ilgisini çektiği şeyi algılamaktadır. Mekanın deneyimlenebilmesi buna bağlıdır. Mekansal algı çok yönlüdür. Mekanın biçimi, rengi , dokusu duyular ile algılanmaktadır. Bu duruma mekansal algıyı ortaya çıkarmaktadır. Mekansal algının gerçekleşebilmesi için duyularla deneyimlenebilir olması gerekmektedir. Örneğin ışığın olmadığı bir ortamda görme duyusu sadece karanlığı algılamak, ışığın olmadığı bir ortamda malzemenin dokusu dokunma eylemi ile hissedilebilmektedir. Dokunma eylemi ile hissedilen malzeme, ışığın olması durumunda zihinde netlik kazanarak somut bir halde dönüşecektir. Mekanın algısal boyut mekan tasarımını etkilemektedir. Kullanıcı içinde bulunduğu mekanı algılamadığı durumlarda zihni karmaşıklaşacak ve gerçeklik kavramını yitirecektir. Zihnin netliğe kavuşması mekanın algılanması ve duyumsanmasıyla ilgidir. Mekan algısını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler tasarımın temelini oluşturan malzeme, renk, biçim, doku ve ışık şeklinde sıralanmaktadır. Bu faktörlerin doğru kullanımı ile mekan hem anlaşılabilir hem deneyimlenebilir bir halde gelecektir. Mekanın deneyimlenmesi mekanın kimliği ve karakterini de etkilemektedir. Bu bağlamda mekansal algı tasarımının temel problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmakta ve mimari tasarım faktörleriyle birlikte ortak hareket ederek mekanın algısal boyutunu ortaya koymaktadır.

3.3.1. Mekan Algısını Etkileyen Mimari Tasarım Faktörleri

3.3.1.1 Malzeme

Malzeme, insanlığın en eski zamanlarından beri, insanların hayat kalitelerini artırmak için kullanılmıştır. Doğal ve yapay malzemeler hayatımızın ve deneyimlerimizin bir parçasıdır. Bitki, kaya, toprak doğal malzemeler sınıfına girerken cam, beton, metal, seramik gibi malzemeler yapay malzemeler sınıfında ele alınmaktadır (Eker., A. 2009). Mekanlarda kullanılan malzemeler insan psikolojisi üzerine etkili olmaktadır. Örneğin metal malzeme tek başına ele alındığında "soğuk" bir algı oluştururken, metal üzerine sıcak tonlarda renklerin kullanılması metal malzemeyi "sıcak" hale getirecektir (Göler,).

Ortamda var olan nesnelerin rastgele bir malzemeden meydana geldiğini varsayarsak malzeme türlerinin ne kadar farklılaşabileceğini görmüş oluruz. Malzemeler, temel nitelikleriyle birlikte boyut, şekil, doku gibi özellikler açısından da farklı nitelikler taşımaktadır. İnsan psikolojisinin malzemelerden etkilenmesi, görsel ve duyuşsal algı etkinliğine dayanmaktadır (Alici. 2019). İnsanlar, malzemeye dair tecrübelerini farklı biçimlerde, örneğin malzemenin üretim ve tüketim şekli, kullanıcıda oluşturduğu hissi yorumlama ve tanımlama gibi durumlarla anlamlandırabilmektedir (Yıldız B., 2019).

	Uyaranlar	Duyusal Özellikler
	Basınç	→ Yumuşaklık (yumuşak - sert)
	Kuvvet	→ Ağırlık (hafif - ağır) → Süneklilik (sünek - tok) → Şiddet (düşük - yüksek) → Elastiklik (düşük - yüksek)
	Sürtünme	→ Pürüzlülük (pürüzlü - pürüzsüz)
	Isı	→ Sıcaklık (sıcak - soğuk)
DOKUNSAK		
	Işık yansımaları	→ Yansıtıcılık (yansıtan - yansıtmayan) → Parlaklık (parlak - mat) → Saydamlık (Saydam - yarı saydam - opak)
	Renk	→ Renklilik (renkli - renksiz) → Renk tonu (yoğun - hafif)
GÖRSEL		
	Koku	→ Kokulu (doğal - kokusuz - hoş kokulu)
KOKUSAL		
	Ses	→ Sessizlik (hafif - orta - yüksek)
İŞİTSEL		

Şekil 3.21. Malzeme ve Duyular Arasındaki İlişki

Kaynak: Seçkin, N.P., Mimaride malzeme algısı: Dokunsal ve görsel-dokunsal deneyimlerin değerlendirilmesi, 2010.

İnsanların mekana dair ilk algısı görme duyusu ile oluşmaktadır. Algılama evresinde birden çok alternatif seçeneği olan görsel uyarılar kişilerin istek, ihtiyaç ve geçmiş yaşam tecrübelerine göre seçilerek algılanmaktadır. Bu durum malzeme ve algı üzerindeki etkileşime de ortaya koymaktadır. Mekanın boyutsal algısı üzerinde etkili olmak isteyen bir tasarımcı, seçeceği malzemeler ile bunu uygulayabilmektedir. Örneğin, yapıda standartların dışında ufak tuğla şekillerinin uygulayarak ölçeğe dair zihinsel çıkarımlar yapılır. Bu çıkarımlar sonucu yapıya zenginlik katılabilmektedir. Mekanı oluşturan tasarım faktörleri göz önüne çıktıkça mekansal algıya dair durumlarda belirginlik kazanmaktadır. Mekansal algı tüm duyu organlarının devreye girmesi ile bir bütünlük kazanmaktadır. Örneğin yapı ya da nesne malzemesi sadece görerek değil dokunma eylemi aracılığıyla da algılanmaktadır. Dokunma eylemi ile malzemenin metal, cam ya da ahşap olup olmadığı anlaşılabilir. Yine aynı şekil nesnelere sertliği, yumuaklığı ya da malzemenin girintili çıkıntılı olup olmadığı gibi durumlar dokunma ile algılanmaktadır. (Yıldız ve Seçkin, 2019).

Malzeme Kullanım Alanlarına Göre	Taşıyıcı, Koruyucu, Kaplama, Yalıtım vb.
Malzeme Üretim Biçimlerine Göre	Doğal Malzeme, İşlenmiş Doğal Malzeme vb.
Malzeme Bileşimine Göre	Organik, Mineral, Metalik veya Kimyasal Kökenli
Yapı Elemanlarına ve Strüktüre Göre	Duvar, Döşeme, Çatı Malzemeleri vb.
Yapı Fiziği İlkelerine Göre	Mekanik, Fiziksel, Isısal, Akustik Etkiler vb.
Yenilikçi Olmasına Göre	Akıllı Teknolojiler, Nanoteknolojiler

Şekil 3.22. Malzeme Sınıflandırılması

Kaynak: Yıldız ve Seçkin, Mimaride Malzemelerin Algısal Farklılıklarının Değerlendirilmesi, 2019.

Mekanda kullanılan malzemeler farklı etkiler yaratmaktadır. Örneğin ahşaplar, ağaç türlerinin işlenmiş ya da ham hali olması sebebiyle doğal bir yapıya sahiptir. Ahşap malzeme doğal olmasının yanı sıra tonu, hareleri, kokusu, sıcaklığı gibi nitelikleriyle mekan estetiğini desteklemektedir. Tüm ağaç çeşitlerinde var olan bu nitelikler, ağaçtan ağaca farklılaşmaktadır. Bu durum ahşap türlerinin farklı ve çeşitli olmasına neden

olmaktadır. Ahşap malzemesinin ham maddesinin ağaç olması sebebiyle zaman içerisinde deforme olabilmektedir. Örneğin masif bir malzemenin kullanıldığı bir üründe zaman içerisinde çatlama ya da çürümenin meydana gelmemesi için aralıklı olarak cilalanması gerekmektedir. Ahşap malzemesinin masif ya da işlenmiş olduğu dokunma ve koklama ile anlaşılabilir olması, malzemenin, duyular aracılığıyla algılandığı varsayımını desteklemektedir. Her ahşabın kendine has bir kokusu mevcuttur. Bu koku mekan içerisinde duyular yardımıyla deneyimlenerek anlaşılabilir. Diğer malzemelerde olduğu gibi ahşap malzemesinin de insan psikolojisini etkileyen nitelikleri mevcuttur. Ceviz ya da meşe ağacından elde edilen bir ahşabın kullanıldığı mekan ya da mobilya genellikle sıcak olarak algılanmaktadır. Diğer ağaç türlerinden elde edilen bazı ahşaplar ise soğuk olarak algılanmaktadır. Ahşabın vermiş olduğu psikolojik etki kullanılan mekana, ağacın cinsine ve kullanım türüne bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ahşap malzeme yapısı ve kullanım kolaylığı gereği mekan içerisinde sıklıkla tercih edilmektedir.

Metal malzeme ise, hacimsel yoğunluğu olan ve iletken yapıya sahip malzeme olarak ele alınmaktadır. Basınç direncinin yüksek olması, dayanıklılığı ve çeşitli ebat ve biçimlerde üretilebilir olması nedeniyle mekanlarda tercih edilmektedir. Metal malzemenin kullanıldığı mekan ya da nesne daha ağır ve soğuk olarak algılanırken, renklendirilmiş ve aydınlatılmış metal daha sıcak olarak algılanmaktadır. Metal yüzeyinin pürüzsüzlüğü kişide dokunma hissiyatını arttıracak bir etki yaratmaktadır. Dokunma ile malzeme deneyimlenerek algılanmış olmaktadır. Dokunma eylemi sırasında metalden çıkan tiz ses ile de işitsel algı devreye girmektedir.

Doğal malzeme grubunda ele alınan taş malzeme yapısı gereği ortama doğallık katmaktadır. Taş duvarlar, taş döşemelerin kullanıldığı bir mekan ya da nesne insan psikolojisi tarafından ışık, renk ve yaşam tecrübelerine de bağlı olarak daha samimi, sıcak olarak değerlendirilmektedir. Mekanlarda taş malzemesinin tercih edilmesinin diğer bir nedeni de dayanıklılığının diğer malzemelere göre daha yüksek olmasıdır. Taş, beton gibi malzemeler insanda yarattığı tokluk ve ağırlık hissi sebebiyle mekan içerisinde bütün duyuların devreye girmesine neden olmaktadır. Örneğin taş bir malzemedan yapılan duvar yüzeyinin pürüzlü, girintili-çukurlu olması kişide malzemenin doğallığı hissini uyandıracaktır. Aynı şekilde beton malzeme hem görsel hem diğer duyular ile algılandığı diğer malzeme türlerine göre daha tok ve ağır bir izlenim sunmaktadır.

Cam malzemeler ise, mekana kattığı derinlik-genişlik, açık-kapalı gibi nitelikleri sebebiyle mekanı kullanıcının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmektedir.

Mekansal algıyı etkileyen bir malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin dar bir mekanda komple taş ya da beton duvar kullanımı alanı karanlık ve basık olarak ön plana çıkarırken, tek bir duvarın dahi cam olması mekana aydınlık ve ferahlık katacaktır. Cam çeşitleri opak, mat, saydam, buzlu gibi kategorilere ayrılabilir. Mekan kullanımına ve kullanıcı isteğine bağlı olarak cam türleri tercih edilmektedir.

Diğer bir malzeme çeşidi olarak seramik karşımıza çıkmaktadır. Seramik malzemenin mat ve parlak üretimlerinin olması ve estetik olarak duyulara hitap etmesi sebebiyle mekanlarda kullanılan bir malzeme çeşididir. Şekil, renk, doku ve ölçü açısından çeşitli şekillerde üretilebilmektedir. Kolay temizlenme ve kullanım rahatlığı sebebiyle genellikle ıslak hacimlerde tercih edilmektedir.

Plastik malzeme mekan ya da mobilyalarda kullanım rahatlığı ve malzeme özelliği sebebiyle sıklıkla tercih edilmektedir ancak insan psikolojisi üzerinde plastik malzeme, soğuk ve ortam sıcaklığını düşüren bir etki oluşturmaktadır. Örneğin ahşap bir sandalyenin verdiği etki ile plastik bir malzemenin verdiği etki aynı olmamaktadır. Ahşap malzeme sıcak bir etki yaratırken plastik malzeme ortam sıcaklığını düşürmektedir. Plastik malzeme genellikle ısı ve ses yalıtımının iyi olması sebebiyle tercih edilmektedir.

Mekan algılanması sürecinde malzemenin etkisi ön plana çıkmaktadır. Duyular ile bütünlüğe girerek algılanan malzeme, insan psikolojisi üzerinden iyi, kötü, olumlu, olumsuz, sıcak, soğuk gibi etkiler yaratmaktadır. Mekan tasarımı sırasında malzeme ile duyular arasındaki ilişki sadece görsel olarak değil işitseli kokusal, dokunsal ve hatta tatsal bile olabilmektedir.

Malzeme ile verilmek istenen etki tasarımcı tarafından yapılmaktadır. Malzemeye ruh verecek olan ve insan psikolojisine etki etmesini sağlayan tasarımcının bu konu üzerindeki çalışmalarıdır. Mekan algısında ya da mekan tasarımında malzeme tek başına yeterli olmamaktadır. Bütün duyuların ortak hareket etmesi gibi mekan tasarımında da bütün faktörler birlikte hareket etmektedir. Mekan tasarımını etkileyen biçim, renk, doku, ışık gibi faktörler mekanın algılanması konusunda destek olmaktadır. Her bir faktörün uygulanış biçimi ile insan algısı arasında bir bağlantı mevcuttur. Mekan, kullanıcının algılaması sonucu bir anlam kazanmaktadır. Bu anlam tüm bu tasarım faktörleri ile ortak hareket ederek mekanın algısını oluşturmaktadır. Kullanıcının istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenen mekanın her bir ögesi mekan algılanması konusunda kullanıcıya destek olmaktadır.

3.3.1.2. Biçim

"Biçim, nesnelerin, dış görünüşü; metafizikte, bir nesnenin gizli ilkesi olan maddeden ayırt edilen etkin, belirleyici ilkesidir" (Göler. 2009).

Biçim objelerin genel hatlarını gösteren çizgiler bütünüdür. Bütünün biçimi olduğu kadar bütünün parçaları da belirli bir biçime sahiptir. Mekan algılanması belirli ilkeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Yakınlık, benzerlik, uzaklık, devamlılık, kapalılık şeklinde açıklanan bu ilkeler ile biçim arasında bir ilişki mevcuttur. Biçimler şekil olarak yakınlık gösteren ve mesafe açısından yakın olan nesnelerle örgütlenme eğilimindedir. Biçimin temelini oluşturan durumlar şu şekilde açıklanmaktadır;

- Biçimi oluşturan ilkeler ve davranışlar.
- Biçimi meydana getiren parçalar ve bu parçaların birleşim şekilleri.
- Ölçek ve ebatlar.
- Yer, yön kavramları.
- Dinamizm.

Biçimin kavranması, yorumlanması ve algılanmasında kültürel faktörler de ön plana çıkmaktadır. Toplumsal kültürlerin farklılaşması mimari biçimin de farklılaşmasına neden olmaktadır.

Şekil 3.23. Amsterdam Evleri

Kaynak: Wikipedi, Amsterdam, URL 10

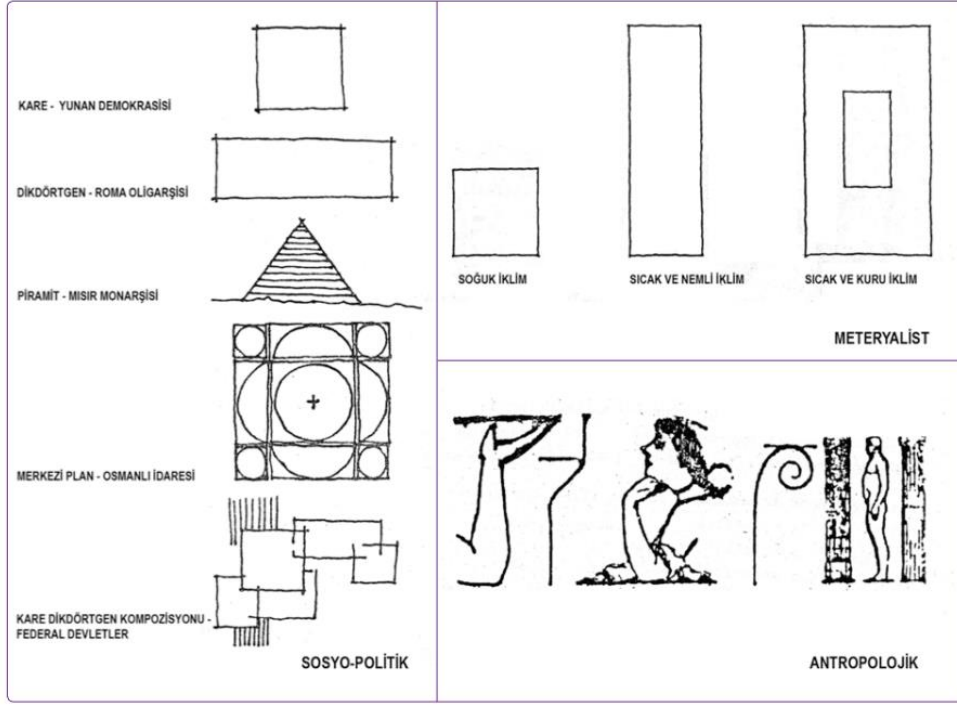
Çevrede yer alan somut nesnelerin ya da canlıların bir biçimi vardır. Doğrusal ya da eğrisel olsalar da bütün canlılar biçim temelinde şekillenmektedir. Bu biçimler mimari ile birleşerek daha estetik, fonksiyonel ve ergonomik hale gelmektedir. Biçimin mekan algısı ve insanlar üzerinde etkisi mevcuttur. Örneğin keskin hatlara, sivri köşeler sahip bir nesne insan tarafından daha keskin ve olumsuz algılanırken, yuvarlar ya da oval hatlara sahip bir nesne insan tarafından daha rahatlatıcı, sakin olarak algılanmaktadır.

YATAY ÇİZGİLER		DURAGANLIK, DEVAMLILIK, RASYONELLİK
DÜŞEY ÇİZGİLER		SONSUZLUK
DÜZ HAT		RİJİTLİK KUVVET
EĞRİ HATLAR		ESNEKLİK, YUMUŞAKLIK
SPİRAL		DÜNYASAL SORUNLARDAN KOPMA
KÜP		BÜTÜNLÜK EŞİTLİK
DAİRE		SONSUZ DENGELİK VE ÜSTÜNLÜK
ELİPS		HAREKET

Şekil 3.24. Biçimi Oluşturan Öğelerin Psikolojik Etkileri

Kaynak: Alici, N., İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkisi, 2019

Biçim ve mekan ilişkisi mimarlığın da temelinde konu edildiği bir durumdur. Mimarlığın başlangıcından beri mekansal algıyı etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar içerisinde biçimlere çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlar ait olunan ortamın kültürel, sosyal, politik yapısına göre şekillenmiştir. Biçim ve mekan algısı arasında bir iletişim mevcuttur. Mekanın ya da nesnenin algılanması biçimine göre ve biçimin sunum şekline göre değişiklik göstermektedir .

Şekil 3.25. Biçimlerin Farklı Kültürlere Göre Yorumlanması

Kaynak: Ünügür, S.M., “Bina Tasarımının Temel İlkeleri”, 1989

Şekil 3.26. Akdeniz Heykeli / İlhan Koman

Kaynak: Wikipedi, Akdeniz Heykeli, URL 11

İlhan Koman'a ait Akdeniz Heykeli biçim faktörünün etkisini net bir şekilde belirtmektedir. Baktığımız zaman heykelin biçimlenmesi, kullanılan malzemeler gibi faktörler heykelin "havada süzülüyormuş gibi", "hafif" olarak algılamamızı sağlamaktadır. Ancak farklı bir teknik uygulanarak yapılan heykel tonlarca ağırlıktadır.

Mekanı algılamak için öncelikle onu oluşturan faktörleri algılamak gerekmektedir. Mekan tek başına boşluğu ifade ederken, mekan tek başına bir biçime sahiptir. Nokta, çizgi, tekrar, hacim, yüzey gibi öğeler bir araya gelerek biçimi oluşturmaktadır. Biçimin algılanması mekanın ölçek, boyut, genişlik, derinlik gibi kavramların algılanmasını sağlamaktadır.

3.3.1.3. Renk

Renk, nesnelere ya da mekanın algılanma sürecinin temeli niteliğindedir. Çevremizdeki renklerin insana aktardığı tutumlar, dış dünyaya ait önemli verileri toplamamız konusunda destek olmaktadır. Renklerin insan psikolojisine etkisi oldukça çoktur. Örneğin bir mekanda kasvetli hava oluşturmak için mekanın ışık alıp almama durumu da göz önünde bulundurularak koyu renk tercihinin yapılması bu kasvetli havayı yansıtmaktadır. Yine aynı şekilde bir mekanın daha ferah ve aydınlık bir etki yaratması isteniyorsa mekan ve mekanda kullanılan objelerin renkleri bu doğrultuda seçilmektedir. Algılama sürecinde renkler, insan psikolojisinde dinamik-durağa, olumlu-olumsuz, rahat-kasvetli gibi etkiler yaratmaktadır. Aynı biçimde farklı renkler kullanılarak oluşturulan nesne ya da mekanlar, insandan insana değişen farklı etkiler yaratacaktır. Bu durum biçimin, nesne ya da mekanın rengi ile bir anlam kazandığını göstermektedir.

Duyusal algının temelini oluşturan renk, bir mekanda ya da nesne üzerinde genellikle ilk dikkat edilen faktördür. Örneğin doğada bir çiçek gördüğümde "ne kadar büyük/küçük" demek yerine "rengi ne kadar güzel/çirkin" şeklinde ifadelerde bulunuruz. Renk, ışığa ve ışığı yansıtan objeye bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Açık renklerin uygulandığı alanlar genellikle ferah, koyu renklerin uygulandığı alanlar ise genellikle kasvetli olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 3.27. Rengin Mekansal Vurgusu

Kaynak: Şener. G., G., Renk Vurgusu ile Mekan İçinde Mekan Tanımlayın, 2020 URL 12

Mekarlarda kullanılan ışık ve renk arasında bir ilişki mevcuttur. Işığın şiddeti, yönü, rengi gibi durumlar ile mekan ya da nesne rengi şekillendirilerek insan algısı yönlendirilmektedir. Göz ardı edilmek ya da ön plana çıkarılmak istenen bir nesne ya da mekanın herhangi bir alanı kullanıcının istek ve ihtiyaçları ve mekanda yaratılmak istenen etki doğrultusunda farklı renkler tercih edilerek yapılabilmektedir. Renk, algı konusunda mekansal algının temelini oluşturmaktadır ve mekana bir anlam katmaktadır. Mekan, renk ile bir anlama sahiptir.

Işığın kırılmasıyla ortaya çıkan renkler ara ve ana renkler olarak 2'ye ayrılmaktadır. Ana renkleri sarı kırmızı ve mavi oluştururken ara renkleri bu renklerin birleşimi oluşturmaktadır. Ara renkleri; yeşil, turuncu ve mor olarak ifade edilmektedir (Alici, 2019).

Her renk mekansal algılama sürecinde farklı bir anlama gelmektedir. Mekanı oluşturan mimari tasarım faktörleri arasında değerlendirilen renk, mekansal algıyı yönlendirmektedir. Mekana dair sıcak-soğuk, basık-ferah gibi izlenimler yapmamıza destek olmaktadır. Örneğin sarı, turuncu ve kırmızı renk mekanı genellikle daha canlı ve sıcak olarak algılamamızı sağlarken, mavi, yeşil gibi tonlar daha ferah algılamamıza yardımcı olmaktadır (Aydınlan. 2001).

Renkler, mekanlar arasında geçişi ve yönlendirme gibi durumları da sağlamaktadır. Örneğın yemek alanları genellikle enerjiyi anımsatan kırmızı rengi ile ön plana çıkarken, mekanda doğal bir izlenim yaratılmak istenirse yeşil rengi kullanılmaktadır.

RENK GRUBU VE DEĞERLERİ	KOYU DEĞERDE SICAK RENK	KOYU DEĞERDE SOĞUK RENK	AÇIK DEĞERDE SICAK RENK	AÇIK DEĞERDE SOĞUK RENK
TAVANDA KULLANIMI	Kasvetli, Tehditkar	Kapatici, Örtücü	Manevi Baskı Verici	Yükseltici
DUVARDA KULLANIMI	Çevreleyici	Soğuk	Hareketlendirici	Yönlendirici
DÖŞEMEDE KULLANIMI	Tutucu, Sağlam, Emniyetli	Ağır	Yükseltici, Kaldırıcı	Emniyetsiz, Koşmaya Teşvik Edici

Şekil 3.28. Renk ve Algı İşikisi

Kaynak: Alici ve Paktaş, İç Mekânda Renk Algısı ve Psikolojiye Etkileri, 2020

Renkler mekan içerisindeki derinlik algımızı da etkilemektedir. Mekanın büyüklüğü, küçüklüğü, genişliğı ya da derinliğı gibi durumları algılamamızı sağlamakta ve aslında algımızı yönlendirmektedir. Örneğın bir mekan olduğundan daha yüksek gösterilmek istenirse genellikle açık ton ve kontrast renkler, olduğundan daha küçük ve basık gösterilmek istenirse genellikle koyu ton tercih edilmektedir. Rengin uygulandığı nesne ya da mekanın duvarı da bu noktada önem kazanmaktadır. Mekan içerisinde algı yönü değıştirilmek istenirse mekanın renkleri ile oynanarak algısal değışim sağlanmaktadır. Faulkner'a göre rengin mekansal etkisi şu şekilde açıklanmaktadır (Aslan ve Diğeri, 2015);

- Renk, teklik ve çeşitliliğı meydana çıkarmaktadır.
- Yaratılmak istenen atmosfer renk ile yaratılmaktadır.
- Renk, nesne ya da mekana kimlik kazandırmaktadır.
- Renk, içinde bulunan ortamın şeklini, biçimini ve ölçek bazında boyutunu tanımlamaktadır.

Faulkner'ın da belirtmiş olduğu renk, mekansal algı konusunda önemli bir faktördür. Renklerin doğru kullanımı ile mekana anlam kazandırırken algısal boyuttan yönlendirme ve şekillendirmeyi de sağlamaktadır.

3.3.1.4. Doku

Doku faktörü, mekan ya da nesneye kimlik ve anlam kazandırmaktadır (Yener ve Ülker, 1999). Görsel algıyı etkileyerek insanda mekan ya da nesne malzemese dair fikirlerin oluşmasını sağlamaktadır. Doku, görsel ve duyuşsal algıyı desteklemektedir. Mekan içerisinde mekanın kimliğini ve ruhunu yansıtacak şekilde kullanılan dokular, malzeme, biçim, renk, ışık gibi faktörlerle bütünlük içerisinde hareket ederek, mekanın algılanması noktasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Alici, 2019). Fiziksel çevrede var olan tüm canlı-cansız varlıklar belirli bir dokuya sahiptir. Malzeme ile yakın ilişki içerisinde olan doku, mevcut malzemenin algılanması ve anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Mekan, diğer tüm faktörlerin yanı sıra, görsel ve nesnel dokular ile anlamlandırılmaktadır.

NESNEL DOKU	GÖRSEL DOKU
<ul style="list-style-type: none">• <i>Dokunma Eylemi ile Hissedilir</i>• <i>Gerçeği Yansıtır.</i>	<ul style="list-style-type: none">• <i>Görme eylemi ile anlaşılmaktadır.</i>• <i>Yanıtıcı olabilmektedir.</i>

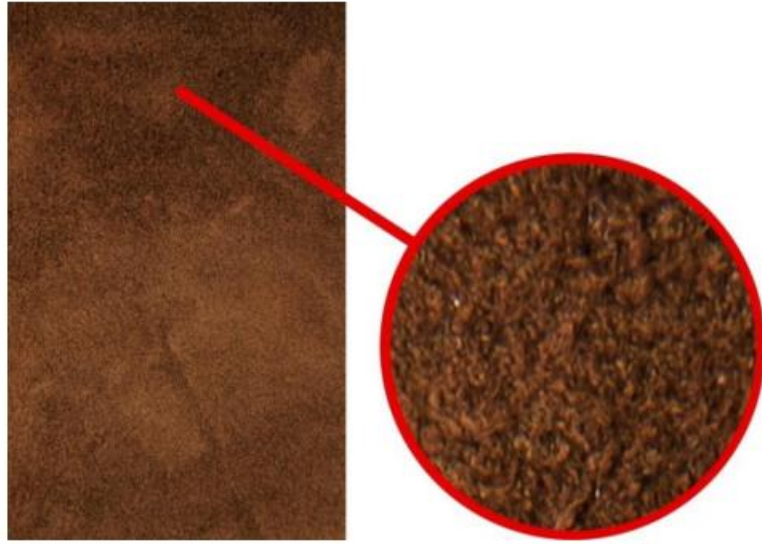
Şekil 3.29. Doku Türleri

Kaynak: Alici, N., İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkisi, 2019

Işık-renk faktörü ve doku faktörü arasında bir bağlantı mevcuttur. Dokunun algılanmasında bu faktörler ön plana çıkmaktadır. Malzemeler, sınırlı seviyede doku niteliğini göstermektedirler. Örneğin, dokunun sık ve ebatlarının ufak olması nesneyi daha düzenli, daha yumuşak algılamamızı sağlamaktadır. Doku faktörü mekanın algılanmasını şekillendirmektedir. Kullanım biçimine bağlı olarak mekana farklı etkiler katmaktadır. Örneğin nesne ya da mekan boyutuna vurgu yapılmak istenirse ışık ve renk faktörünün yanı sıra dokunun çizgiselliği, paralelliği ya da karmaşıklığı üzerinden ilerlemek gerekecektir. Karmaşık dokular mekanın daha hareketli algılanmasına destek olmaktadır.

Aynı zamanda karmaşık bir doku, mekan ya da nesne ile ilgili görünmesinin istenmediği çeşitli şekil bozukluklarını, renk, ton farklılıklarını saklayabilmektedir. Dokunun kullanıldığı bir yüzey ışığı yansıtması sebebiyle nesne ya da mekanın daha rahat bir şekilde algılanmasına destek olacaktır.

Dokusuz ve dokulu olan nesnelere arasında ayırt edilebilme, algılanma ve kavranma açısından farklılıklar vardır. Dokusuz bir nesne daha az fark edilebilir olurken, dokulu bir nesne daha kolay göze çarpmaktadır. Mekanın ve malzemenin algılanmasında etkili olan doku faktörünün algılanmasında mesafenin de rolü mevcuttur. Uzak mesafeden daha dokusuz görünen bir nesne yakın mesafeye gelince dokusal özelliklerini gösterebilmektedir. Dokusal özellik nesne ya da mekanın daha yumuşak ya da daha sert algılanmasına neden olmaktadır. Yine aynı şekilde dokusal özellikler sayesinde sert bir nesne daha yumuşak, yumuşak bir nesne ise daha sert gösterilebilmektedir.

Şekil 3.30. Malzeme – Uzaklık – Doku

Kaynak: Alici, N., İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkisi, 2019

"Doğada var olan her şeyin tabiatın düzenini ifade eden bir doku düzeni vardır. Kayalık bir arazi, kurak toprak, buğday tarlası, çöl veya dingin bir göl hepsi dokularına göre insana hareketli, monoton, canlılık, bereket gibi çeşitli duyguları ifade eder." (Alici, 2019).

Doku faktörü, görsel ve dokusal algı ile yakın ilişki içerisindedir. Bir malzemenin dokusu ilk başta görerek algılanırken, dokunarak kavranmaktadır. Dokuların, dokusal duyular aracılığıyla algılanması çok çeşitli doku türlerinin olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle

her nesnenin dokusu birbirinden farklıdır ve her nesne dokusal ve dokunsal özellik olarak sert, yumuşak, sivri, keskin gibi durumlarla açıklanmaktadır (Tüzcet, 1967).

Görsel açıdan bir nesnenin ya da mekanın anlamlandırılması için dokulara ihtiyaç duyulmaktadır. Dokular, insanın mekansal algısını yönlendirmektedir. Malzeme ve mekan arasında köprü görevi görmektedir. Bir malzemenin özelliği ve vurgulamak istediği mesaj, işlevi, amacı gibi durumlar diğer faktörlerle beraber dokusal özellikler ile de gerçekleşmektedir. Kullanıcısı çok olan mekanlarda kullanılan dokular genellikle orada bulunan kişileri rahatsız etmeyecek ve göze hitap ederken tüm duyuları da harekete geçirecek şekilde seçilmektedir.

Dokular, renk algısını da etkilemektedir. Farklı doku, aynı renk olan nesnelere birbirinden farklı etkiler yaratmaktadır. Karmaşık dokulu bir nesne daha hareketli algılanırken, düz dokulu bir nesne daha sakin algılanmaktadır (Porter, 1970). Dokusal algılanma sonrası insanların mekana dair hisleri belirginlik kazanmaktadır. Dokusal algılamada kişinin hislerini devreye sokarak mekana ya da malzemeye dair iyi, kötü, sıcak, soğuk gibi yorumlar yapmasına neden olmaktadır.

3.3.1.5. Işık

Mekan algılaması, mekana içerisindeki elemanların ölçek, şekil, renk gibi faktörlerinin algılanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Mekanın algılanması tüm bu faktörlerin duyular ile deneyimlenmesiyle gerçekleşmektedir. Mekan algılaması sırasında bütün duyular birlikte hareket etmektedir. Mekan ya da nesne özellikleri dokunma, işitme, koklama gibi duyularla algılanmaktadır. Ancak mekan ile ilk temas görme duyusu ile gerçekleşmektedir. Görme eyleminin gerçekleşmesi için ışığa ihtiyaç duyulmaktadır. Işığın olmadığı bir ortamda görme hariç diğer duyular ile algılanan her şeyin insan zihninde net bir imaj oluşumu gerçekleşmemektedir. Bu nedenle ışık faktörü, insanın mekanı algılanmasında ve mekana ya da nesneye dair net bir imajın oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. İnsanların mekan ile ilk temasının temeli ışık faktörüne dayanmaktadır. Işık aracılığıyla mekan ve mekanı oluşturan elemanlar algılanmaktadır. Mekanın kimlik kazanması ve istenen atmosferin yansıtılması noktasında diğer tüm faktörlerin de algılanmasının temeli olan ışık faktörü ön plana çıkmaktadır. Örneğin, ışığın olmadığı bir ortamda, bir malzemenin dokusu, dokunma eylemi ile de anlaşılırken ancak insan zihninde

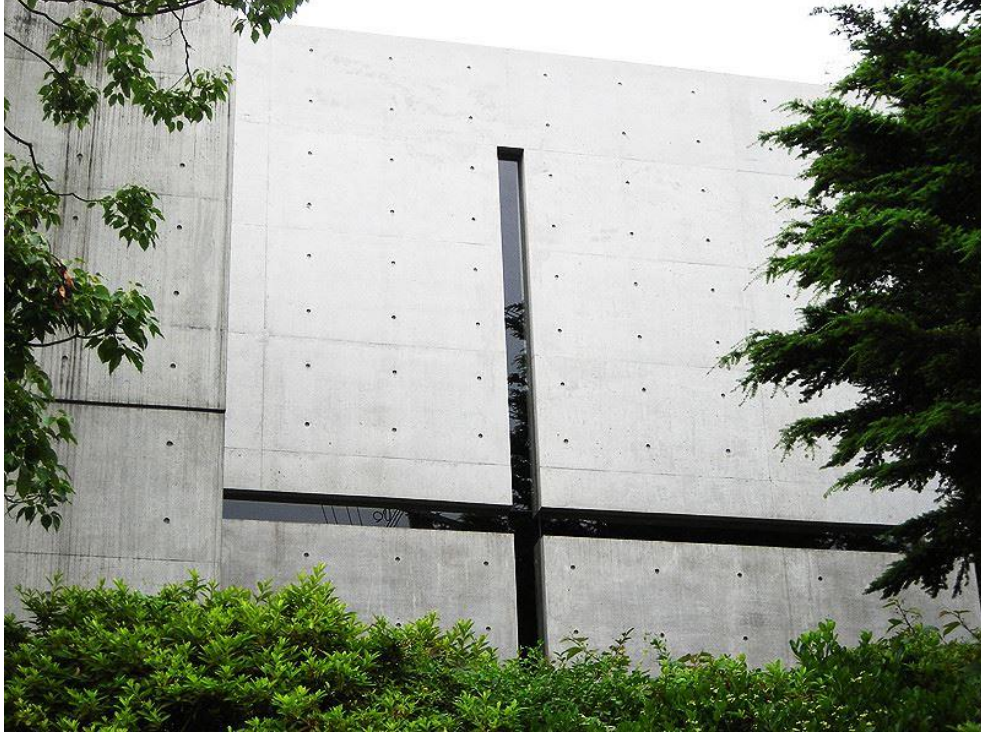
net bir imaj oluşturmazken, ışığın olduğu bir ortamda hem görme eylemi hem dokunma eylemi ile malzemenin dokusu insan zihninde netlik kazanarak anlam bulacaktır.

Görme eyleminin gerçekleşmesi için ışığa ihtiyaç duyulmaktadır. Işık, doğal ve yapay olarak iki farklı başlık altında değerlendirilmektedir. Doğal ışık, doğada kendiliğinden var olan, güneş ve ay gibi kaynakları kapsarken yapay ışık, insanlar tarafından üretilen ve doğal ışığın yetmediği yerlerde kullanılan kaynakları kapsamaktadır. Mekan tasarımında en çok dikkat edilen şey genellikle doğal ışık kullanımınıdır. Doğal ışık kullanımının iyi olduğu mekan, mimari anlamda ön plana çıkmaktadır. Doğal ışığın yetmediği yerlerde kullanılan yapay ışıklar çok farklı ve çeşitli mekan algısı oluşumunu sağlamaktadırlar. Işık faktörünün mekanın algılanması konusunda insanlarda psikolojik ve fizyolojik etkiler yaratmaktadır. Mekanın yönlendirmesi, ölçek, renk, biçim gibi durumlar ışık tarafından şekillenebilmektedir. Yapay ışık kullanımı ile örneğin bir iç mekan koridorunu ya da geçiş alanlarını ayırt etmek mümkündür. Yine aynı şekilde doğal ışık kullanımı ile de mekana istenilen atmosfer sağlanmaktadır. Örneğin, gün ışığının olduğu bir saatte, mekanın gün ışığı ile dolması, mekan atmosferini daha canlı ve sıcak hale getirmektedir.

Şekil 3.31. Tadao Ando "Işık Kilisesi"

Kaynak: Arkitektüel, Işık Kilisesi, 2017, URL 13

Şekil 3.32. Işık Kilisesi, Malzeme-Işık Kullanımı

Kaynak: Arkitektüel, Işık Kilisesi, 2017, URL 13

Mekan ve kullanıcının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda ışık ile mekan yönlendirilebilmektedir. Örneğin, bir sinema salonu ışıksız bir mekan iken, mağazalar ve vitrinler ışın ihtiyaç duyulduğu mekanlar olarak ele alınmaktadır.

Doğal ışık önemli olduğu kadar mekanın algılanması noktasında yapay ışığa da ihtiyaç duyulmaktadır. Yapay ışıklar sayesinde mekan atmosferi daha iyi yansıtılmaktadır. Örneğin, mekan içerisinde yönlendirme yapılmak istenirse görsel uyaran çeşidi semboller yerine ışık yolları tercih edilebilmektedir.

Teknolojinin yıllar içerisindeki değişimi mekan içerisinde kullanılan ışık kaynaklarının da değişimine neden olmuştur. Doğal ışığın yetmediği yerde yapay ışıkla yapay ışığın yeterli olmadığı yerde doğal ışık kullanılarak mekan algısını desteklenmiştir. Işık kullanımı, mekansal algısının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle ışık kullanımı yaparken mekanda yansıtılmak istenen atmosfer, kullanıcı istekleri, mekanın mevcut durumu gibi konular göz önüne alınarak ışık gercihi yapılması gerekmektedir. Malzeme, biçim, doku, renk ve ışık gibi mekansal algıyı etkileyen mimari tasarım faktörlerini hepsi bir bütün olarak ele alınarak değerlendirilmektedir (Özkum, 2011).

4.BÖLÜM

DUYULARA DAYALI MEKAN ALGISININ MİMARİ TASARIM AÇISINDAN ETKİLERİNİN THERME VALS ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Mekan ve mekansal deneyim duyular aracılığıyla var olmaktadır. Duyuların, mimari tasarım üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Görme olmadan estetik, işitme olmadan akustik var olamazdı. Hayatın anlamını duyusal bağlarla açıklayan Peter Zumthor yapılarında deneyim ve duyumu kullanmaktadır. Yazmış olduğu kitabında çocukluk hikayelerinden bahseden Zumthor geçmişte anımsadığı şeylerin tümünün duyular sayesinde olduğunu belirtmektedir (Zumthor, 2006). Mekanın deneyimlenmesi içinde bulunan kullanıcının duyularını harekete geçirmesiyle sağlanmaktadır. Zumthor için "Göz" diğer duyulardan üstün değildir. Tüm duyular farklı hisler yaratmakta ve farklı işlevlerde çalışmaktadırlar.

Zumthor yapılarının ele alındığı bu bölümde mekansal algıyı etkileyen tasarım faktörleri Therme Vals, Kolumba Müzesi ve Bruder Klaus Şapeli üzerinden incelenmiştir. Duyulara dayalı tasarımın tasarım faktörlerinin kullanış, uygulanış ve biçimlenişini şekillendirmesi ön plana çıkmıştır. Zumthor mimarisinde duyular, tasarımı etkilemektedir. Bir yapının tüm duyulara hitap etmesi gerektiğini savunana Zumthor her yapısında mekansal deneyime önem verdiğini göstermektedir.

Bir mekanın sesinin işitilmesi, malzemelerinin kokusunun algılanması, var olan manzaranın gözlemlenmesi, mekanın dokularının hissedilmesi duyular aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yapılarında deneyime yer veren Zumthor, her anlamda fenomenolojiyi temel almaktadır.

Duyular, algı ve deneyim mekanın biçimlenişini etkilemektedir. Kullanılan malzeme, renkler, ışığın içeriye dolması gibi faktörler Zumthor'un yapılarında temel aldığı konulardır. İç ve dışın çatışması sonucu ortaya çıkan gerilimden bahseden Zumthor yapılarında bu gerilimin verimli bir geri dönüşünü sağlamaktadır.

4.1. Therme Vals

Deneyim ve duyulara dayalı fenomenolojik anlayışı benimseyen Peter Zumthor, 1996 yılında İsviçre'de bulunan Alp köyü olan Vals'te su kaynaklarının işletilmesi için Vals Kaplıcalarını tasarlamıştır (Brahm, 2016). Doğanın kendisiymiş izlenimi veren bu yapının bir kısmı yerin altı yer almaktadır. Bu durum yapının, doğanın devamı niteliğinde olmasını sağlamıştır. Mimari anlayışı deneyim ve duyumlara dayalı olan Zumthor, bu anlayışı Vals Kaplıcalarında da ortaya koymaktadır. Termal suyun işletilmesine yönelik olan bu yapıda ağırlık olarak Zumthor mimarisinde ön plana çıkan malzemenin kullanımı göze çarpmaktadır. Taş ve su kullanımı yapıda en çok dikkat çeken yerdir. Zumthor ve malzeme kullanımı arasında oldukça güçlü bir bağ mevcuttur. Zumthor, malzemenin niteliği ve insan arasında, insanı anılarına götüren ve insanın doğa ile etkileşime girmesini sağlayan bir bağ olduğunu belirtmektedir (Brahm, 2016).

Şekil 4.1. Doğanın Parçası / Vals Kaplıcaları Genel Bakış

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Zumthor yapıyı tasarlarken zamanda geriye gitmiştir ve eskiden gelen kaplıca geleneğini devam ettirerek yapıyı tasarlamıştır. Yer in topoğrafya ve jeolojisi ile çalışarak doğa ile bir görünen yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Yapı, konumlandığı doğa ile etkileşime girmektedir. Yapı tasarımında mekânda bir atmosfer yaratmak temel alınmıştır. Her mekânın kendi içinde bir atmosferi mevcuttur. Örneğin, yürüme eylemi, kaplıca aracılığıyla atmosferler arası geçişe dönüşmektedir. Yapının doğanın içerisinde yer alması sebebiyle yapının malzemesi konumlandığı doğada sıkça rastlanan kuvarsit malzemesi olarak seçilmiştir. Dağlardan ve dağların gücünden ilham alan Zumthor, taş ve suyu yapının ana unsuru olarak kullanmaktadır. Taş kullanımı, hem doğadan hem de kaplıca konseptine uygun olan suyun içinde bulunan taş kayalardan ilham alınarak gerçekleştirilmiştir. Taş malzemesinin simgelediği durum, suyu içinde bulunan taş kayalardır. Taş ocağı görünümünü anımsatan Vals Kaplıcaları dağın gücünden ilham alınarak tasarlanmıştır. Dağın içinden akan bir su görüntüsü, yapı tasarımının temel ilham kaynağını oluşturmuştur.

Şekil 4.2. Dağa Gömülü Vals Kaplıcaları Genel Bakış

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Dağ-taş ve su arasındaki güçlü ilişkiden yola çıkan Zumthor, bu kelimelerin insanda uyandırdığı imge ve duygusallığı mimari olarak yorumlayabilmek amacıyla Vals Kaplıcalarının tasarımını duyum ve deneyim odaklı olarak yapmıştır. Taş bloklardan oluşan yapı, aralarında yoğunluk, boşluk, karanlık ve ışık yaratarak birçok farklı şekilde düzenlenebilmektedir. Yapının iç ve dış cephesinde kullanılan taş bloklar belirli bir düzene göre yerleştirilmiştir. Bu düzen cephe çeşitliliğinin yanısıra mekâna biçim ve form da katmaktadır. Cephede tek parça olarak kullanılan taş malzemesi, doğal haliyle kullanılarak brütal bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Şekil 4.3. Malzeme ve Su İlişkisi

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Malzemenin doğal ve tek parça kullanımı mekân atmosferini hem yumuşatmış hem de renkli çizgili bir yapıya sahip olan malzeme sayesinde yapıya sıcak bir atmosfer kazandırılmıştır. Belirli bir kısmının toprak altında konumlanması sebebiyle yapının, doğanın kendisiymiş gibi bir izlenim vermesi amacıyla yapının çatı kısmı çim ve ot gibi bitkilerle kaplanarak doğayla bütünlüğü desteklenmiştir. Tek parça kullanılan malzeme, gösterişten tamamen uzak olarak yerini almıştır. Yapının büyük çoğunluğunda dışarıyla

bağlantıyı sağlayacak herhangi bir pencere kullanımı bulunmamaktadır. Yapının toprak altında bulunması ve pencere olmaması sebebiyle mekân içerisinde kasvetli ve basık bir his oluşturmamak için oldukça yüksek tavanlar ve açık duvarlar tercih edilmiştir. Bu sayede yapı içerisinde kasvetli ve basık bir his algısı oluşmamaktadır. Taşın ve suyun ağırlığı altında kullanım ve uygulanış biçimlerinin doğruluğu insan üzerinde hafifletici bir etki oluşturmaktadır.

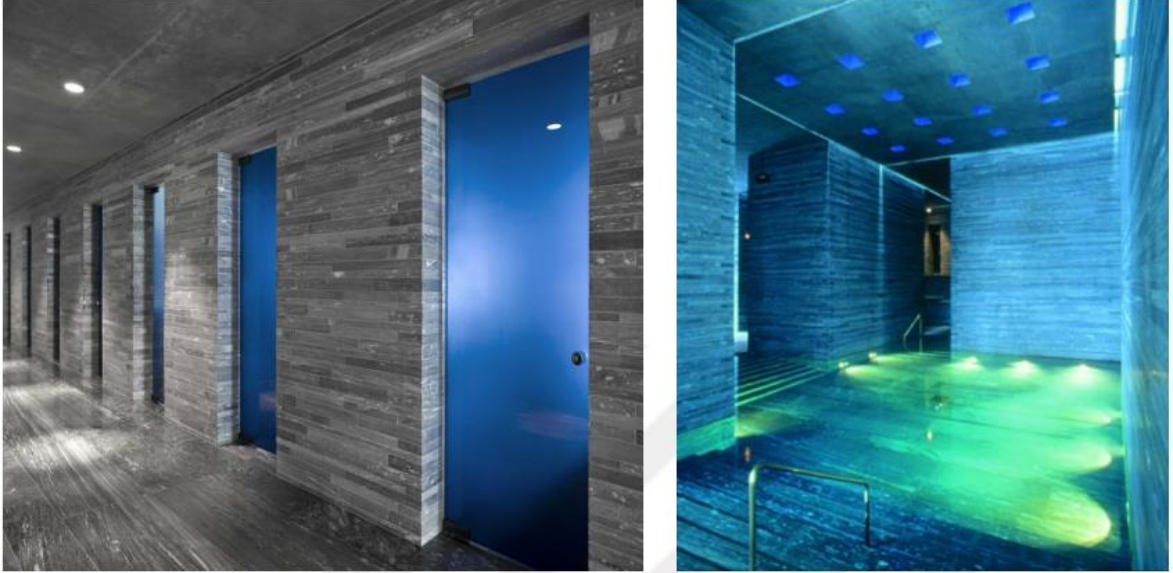
Yapının ana malzemesi olan taş ve su için Zumthor, malzemeler arasındaki mesafenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Taş malzemesinin sertliği ve suyu yumuşaklığı, iki zıt malzemenin birleşimi ön plana çıkmaktadır. Taşın sertliği suyun yumuşaklığı birbiriyle etkileşime girerek gösterişten uzak bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. İki zıt malzeme gibi görünseler de taş ve suyun ağırlığı bir kombinasyon oluşturmaktadır.

Şekil 4.4. Doğa ve Malzeme

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Taş ve suyun oluşturduğu diğer bir kombinasyon ise renk uyumudur. Mavi su, mavi-yeşil taş ve gri beton mekân atmosferinde çok yaygın kullanılmakta ve hissedilmektedir. Yapının konumlandığı Alp köyünde sıkça rastlanan bu malzemeler, yine Alp köyünün doğasında var olan doğal renk kombinasyonlarına uyum sağlamaktadır. Zumthor renkleri doğada da rahatlıkla rastlayabileceğimiz renkleri olarak ele almıştır. Kendine özgü bir kimliği olan yapı diğer mimari geometrik formların aksine dikdörtgen biçimindedir. İç ve dış kısmında kullanılan büyüklü küçüklü taş bloklar yapıya formunu vermektedir. Duyu ve deneyime dayalı tasarlanan kaplıcada, yönlendirici faktör olarak ışık ve gölge arasındaki ilişki kullanılmıştır. Çizgisellik, açıklık ve kapalılık ilişkisi, ışık ve gölge yönlendirmeleri mekânı duyumsamamızı ve deneyimlememizi sağlamaktadır. Işık faktörü aracılığıyla insanın mekân içerisinde yönlendirilmesi sağlanırken aynı zamanda mekânı keşfetmesi de amaçlanmıştır.

Şekil 4.5. Işık ve Su

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Yapıda dağ-taş ve su üçlemesinin şiirselliği ön plana çıkmaktadır. Mekânsal algılama noktasında duyu ve deneyimi ön plana çıkararak Zumthor, Vals Kaplıcalarında da bu anlayışı vurgulamak istemiştir. İç ve dış mekân atmosferi, tüm duylara vurgu yaparak deneyimlenebilmektedir (Zumthor, 2006). Bir yapı ya da mekân sadece görerek değil, mekânın duvarlarına, onu oluşturan tasarım elemanlarına dokunarak da

hissedilebilmektedir. Bir nesne, mekân ya da malzemenin sıcaklığı, yumuşaklığı, kokusu, tadı duyular aracılığıyla hissedilmektedir. Mekânın kokusu, içinde bulunan malzemenin kokusu kullanıcılara yapı ile ilgili ipucu vermektedir. Örneğin ahşap bir mekânın kokusu, beton bir mekânın kokusundan farklıdır ve insanda farklı hisler uyandırmaktadır. Yapının sesi de aynı şekildedir. Yapının sesini duyabiliriz. Ses duvarlara çarparak yansımaktadır. Bir mekân boş ise yankı, dolu ise tok bir ses ile karşılaşırız. Vals kaplıcalarının tasarımı tüm bu duyuları harekete geçirecek mekân deneyimine dayanmaktadır. Kaplıcanın hamam bölümünde ses duyusu ön plana çıkmıştır. Hamamın daha manevi bir etki yaratması için farklı taş ve malzemeler kullanılarak bu malzemelerin sesi mekâna yansıtılmıştır.

Şekil 4.6. Dağ-Taş ve Su İlişkisi

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Kullanıcının zamana veya başka herhangi bir şeye dair bir şey düşünmesi istenmemiş ve sadece kullanıcının kaplıca içerisinde keyifli vakit geçirmesi amaçlanmıştır. Beden ve zihin rahatlamasını temel alan tasarımda gürültüye yer verilmemiştir. Gürültüden uzak, sesiz ve sakin bir mekân deneyimi yaşatılmaktadır (Zumthor, 2006). Mekânın içerisinde duyulan tek sesin suyun sakinliği olması dikkat çekmektedir. Ancak kesme taş ve suyun birleşimi akustik açıdan olumsuz bir deneyime de neden olabilmektedir. Duvarların paralel gelmesi ve kullanılan malzeme ile suyun birleşimi rezonansa yol açmaktadır. Ancak mekân içerisinde suyun işitilebilir olması rezonansın bile hafif olarak algılanmasını sağlamaktadır. Suyun sakinleştirici etkisi ön plana çıkmaktadır.

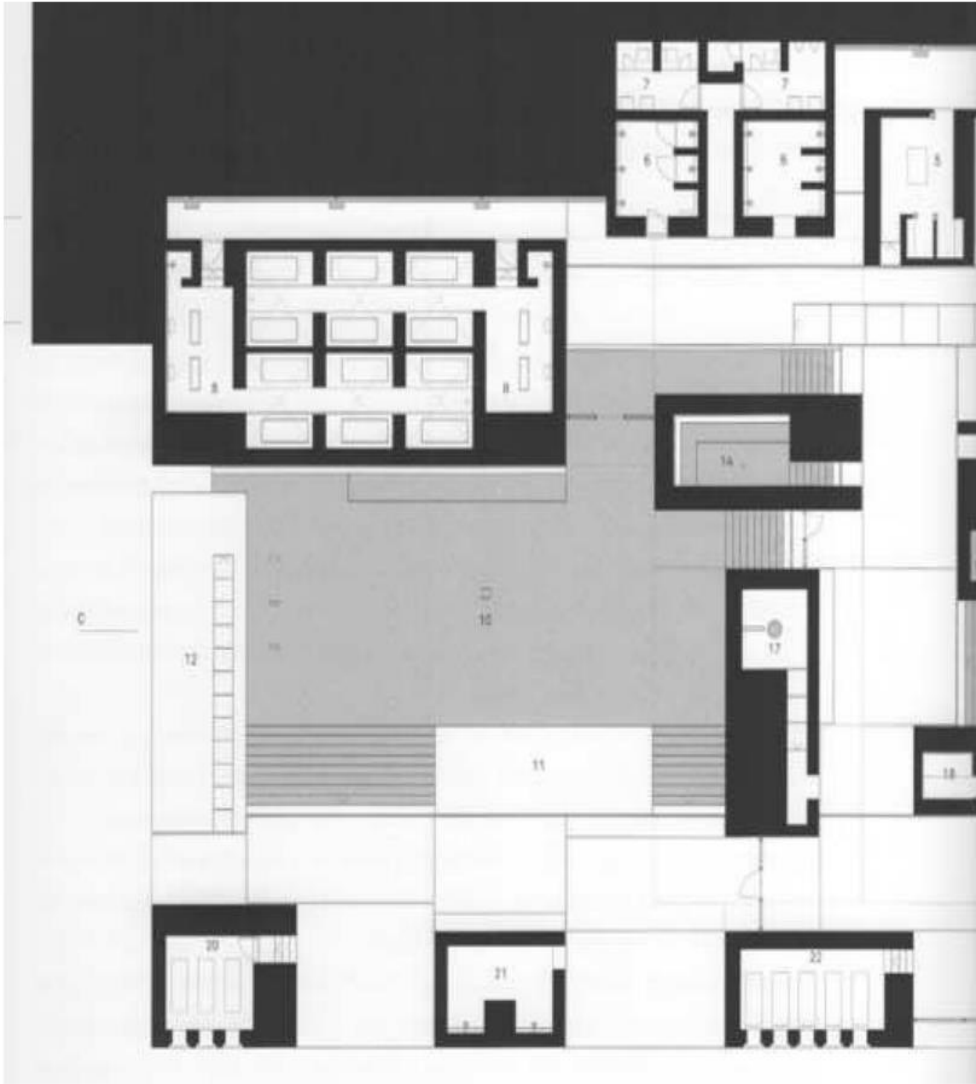

Şekil 4.7. Gözlem Alanı

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Kaplıcanın diğer bir önemli noktası koku duyusunun ön plana çıkmasıdır. Kaplıcada kullanılan taşların kendine özgü bir kokusu mevcuttur ve bu koku deneyimlenebilmektedir. Yapıda kullanılan kuvars taşı koku duyusu ile hissedilebilmekte ve insana mekâna dair ipucu vermektedir. Kaplıca sularına ozan bakımı yapılması nedeniyle malzeme su haricinde farklı bir koku mekânda algılanmamaktadır. Taş ve su arasında kokusal ve dokunsal kombinasyon, insana kendini, yüksek bir dağda yüzüyormuş hissi uyandırmaktadır. Dokunma duyusu ile çevreye dair çok farklı veriler toplarız. Kaplıca

tasarımında da Zumthor dokunma duyu ile mekânın deneyimlenmesini amaçlamıştır. Zumthor dokunma eylemi ile algıladığımız şeylerin bize nasıl hissettirdiği noktasında kendi yazdığı kitabında çocukluğundan hikayeler anlatarak dokunma duyusunun önemini vurgulamaktadır (Zumthor, 2006). Vals kaplıca tasarımında da dokunma duyusuna önem veren Zumthor, malzeme seçimi, kullanımı ve uygulanış biçimiyle kullanıcıya dokunsal deneyim yaşatmaktadır. Kullanılan malzemenin işlenmemiş ve ham olması kullanıcı için güçlü bir dokunsal deneyim yaşatmaktadır. Kullanılan taş malzemenin kesme ve cilalı taş olması sebebiyle malzeme yüzeyi daha az pürüzlü hale gelmektedir. Dokunma duyusu ile mekân atmosferi yansıtılmak istenmiştir. Yapı içerisinde suyun tadını alabileceğimiz mekanlar da yer almaktadır. Bu mekanlar aracılığıyla yapı tatma duyusu ile de deneyimlenerek bütün duyuları harekete geçirmektedir.

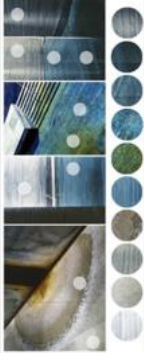
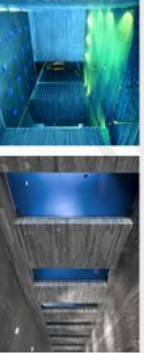

1. Giriş	15. Soğuk banyo
2. Temizlik ekipmanları için oda	16. Duş taşı
3. yatak odası	17. İçme taşı
4. Su yolu	18. Ses taşı
5. Soyunma odaları	19. Çiçek banyosu
6. Duş	20. Dinlenme odası
7. Tuvalet	21. Dış duş taşı
8. Buhar odası	22. Dinlenme odası
9. Kapalı banyo	23. Terapi odası
10. Açık hava banyosu	24. Dinlenme odası
11. Taş ada Dinlenmek için	25. engelli tuvaleti
12. Taş	26. Engelliler için soyunma odası
13. Ses banyosu	27. Engelliler için giriş
14. Yangın banyosu	28. Bakım odası

Şekil 4.8. Vals Kaplıcaları Mimari Planı

Kaynak: Brahm, R., Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, 2016

Görsel algı mimaride en önemli algı gibi görünse de Zumthor görme duyusunu diğer duyuların arkasına atmaktadır. Mekân atmosferi oluşturmak ve insanların hislerine dokunmak arasındaki etkileşim ve iletişimin bir örneği olan Vals Kaplıcaları mekân deneyiminin iyi bir örneği olarak değerlendirilmektedir.

TASARIM FAKTÖRLERİ	YAPI GÖRSELİ	YAPISAL ÖZELLİK	DUYUSAL ALGILAMA BİÇİMİ
BİÇİM		Doğanın devamı niteliğinde olan dış kütle	GÖRSEL
RENK		Doğada bulunan taş ve suyun yansımaları olan renkler	GÖRSEL
MALZEME		Konumlandığı yerden getirilen taş malzeme ve su	GÖRSEL, DOKUNSAL, TATSAL, İŞİTSEL, KOKUSAL
DOKU		Yekpare bir biçimde olan Vals'ten getirilen taş dokusu	GÖRSEL VE DOKUNSAL
İŞİK		Doğal ve yapay aydınlatma, suyun geçirgenliği ve yansımaları	GÖRSEL

Tablo 4.1. Therme Vals Mekansal Algı Değerlendirmesi

Kaynak: Serenay Toprak tarafından hazırlanmıştır.

4.2. Kolumba Müzesi

Geçmiş çok eskiye dayanan arkeoloji alanının korunmasına yönelik 1997 yılında Köln'de bir yarışma düzenlenmiştir. Bu yarışma tarihi kalıntıları korumak ve o bölgeye ev sahipliği yapmasını amaçlayan bir müze projesidir (Okudan, 2018). Peter Zumthor tarafından kazanılan bu proje ile "müze müzesi" yapmak amaçlanmıştır.

Kolumba Müzesi ile ilk temas sırasında yapının maddeselliği, üzerine konumlandığı harabelerle olan bağlamsal ilişkisi ve biçimi ön plana çıkmaktadır. Ana giriş doğrudan yapının içine yönlendirme sağlamaktadır. Eski bir mezarlık olan avlu, resepsiyon alanı, kapılar ile korunan yapısal açıklık ve sergi alanına yönlendirme yapan merdiven belirli bir düzen ve anlayış doğrultusunda tasarlanmıştır. Yapının içerisinde girilmeden dış cepheden daha görsel sadelik yapıya hakim olmaktadır.

Şekil 4.9. Kolumba Müzesi Dış Cephe

Kaynak: URL 15

Tarih ve tarihi işlere önem veren Zumthor, diğer yapılarında olduğu gibi bu yapısında da mekan deneyimini ön plana çıkarmaktadır. Kolumba Müzesi, tarihi yapılarda sıkça rastlanan eski-yeni çatışması içerisinde değil eski bağlamında temellenmektedir. Zumthor diğer yapılarında olduğu gibi bu yapısında da tarihi koruyarak onun kimlik ve karakterine uygun olan bir atmosfer yaratmayı amaçlamaktadır. Yapını tasarımı sırasında eski bağlamında var olan yeni anlayışıyla hareket etmektedir. Geçmiş, yaşadığımız anın içindedir ve gelecek, geçmiş bağlamında şekillenmektedir. Bu anlayış kolumba müzesinin

dış cephesinden itibaren kendini hissettirmektedir. Geçmişin üzerinde yükselen bir yapı olarak geçmişe bir bakıştır.

Yapının oluşmasında ki temel amaçlardan biri tarihi yapının korunmasıdır. Çok eski dönemlerden kalan ve bir savaş sırasında hasar alarak günümüze kadar gelen Meryem Ana Figürünün çevresinde biçimlenen yapının merkezinde bu figür yer almaktadır. Yapıyla birlikte yenilenen şapel, müzeden ayrı bir bölücüyle geçilen farklı bir mekandır. Tarihin kalıntıları üzerine inşaa edilen bütün yapı, bakıldığında kalıntılar üzerinde boşluk oluşturmaktadır (Okudan, 2018). Kullanılan malzeme ile bu boşluk yaratılmaktadır. Dış cepheye bakıldığında yapının içinde önemli ve değerli şeylerin olduğu izlenimi uyanmaktadır. Bunun en önemli nedeni yapının tek parça gibi görünen hacmi ve diğer yapılara göre nispeten büyüklüğüdür.

Şekil 4.10 Kolumba Müzesi Dış Cephe Yakın Çekim

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

Zumthor Vals kaplıcalarında dağlardan ilham alırken, Kolumba Müzesinde kalıntılardan yani geçmişten ilham almaktadır. Giriş kısmına ilerledikçe basit gibi görünen kapı, girişe yaklaştıkça büyüklüğünü hissettirmektedir. Boşluk ve karanlık hissi oluşturan bu bölücü mekana dair ilk izlenimleri oluşturmaktadır. İç ve dış mekan arasındaki ışık farklı bu alana yaklaştıkça kendini hissettirmektedir. İç mekan tamamen gösterişten uzak olarak tasarlanmıştır. Ziyaretçileri karşılamak amacıyla ahşap malzemenin ağırlıkla olarak kullanıldığı resepsiyon dış mekanın sadeliği ve görkemini devam ettirmektedir. Resepsiyon

alanında kullanılan malzemeler, dış mekanda hissedilen soğukluk ile iç mekandan ön plana çıkan sıcaklık arasında köprü görevi görmektedir. Resepsiyon alanında tercih edilen ahşap ve beton malzeme soğukluk ve sıcaklık arasındaki geçişi yumuşatmaktadır.

Şekil 4.11. Kolumba Müzesi Resepsiyon Bölümü

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

Giriş kısmında resepsiyondan sonra gelen sergi alanlar yer almaktadır. İki adet sergileme alanının bulunduğu bu bölümde tarihin izleri gözlemlenebilmektedir. Resepsiyonun devamında dışarıyla bağlantının sağlandığı saydam bir kapı yer almaktadır. Bu kapı küçük bir bahçeye açılmaktadır.

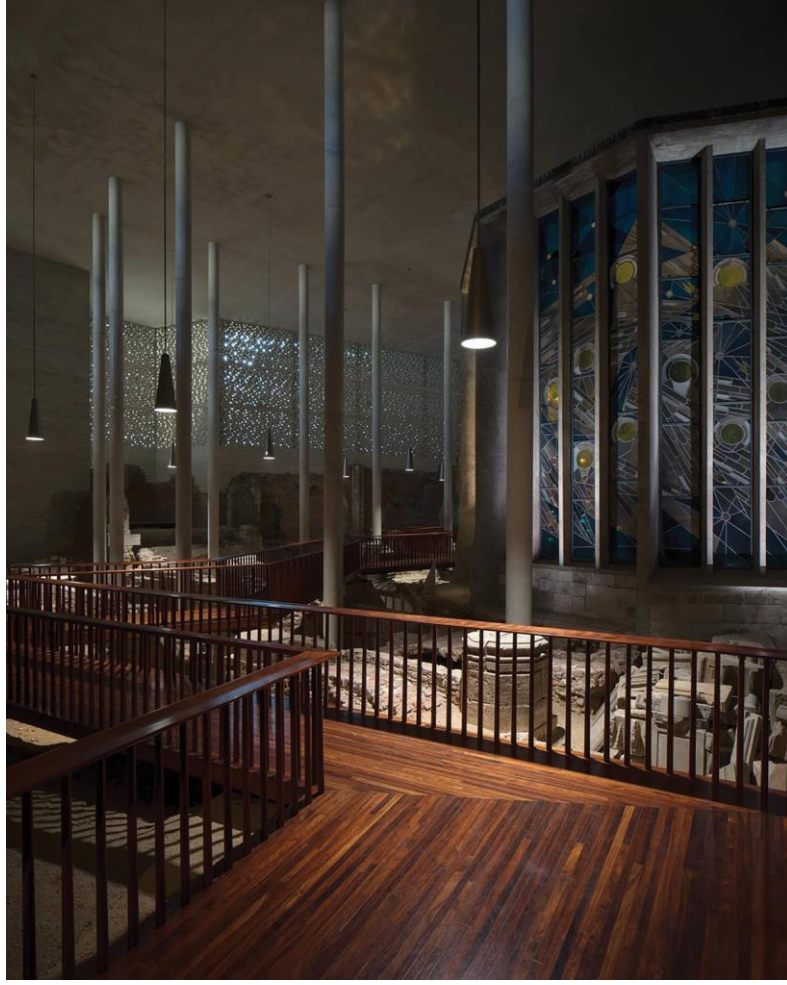

Şekil 4.12. Kolumba Müzesi Bahçe Bölümü

Kaynak: URL 16

Bu geçiş mekanı ile iç ve dış arasındaki, geçmiş zaman ve şimdiki zaman bütünlüğü ön plana çıkmaktadır. Beyaz çakıl malzeme aracılığıyla kaplanan bu bölüm diğer sergileme alanına yönlendirme sağlamaktadır. Zumthor'un atmosfer kavramı iç ve dış arasındaki çatışmadan doğmaktadır. Beyaz çakılların zeminde uygulandığı bu alan bu çatışmayı ön plana çıkarmaktadır. Dışarıdan gelen ışığın tersine bu alan daha karanlık olarak tasarlanmıştır. Deneyime dayalı mekanlar iç ve dış arasındaki çatışmayı güçlendirmektedir. Zemin kattaki ikinci sergi alanı tarihsel kalıntıların incelenebildiği alandır. Bu alan tüm yapıda olduğu gibi Meryem Ana Figürü çerçevesinde şekillenmiştir. Buradaki en önemli noktalardan biri tarihsel kalıntıların üzerinde yürüyormuş gibi hissetmemizi sağlayan köprü bağlantısıdır. Köprü aracılığıyla sadece mekan değil tarih de deneyimlenebilmektedir. Bu deneyim sırasında duvarlardan gelen esinti ve ışığın sebebi, aydınlığın da içeri dolmasını sağlayan delikli şeritlerdir. Tuğla örgü kullanımı bu durumun temelini oluşturmaktadır. Bu dizi sarkıt lamba ile de aydınlatan bu bölümün etrafında içeri süzülen ışıklar yer almaktadır. Işık ve tuğla bir bütün gibi hareket etmektedir. Yapı her ne kadar şehrin içinde olsa da bu köprüden yürürken şehrin gürültüsü daha yalın bir sesle içeri dolmaktadır. Şehrin sakinleşmiş gürültüsü, güvercin sesleri, esinti sesleri bu delikli şeritler sayesinde mekan içerisinde yankılanılarak deneyimlenebilmektedir. Müzenin sesini bu yankı oluşturmaktadır. Köprü basit bir çelik ile mevcut duvardaki açıklığa, kapıya götürmektedir.

Bu kapı yalnızca duvarlardan oluşan arkeolojik bir dış alana bağlanmaktadır.

Şekil 4.13. Kolumba Müzesi Köprü Bağlantısı

Kaynak: Kolumba Müzesi: Apaçık Varoluş, 2018, URL 17

Zemin katta kullanılan tuğla detaylarının diğer alanlarda kullanılmaması her mekanın malzemenin farklı olduğunu bu durum sebebiyle de her mekanın ruhunun farklı olduğunu göstermektedir. Zemin kat ve birinci kat arasında bir heykel gibi yapıda yer alan merdiven, biçimi, yapısı, gölge boşlukları, merdiveni çevreleyen duvarları, döşemesi ve rengiyle gösterişten uzak görkemli bir eleman haline gelmektedir. Merdiven ve kasası sadeliğe vurgu yaparken adeta boşluktaymış gibi hissettirmektedir. Açık sergi alanına yönlendirme yapan merdivenin döşemesi dikkat çekmektedir. Merdivenin yönlendirilmesiyle ulaşılan alan, açık bir sergi mekanıdır. Penceresiz ve yapay aydınlatmaların kullanıldığı bu alanda gezinirken bir kapı ile ölmüş ayrı bir sergileme alanı olduğu dikkat çekmektedir. Tekstil

ve metal ürünlerin kullanıldığı bu alanın giriş kapısı aydınlık ve karanlık arasında bir çizgi gibi durmaktadır. Açık sergi alanından kapalı sergi alanını ayıran kapı çok kısa bir süre içerisinde aydınlıktan karanlığa geçişi sağlamaktadır. Bu alan özel bir sergileme alanı olarak tasarlanmıştır. İçeriye baktığımızda etrafın çok karanlık olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durum içeride dolaşan ziyaretçinin kendini değerli bir nesne gibi hissetmesine neden olmaktadır. Bu karanlığın nedeni içeri girildiği andan itibaren insanın dokunma duyusunu harekete geçirecek olan malzemedir. Bu alanda mekan atmosferini yansıtabilmek için kadife dokulu bir malzeme tercih edilmiştir. Bu malzemenin tercih edilmesi oda içerisinde çok değerli eşyaların korunduğunu hissettirmektedir.

Şekil 4.14. Kolumba Müzesi Karanlık Oda

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

Yapının ikinci katı, birinci ve zemin katın aksine büyük cam açıklıklarının kullanıldığı ve pek çok odanın bulunduğu bir alandır. Karanlık ve aydınlık geçişleri yine bu katta da kendini göstermektedir. Dış mekanın izlenmesine yönelik büyük açıklıkların kullanılması Zumthor'un belki de görsel algı ve görmeye dayalı tasarladığı bir durumdur. Göz ve görme eylemini diğer duyuların arkasına iten Zumthor, görsel algıyı manzara kavramı üzerinden yapılarında kullanmaktadır. İkinci katta kullanılan açıklıklar yekpare ve doğrama kısımlarının gizlenmesi, iç ve dış arasında bir sınır değilmiş gibi görünmektedir. İç ve dışın bu kadar yakın bu kadar dokunulabilir olduğuna vurgu yapmaktadır. Esnek mekan

anlayışının da olduđu bu katta gerekleŖebilecek etkinlikler de dűŖűnűlerek tamamen boŖ bırakılan bir mekan da mevcuttur. Yapılarında tűm duyulara ۆnem veren Zumthor, tasarlamıŖ olduđu bu boŖ mekanı akustik açısından da deđerlendirerek inŖaa etmiŖtir.

Ŗekil 4.15. Kolumba Műzesi Kۆln Manzarası

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gۆzmerkezci BakıŖın EleŖtirisi: Fenomenolojik YaklaŖım, 2018.

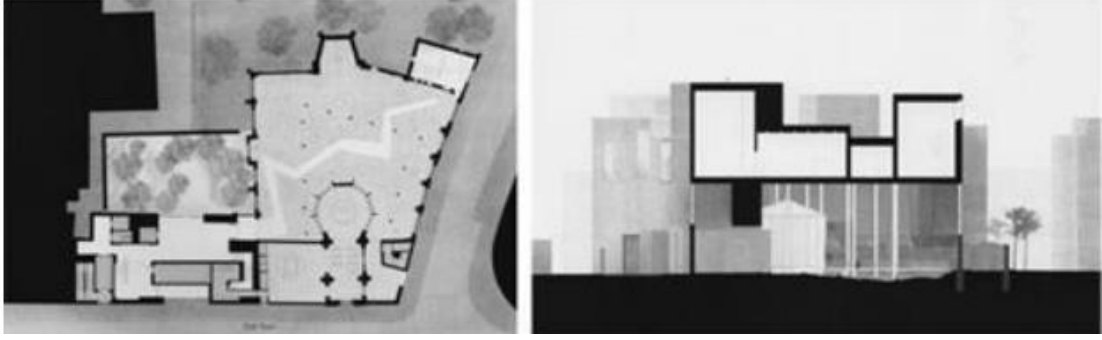
İkinci katta aynı zamanda ziyaretçilerin dinlenmesi için de bir alan mevcuttur. Yapının genel anlayıŖının daha dıŖında gibi gۆrűnűnen bu mekan kullanılan malzemeler ile sergi alanlarından ayrı bir mekan olduğunu gۆstermektedir. Bu mekan yapının geneline gۆre daha sıcak bir kurguyla tasarlanmıŖtır ve mekanın sıcaklığı kullanılan ahŖap detaylarıyla hissedilebilmektedir.

Şekil 4.16. Kolumba Müzesi Dinlenme Mekanı

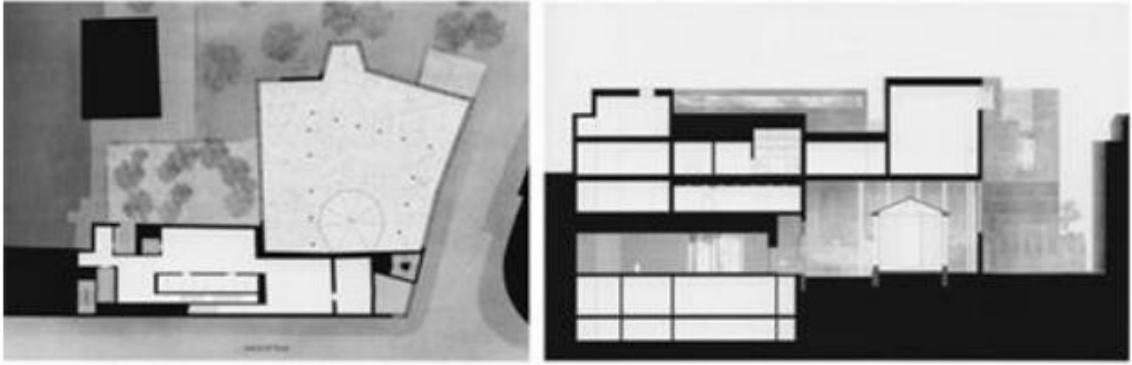
Kaynak: URL 18

Mekanın ve malzemelerin duysal ve deneyimsel algısı üzerine yapılarını tasarlayan Zumthor, diğer yapılarında olduğu gibi Kolumba Müzesinde de deneyimlenebilir bir mekan yaratmıştır. Görsel algı sadece ikinci katta bulunan manzaradan ibarettir. Genel hatlarıyla bakıldığında tüm duyuların ortak hareket ettiği bu alan çevresindeki yapılardan sıyrılarak kendini göstermektedir. Kolumba Müzesinin tasarlanırken amaç tarihi yapıyı korumaktır. Bu amaçla tasarlanan yapı Zumthor mimarlığı ile birleşerek hem tarihi yapılar korunmuş hem de tarihi yapılar mekan içerisinde deneyimlenmektedir. Tüm duyulara hitap eden Zumthor Kolumba Müzesinde yine tüm duyuarı ortak hareket ettirmektedir. Dokunma, işitme, koklama gibi duyulara hitap eden müze mekan içerisinde gezinirken hem tarihi yeniden yaşatmakta hem de geçmiş bağlamında şimdii hissettirmektedir.

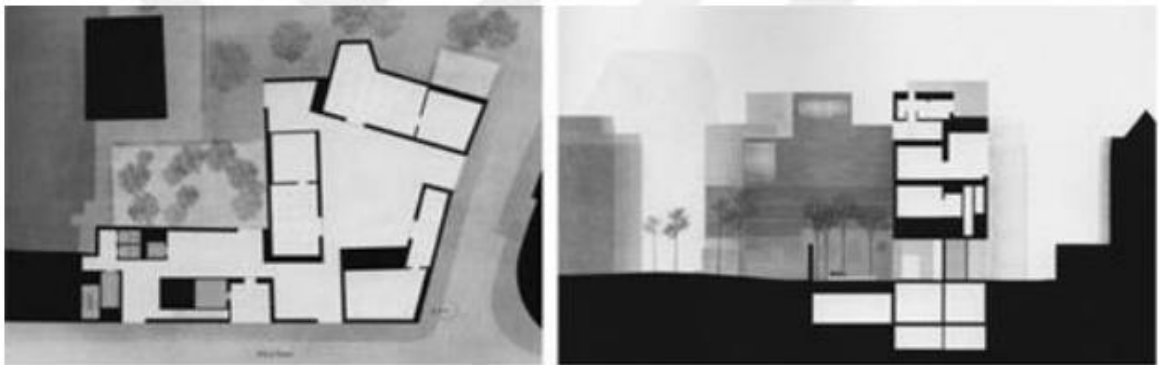
Şekil 4.17. Kolumba Müzesi Zemin Kat Planı

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

Şekil 4.18. Kolumba Müzesi 1. Kat Planı

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

Şekil 4.19. Kolumba Müzesi 2. Kat Planı

Kaynak: Okudan, A., Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, 2018.

TASARIM FAKTÖRLERİ	YAPI GÖRSELİ	YAPISAL ÖZELLİK	DUYUSAL ALGILAMA BİÇİMİ
BİÇİM		Yapının maddeselliği, üzerine konumlandığı harabelerle olan bağlamsal ilişkisinin dış cepheye yansımaları, yekpare kütle	GÖRSEL, DOKUNSAL, İŞİTSEL
RENK		Bazı alanlar karanlık oda olarak tasırlanırken bazı alanlar günışığının renkleri	GÖRSEL
MALZEME		Tarihi harabeler üzerine inşa edilmiş beton ve ahşap malzeme	GÖRSEL, DOKUNSAL, KOKUSAL
DOKU		Tarih üzerine inşa edilen tarihi doku	GÖRSEL VE DOKUNSAL
İŞİK		Doğal ve yapay aydınlatma, belirli bir alanda mekan içerisine sızan günışığı, oymalardan içeri ışıkla birlikte giren şehrin sesi	GÖRSEL VE DOKUNSAL

Tablo 4.2. Kolumba Müzesi Mekansal Algı Değerlendirmesi

Kaynak: Serenay Toprak tarafından hazırlanmıştır.

4.3. Bruder Klaus Şapeli

Bir tarlada konumlanan şapel, çiftçi Hermann-Josef ve Trudel Scheidtweiler tarafından yaptırılmıştır. Diğer dini yapıların aksine gösterişten ve büyüklükten uzak bir dini yer yaptırmak ve dini olaak öneme sahip Bruder Klaus'u onurlandırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Zumthor tarafından şapel tasarlanmıştır. Almanyada yer alan şapel, Zumthor'un mekan deneyimi fenomenolojisi yine ön plana çıkmaktadır.

Şekil 4.20. Bruder Klause Şapeli Dış Cephe

Kaynak: URL 19

Dış dünyayla olan ilişkisini duysal deneyimlere bağlayan Zumthor, bu yapıyı tasarlariken duyum ve deneyimden yola çıkmaktadır. Bu konsept doğrultusunda yapının mistik ve samimi iç mekanı, dış cephenin dikdörtgen formu ile çok sert bir şekilde maskelenmektedir. Yapı konsepti gereği yapının iç mekanı, kasvetli ve kişiyi derin düşüncelere sürükleyecek bir atmosfer üzerine kurulmuştur. Zumthor genel olarak yapılarak karşı "... Bana göre binalar, soğukkanlılık, kendini kanıtlama, dayanıklılık, mevcudiyet ve bütünlük gibi niteliklerle, sıcaklık ve duygusallıkla ilişkilendirdiğim güzel

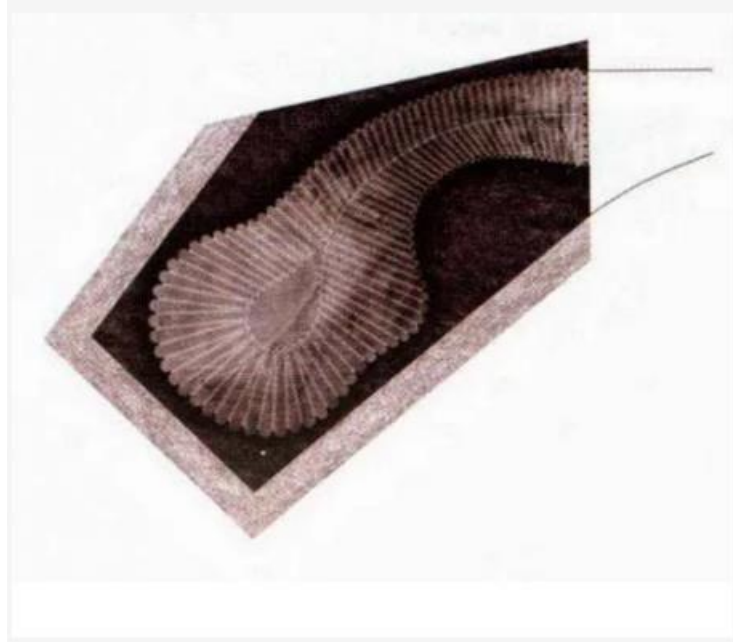
bir sessizliğe sahip olabilir, kendisi olan, bina olan, olmayan bir bina. herhangi bir şeyi temsil eder, sadece... “(Zumthor, 2006) şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Şekil 4.21. Bruder Klaus Tarla Görünümü

Kaynak: URL 20

Yapının iskeleti 112 adet çam ağacından oluşmaktadır. Çadır biçimini andıran iskeletin toprağa temas eden kısımları virgül biçiminde tasarlanmıştır (Bilgin, 2015). Virgül formu yapı hakkında ilk izlenimi oluşturmaktadır. Yapının kuyruk ve nokta biçiminde olan virgül formunun kuyruk kısmı giriş, nokta kısmı ise mekanın ana merkezine vurgu yapmaktadır.

Şekil 4.22. Bruder Klaus Virgül Formu

Kaynak: URL 21

Ahşap iskeleten üzerine oluşturulan yapının dış cephesi 12 metre yüksekliğinde beton malzeme ile örtülmektedir. Beton malzemenin kullanımı sadeliği ve görkemi simgelemektedir. Yapının anıt hissi dış cephede kullanılan beton malzemenin tek parça kullanımı sayesinde verilmektedir. Şapelin dış cephesine beton dökümü tamamlandığında, şapeli oluşturan ahşap iskelet odun kömürü tekniği ile yakılarak ana hacim üzerindeki oyukların çekilerek çıkarılmıştır. Bu çıkarma sonrasında yanık izleri net bir biçimde mekan içerisinde görünmektedir. Bilgin (2015) bu durumu şöyle açıklamaktadır "...çok güçlü bir iz bu; yokluğun, eksikliğin, bir zamanlar güçlü bir biçimde orada bulunmuşluğun izi. Şapelin atmosferini oluşturan da esasen ekik ahşap konstrüksiyonun, bir zamanlar kalıbı olduğu duvarlarda bıraktığı izden başka bir şey değil; bir de çadır formunun merkezinde kalan yine virgül formlu delikten süzülen ışığın bu eksiltişi duvarlarla teması." (Bilgin, 2015). Duvarlardan sızan ışık patlamaları yanan ahşap ile birleşerek mistik bir atmosfer oluşturmaktadır.

Şekil 4.23. Bruder Klaus İskeleti

Kaynak: Wikipedi, Bruder Klaus Şapeli, URL 22

Duvarın belirgin yönlülüğü, kişide yukarı bakma isteğini ön plana çıkarmaktadır. Yapını tavanında açıklık yer almaktadır. Bu açıklıktan gökyüzü görülebilmekte ve içeri gün ışığı girmektedir. Bu açıklık sayesinde iç mekanın iklim kontrolü sağlanmaktadır. Hem gün ışığı hem de hava ve yağmur bu açıklık aracılığıyla iç mekan atmosferinde özel bir ortam ve deneyim yaratmaktadır. Işığın içeri süzülebilmesi için yapının yapımı sırasında Zumthor tarafından 350 adet boru yerleştirilmiştir. Bu borular aracılığıyla ortaya çıkan açıklıklardan hem ışık hem de hava sirkülasyonu sağlanmaktadır. Süzülen ışıklar yıldız hissi oluşturmaktadır. Yapını korunması için bu açıklıklar yarım küre şeklindeki camlarla kapatılmıştır.

Şekil 4.24. Şapel Tavan Açıklığı

Kaynak: Archdaily, Bruder Klause, URL 23

Şekil 4.25. Şapel İç Mekan

Kaynak: URL 24

Kasvetli, mistik olduğu kadar, sakinlik ve huzur kavramlarını da ön plana çıkararak Şapelde Zumthor yine diğer yapılarında olduğu gibi bu yapısında da deneyim ve duyuları ön plana çıkararak yapıyı oluşturmuştur.

TASARIM FAKTÖRLERİ	YAPI GÖRSELİ	YAPISAL ÖZELLİK	DUYUSAL ALGILAMA BİÇİMİ
BİÇİM		Dış cephenin yekpare kütfesi ve tavan kısmından gelen virgül formu	GÖRSEL
RENK		Mistik bir ortam yaratmak amacıyla karanlık renkler	GÖRSEL
MALZEME		Ahşap ve beton malzeme	GÖRSEL, DOKUNSAM, KOKUSAL
DOKU		Çam ağaçlarının yakılmasıyla ortaya çıkan kül doku	GÖRSEL, DOKUNSAM, KOKUSAL
IŞIK		Tavan açıklığından sızan günışığı	GÖRSEL

Tablo 4.3. Bruder Klause Şapeli Mekansal Algı Değerlendirmesi

Kaynak: Serenay Toprak tarafından hazırlanmıştır.

5.BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçmişten günümüze kadar gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşulları yaşam biçimlerinin de şekillenmesi noktasında etkili olmuştur. Modernleşmeyle birlikte tüketim toplumu her alanda kendini göstermiştir. Sadece görsel odaklı olan bu durum diğer duyuları ikinci plana atmış hatta yok saymıştır. Değişen ve gelişen kullanıcı isteklerinin anlık olarak farklılık göstermesi değişen yaşam biçimyle ilişkilendirilmektedir. Tüketim odaklı bir toplumda estetik faktörü ön plana çıkmıştır. Tüketimin bu nedenle hızlanması ve gelir geçerliliği nesne ya da mekanlar üzerinde etkisini göstermiştir. Tüketimin hızlanması işlevden ve maneviyattan çok göz odaklı anlık ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. Mekan ya da nesnelerin duygudan ve deneyimden yoksun olması duyuların işlevsiz hale gelmesi ve gittikçe unutulmasına neden olmuştur.

Mekanların sesi, kokusu, tadı, dokusu gibi durumlar geri plana itilmiş sadece göze hitap eden faktörler ön plana çıkmıştır. Deneyim bütün odaklıdır. Bütün mekanı deneyimlemek ve hissetmek bütün duyuları harekete geçirmekten geçmektedir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan tez çalışmasında duyular ve deneyimin önemi vurgulanmıştır.

Deneyimin olmadığı bir mekan ya da nesne unutulmaya yüz tutmuş ve gelecek gemişin doğrultusunda silikleşmeye başlamıştır. Bu nedenle, deneyim, duyum, algı gibi faktörler insanlar üzerinde sanıldığında çok daha fazla bir etkiye sahiptir.

Bir mekanın deneyimlenmesi tüm duyuların harekete geçmesiyle gerçekleşmektedir. Mekanın kokusu bizi geçmişte anımsadığımız bir ana götürürken mekanın sesi unuttuğumuz bir sesi bizlere hatırlatabilmektedir. Görsellik ön plana çıktığında standartların dışına çıkmak yerine yerinde saymak ve gelişmeye bir topluma, mimarlığa ön ayak olmak ön plana çıkmaktadır. Görme her şey değil ancak her şey duyulardır. Duyular ile algılayamadığımız bir mekan ya da nesne gerçeklik kavramını sorgulatırken o mekan ya da nesnenin gerçekliğini anlamak için tüm duyuların ortak hareket etmesi gerekmektedir. Gerçekliği kavrayamayan zihin karmaşada kalır ve zihin bulanıklaşır. Zihnin netliği ve soyutun somuta dönüşmesi sadece görsel değil tüm duyuların birlikte hareket etmesiyle mümkündür.

Mekanın algılanış biçimi, mekan tasarımını etkilemektedir. Modernleşmenin getirdiği

gözmerkezcilik yapıyı daha basit halde getirmiş ve herhangi bir duygudan yoksun bırakmıştır. Mekanın biçimlenişi, algılar doğrultusunda olmalıdır. Mekanın ruhu, mekanın kimliği ve karakteri sadece göz ve görme odaklı değil işitme, koklama, dokunma, tatma gibi duyuların birleşimiyle ortaya çıkmaktadır. Mekanın insanda bıraktığı his ve duygular o mekanın kimliğini ifade etmektedir. Bir mekanı sadece görerek değil mekana dokunarak, mekanı işiterek, mekanın kokusunu alarak anlar ve anlamlandırırız.

Görmenin ön plana çıktığı bir mekan sadece anlık olarak var olmaktadır. Geçmişin izini taşımaktan ve o izi geleceğe aktarmaktan yoksundur. İnsan zihninin netlik kazanması ve mekanı deneyimleyebilmesi dokunma, işitme, koklama, tatma gibi duyuların deneyimlenebilmesiyle mümkün olmaktadır.

Mekan, mekansal deneyim ve mekanın algılanmasından yola çıkan tez çalışmasında duyular ve deneyime dayalı mimarlık anlayışını benimseyen Zumthor'un Therme Vals, Kolumba Müzesi ve Bruder Klaus Şapeli bu bağlamda incelenmiştir. Gözmerkezciliği arka plana atan Zumthor, duyuların ortak hareket etmesi gerektiğini ve mekanın deneyimlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Mekana kimliği ve karakteri o mekanın algılanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle modernleşmenin ve tüketimin getirdiği gelip geçer mekan ya da nesnelere yaratmak yerine, geçmişin izini taşıyan nesne ya da mekanları geleceğe aktarabilecek eserler oluşturmak gerektirmektedir. Duyularla algılanan ve deneyimlenen bir mekan bize o mekanın geçmişi ve geleceği hakkında bilgi vermektedir. Hislerimizi ve duygularımızı ön plana çıkaracak görselliğin de içinde bulunduğu duyular mimarisine daha çok ağırlık verilmeli ve mekanlar bu doğrultuda tasarlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Akıllıbaş, E, (2019), Beş Duyununun Pazarlama Algısındaki Gücü, BEÜ AİD, 4(1), ss. 97-124.
2. Alici, N., (2019), İç Mekanda Renk ve Renkerin İnsan Psikolojisine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul.
3. Alici ve Paktaş, (2020), İç Mekânda Renk Algısı ve Psikolojiye Etkileri, Modular 3(1):89-105
4. Aydın, A. (2001). Gelişim ve öğrenme psikolojisi (3. Baskı). İstanbul: Alfa yayınları.
5. Aydınlı, S., (1986). *Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model*, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
6. Aydınlan, E., (2001). Yüzey Kaplama Malzemelerinin İç Mekan Algısına Anlamsal Boyutta Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
7. Babayeva, Günel, (2020), İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Görsel Algı Düzeyleri ile Yazılım Hatalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
8. Baksi S., (2018), Çocukların Mekan Algısının Yaşam Çevresi Üzerinden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi – Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
9. Bolak, B. (2008). Martin Heidegger’de Mekan Düşüncesi: Hermeneutik – Fenomenolojik Bir Yaklaşım, Kayseri.
10. Bilgin, İ., (2015), Mimarın Soluğu & Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Denemeler, Metin Yayınları.
11. Brahm, R., (2016); Atmosfer Kavramı ve Zaman-Özne-Nesne İlişkileri Üzerinden Bir Mekan Okuması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
12. Çağlayan, S. Korkmaz, M. Öktem, G. (2014)., “Sanatta Görsel Algının Literatür

- Açısından Değerlendirilmesi”, “JRET Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching)”, Cilt 3, Sayı 1
13. Demirkaya H., (1999)., Mekan Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Günümüzde Mekan Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
 14. Dirsehan, Taşkın (2015). Tüketici Algılama Sürecinde Marka Kavram Haritaları ve Marka Ederi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
 15. Doğrusoy, İ.T. (2002). Mimari bir eleman olan pencerelerin/açıklıkların, insanmekan bağlamında irdelenmesi: Ofis mekanları için bir deneme, D.E.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
 16. Eldem, N., (1991), *Mekan Örgütlenmesi Dersinden Bir Kaç Kesit, Dekorasyon*, İstanbul.
 17. Elmalı, Ş., (2009). *Mimarlıkta Algılama ve Anlamlandırma (Düzalam/Yananlam) Bağlamında Saydamlık ve Opaklık Kavramları Üzerine Bir Araştırma*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Doktora Tezi, Trabzon.
 18. Erben, Sayime (2005). Montessori Materyallerinin Zihin Engelli ve İşitme Engelli Çocukların Alıcı Dil Gelişiminden Görsel Algı Düzeyine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
 19. Ertürk, S., (1984). *Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma*, Karadeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları, KÜ Basımevi, Trabzon.
 20. Eysenck, Michael W. (2006). *Fundamentals of Cognition*. Hove, UK: Psychology Press. pp. 62–64
 21. Gezer, H. (2008,). Malzeme İle İç Mimaride Yaratılan Dinamikler. İç Mimarlık 1.Ulusal Kongr., Bildiri Kitabı, MSGSÜ Yayını 1.1-12
 22. Gezer, H. (2008). Mekan Ve Mekanın Algılanması. *Mimarlıkta Malzeme*, 7, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 33-42.
 23. Gezer, H., (2012). “Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(21), 1-10.
 24. Gibson J., (1968), “The Senses Considered As Perceptual Systems, George Allen

- and Unwin Ltd.”, London.
25. Gibson, J., (1988), “The Perception of the Visual World”, s. 10, Boston, HoughtonMifflin.
 26. Gifford, R. (2007). Environmental Psychology: Principles and practice (4th Ed.). Canada: Optimal Books.
 27. Göler, S., (2013)., Biçim, Renk, Malzeme, Doku ve Işığın Mekan Algısına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
 28. Gündüz N., (2015), Fenomenoloji Mimarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
 29. Gür, Ş.Ö. (1996), Mekan Örgütlenmesi, Trabzon, Gür Yayıncılık.
 30. Güvenç, B., (2003), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, 10.Basım, İstanbul.
 31. Hall, E.T, (1966), The Hidden Dimension. Anchor Doubleday Books, New York.
 32. Hegel., F, (1807), Ruhun Fenomenolojisi.
 33. Heidegger M., (2020), Hegel'in Tinin Fenomenolojisi, Alfa Yayınları.
 34. Hisarlıgil B., (2007), Martin Heidegger'de ‘‘Mekan’’ Düşüncesi: Hermeneutik-Fenomenolojik Bir Yaklaşım, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(25), 1-13.
 35. Işıkyıldız T. (2000), Müzik ve Yansımalar, Yansıdığı Mekânın Bir Ürünü Olarak Müzik.
 36. Kayaduran, K. (2017). Mekan Tasarımındaki Fenomenolojik Yaklaşımlar Üzerinde Bir Tartışma. Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
 37. Kahvecioğlu, H. (1998), Mimarlıkta imaj: Mekansal imajın oluşumu ve Yapısı üzerine bir model, Doktora tezi, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul
 38. Koç ve Diğerleri (2014), Gestalt Kuramının Öğrencilerin Harita Okuma ve Yorumlama Beceri Düzeyleri Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı:30
 39. Koç Ç., (2020), Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, sayı: 30, ss. 97-114

40. Koffka, K. (1935). Principles Of Gestalt Psychology. New York: Harcourt, Brace. Retrieved 2019-10-13.
41. Köseoğlu, Ş., (2013), Kültür, Mekan ve Sinema: Yeşim Ustaoglu Filmleri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
42. Kuban, D., (1990), Mimarlık Kavramları, 3. Baskı, İstanbul.
43. Küçükalp, K., (2006), Husserl, Fikir mimarları dizisi; 9, Say Yayınları, İstanbul.
44. Leland, R. M. (2006). Mimarlığın Öyküsü, Ögeleri Ve Anlamı (Çev. Ergün Akça). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
45. Markie, P. (2004), "Rationalism vs. Empiricism" in Edward D. Zalta (ed.), Stanford Encyclopedia of Philosophy,
46. McCabe B., N, (2003). The Effect of Examining Actual Products or Product Descriptions on Consumer Preference.
47. Merleau-Ponty, M., (2010). *Algılanan Dünya* (Ö. Aygün Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
48. Merleau-Ponty, M., (2012). *Göz ve Tin* (A. Soysal Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
49. Minez, B., (2013), Mimarlık Eğitimi Sürecinde Bireyin Algı Değişiminin Görsel Çevre Değerlendirme Teknikleri ile İncelenmesi, Trakya Üniversitesi, Doktora Tezi, Edirne.
50. Norberg – Schulz, C., (1972), Existence Space and Architecture, Studio Vista, London.
51. Noyan, S. (2008). Mardin. Ankara: Bizim Basım Evi.
52. Oksel Y., (2013), Sergi Mekanlarında Aydınlatma Biçimlerinin Kullanıcı Algısı Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
53. Okudan, A., (2018), Mimarlıkta Gözmerkezci Bakışın Eleştirisi: Fenomenolojik Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
54. Özer, F., (1982), Çağdaş Mimari Dizaynında Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi, İ.T.Ü, Matbaası, İstanbul.
55. Özkum, E., (2011), Doğal ve Yapay Aydınlatmanın İnsan Psikolojisi Üzerindeki

- Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul.
56. Pallasmaa, J. (2005). *Tenin Gözleri*. 2.Basım, 2014, Çev: A. U. Kılıç, Yem Yayınları, İstanbul.
57. Rapoport, A., (1969), *House Form and Culture*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall.
58. Rapoport, A., (1980), *Cross-Cultural Aspects of Environmental Design*. In I. Altman, A. Rapoport, J.f. Wolhwill (Eds.), *Environment and Culture*, Newyork.
59. Rapoport, A., (1985), *Thinking About Home Environments*, in Altman, I. and Werner, C. (eds.). *Home Environments*, Plenum, New York.
60. Rapoport, A., (2004), *Kültür Mimarlık Tasarım, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul.
61. Rasmussen, S. E. (1994). *Yaşanan Mimari, Remzi Kitabevi*, İstanbul.
62. Scheibe, Erhard. (2001). *Between rationalism and empiricism : selected papers in the philosophy of physics*. Springer.
63. Schulz, N.C., (1965), *Intentions İn Architecture*, Cambridge; Mass. Mit Pres.
64. Schulz, N.C., (1971), *Existance, Space & Architecture*, Studio Vista, London.
65. Schulz, C.N., (1979), *Towards A Phenomenology Of Architecture*, Rizzoli, New York, Usa.
66. Schulz, N.C., (1984), *Genious Loci*, Rizzoli, New York.
67. Seçer E., (2016), "Yer" Kavramının Anlamsal Değişimi: Mimarlıkta Öz'e Dair Fenomenolojik Bir Sorgulama, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
68. Seçkin, N.P. (2010). *Mimaride malzeme algısı: Dokunsal ve görsel-dokunsal deneyimlerin değerlendirilmesi*, Doktora tezi.
69. Sirel, Ş. *Müzelerde ve Bürolarda Aydınlatma, Yapı Fiziği Uzmanlık Enstitüsü*, İstanbul, 1997
70. Tanrıku, B., (2019), *Mekansal Algıyı Etkileyen Tasarım Parametreleri ve Marka Kimliği İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

71. Tantu, Y., (2021), Gastronomi Turizminde Kullanılan Basılı Tanıtım Materyallerinin Görsel Algı Kuramlarına Göre İncelenmesi. Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
72. Todorovic, Dejan (2008). "Gestalt Principles". Scholarpedia. 3 (12): 5345.
73. Tom P. (1979), How Architects Visualize, New York, Studio Vista. akt. Aslan ve diğerleri, a.g.e., s. 143.
74. Turgut, H., (1990), Kültür - Davranış - Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1990.
75. Tüzcet, Ö. (1967). Form ve Doku, İstanbul.
76. Ulaş, S. E., (2002), Felsefe Sözlüğü, Hazırlayanlar: A. Baki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
77. Ulubay, S. Önal. (2020). Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E – Dergisi Megaron, sayı:4, s.608
78. Ünügür, S.M., (1989), “Bina Tasarımının Temel İlkeleri”, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atelyesi, İstanbul.
79. William Ittelson, et., (1974), An Introduction to Environmental Psychlogy, Holt, Rinehart and Winston, London.
80. Yener, N. ve Ülker, B. (1999), Mekânda Yüzeylerin Algılanması ve Malzeme. Kuram ve Uygulama. Mimari Biçimlendirmede Yüzey Ulusal Sempozyumu, Ankara.
81. Yıldırım T., (2004), "Mimari Tasarımda Biçimlendirme Yaklaşımları ile Bilgisayar Yazılımları İlişkisi", Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 19, No 1, 59-71.
82. Yıldız, B., Seçkin, P., N. (2019) Mimaride Malzemelerin Algısal Farklılıklarının Değerlendirilmesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
83. Yorgancıoğlu D., (2020), Bedensel Deneyime Dayalı Yer Bilgisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Yöntem İrdelemesi: Deneyimsel Haritalama. 2020.
84. Yücel A., (1981), Mimarlıkta Biçime ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine, İ.T.Ü.

yayını, İstanbul.

85. Zevı, B., (1990). *Mimariyi Görmeyi Öğrenmek*, Birsen Yayınevi, İstanbul.
86. Zumthor P., (2006), *Atmospheres: Architectural Enviroments – Surroding Objects*, Basel.

İNTERNET KAYNAKLARI

1. URL 1: <http://www.mardin.gov.tr/yeni-mardin-evleri> (Erişimi Tarihi: 24.05.2022)
2. URL 2: <https://www.asialogy.com/japon-mimarisi-geleneksel-konut-mimarisi/> (Erişimi Tarihi: 24.05.2022)
3. URL 3: <https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor> (Erişimi Tarihi: 24.05.2022)
4. URL 4: <https://www.webtekno.com/bakinca-nasil-yani-dedirtecek-10-optik-illuzyon-h44368.html> (Erişimi Tarihi: 04.05.2022)
5. URL 5: Gestalt Kuramı Nedir? Gestalt İlkeleri Nelerdir? - Blog - MieS (miesofficial.com) (Erişimi Tarihi: 04.05.2022)
6. URL 6: Gestalt psikolojisi - Vikipedi (wikipedia.org) (Erişimi Tarihi: 04.05.2022)
7. URL 7: <https://wannart.com/icerik/19699-parcalarindan-ayri-bir-butun-gestalt-ilkeleri> (Erişimi Tarihi: 04.05.2022)
8. URL 8: <https://miesofficial.com/blog/gestalt-kurami-nedir-ve-ilkeleri-nelerdir> (Erişimi Tarihi: 04.05.2022)
9. URL 9: <https://miesofficial.com/blog/gestalt-kurami-nedir-ve-ilkeleri-nelerdir> (Erişimi Tarihi: 07.05.2022)
10. URL 10: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Amsterdam> (Erişimi Tarihi: 26.05.2022)
11. URL 11: https://tr.wikipedia.org/wiki/Akdeniz_Heykeli (Erişimi Tarihi: 26.05.2022)
12. URL 12: <https://www.oggusto.com/dekorasyon/renk-onerileri/ev-dekorasyonunda-renk-kullanimi> (Erişimi Tarihi: 26.05.2022)
13. URL 13: <https://www.arkitektuel.com/isik-kilisesi/> (Erişimi Tarihi: 26.05.2022)
14. URL 14: <https://www.arkitektuel.com/isik-kilisesi/> (Erişimi Tarihi: 26.05.2022)
15. URL 15: <https://www.galleo.co/project/kolumba-museum> (Erişimi Tarihi: 06.06.2022)
16. URL 16: <https://www.galleo.co/project/kolumba-museum> (Erişimi Tarihi: 06.06.2022)

17. URL 17: <https://xxi.com.tr/i/kolumba-muzesi-apacik-varolus> (Erişimi Tarihi: 06.06.2022)
18. URL 18: Galeria de Museu Kolumba / Peter Zumthor - 28 (archdaily.com.br) (Erişimi Tarihi: 07.06.2022)
19. URL 19: <https://tr.pinterest.com/pin/565905509414126933/> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)
20. URL 20: <https://en.wikiarquitectura.com/building/bruder-klaus-field-chapel> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)
21. URL 21: <https://en.wikiarquitectura.com/building/bruder-klaus-field-chapel/> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)
22. URL 22: <https://en.wikiarquitectura.com/building/bruder-klaus-field-chapel/> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)
23. URL 23: <https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)
24. URL 24: <https://dressyourwall.net/bruder-klaus-sapeli/> (Erişimi Tarihi: 08.06.2022)